

Vlaanderen
is erfgood

Onderzoeksrapport

Vermist in de Ieperboog. Toevalsvondst in het Twaalfgemetenbos bij Ieper (W.-Vl.)

Eindverslag van een opgraving vanuit wetenschappelijke vraagstelling volgend uit een toevalsvondst

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Vermist in de Ieperboog. Toevalsvondst in het Twaalfgemetenbos bij Ieper (W.-VI.).
Eindverslag van een opgraving vanuit wetenschappelijke vraagstelling volgend uit een toevalsvondst

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 206

AUTEURS

Simon Verdegem, Sam De Decker, Maarten Bracke, Bert Heyvaert,
Liesbeth Massagé en Sofie Vanhoutte

JAAR VAN UITGAVE

2021

VERSIE 2

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke
instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Sonja Vanblaere

OMSLAGILLUSTRATIE

Achtergrond: luchtfoto WFA_P_005332_Damm Strasse, Ypres-Comines Canal &
Railway (Sheet 28 O8-I30b) (©WFA), en kaart Hill60_ObservatoryRidge_19160705_
WFA_M_026233 (©WFA), met aanduiding locatie vindplaats; foto's: ronde uniform patch
(‘red cross’) en cap badge van Royal Army Medical Corps, beide gevonden in borstzak
(foto's door Simon Verdegem).

agentschap Onroerend Erfgoed
Havenlaan 88 bus 5
1000 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroenderfgoed.be
www.onroenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding
4.0 Internationaal-licentie. Bezoek
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van
de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution
4.0 International License. To view a copy of this license, visit
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ISSN 1371-4678
D/2021/3241/xxx

VERMIST IN DE IEPERBOOG.
TOEVALSVONDST IN HET
TWAALFGEMETENBOS BIJ
IEPER (W.-VL.)

Eindverslag van een opgraving vanuit
wetenschappelijke vraagstelling volgend
uit een toevalsvondst

SIMON VERDEGEM, SAM DE DECKER, MAARTEN BRACKE, BERT HEYVAERT,
LIESBETH MASSAGÉ EN SOFIE VANHOUTTE

INHOUD

1	INLEIDING.....	6
2	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT	9
3	DE ONDERZOEKSOPDRACHT	11
3.1	ALGEMENE BEPALINGEN.....	11
3.2	DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE SITE.....	12
3.3	RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN	12
3.4	WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING	12
3.5	AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK	15
4	RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMERE CONTEXT	16
4.1	LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE CONTEXT.....	16
4.2	HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT.....	18
5	BESCHRIJVING VAN DE SITE	27
5.1	BODEMKUNDIGE SITUATIE	27
5.2	BESCHRIJVING TERREINONDERZOEK	27
5.3	SPOREN EN STRUCTUREN	30
5.3.1	LOOPGRAVEN.....	30
5.3.2	BOMKRATER MET GESNEUVELDE MILITAIR.....	31
5.4	FYSISCH-ANTROPOLOGISCHE GEGEVENS VAN DE GESNEUVELDE	33
5.5	HET VONDSTENENSEMBLE.....	34
5.5.1	MILITAIRE UITRUSTING: UNIFORM	34
5.5.2	MILITAIRE UITRUSTING: GORDEL	41
5.5.3	MILITAIRE UITRUSTING: ONDERHOUD EN PERSOONLIJKE HYGIËNE	44
5.5.4	MILITAIRE UITRUSTING: ETEN EN DRINKEN	45
5.5.5	MILITAIRE UITRUSTING: WAPENS EN MUNITIE	48
5.5.6	MILITAIRE UITRUSTING: OVERIGE	50
5.5.7	PERSOONLIJKE ITEMS	55
5.5.8	MUNITIE.....	56
5.5.9	MATERIEEL.....	57
5.5.10	DUITSE ARTEFACTEN	57
5.6	INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	58
6	SYNTHESE/SAMENVATTING	61
7	BIBLIOGRAFIE	62
7.1	GEPUBLICEEERDE BRONNEN.....	62
7.2	ARCHIEFBRONNEN	62
8	BIJLAGEN.....	64
8.1	LIJST VAN FIGUREN	64
8.2	LIJST VAN TABELLEN.....	65

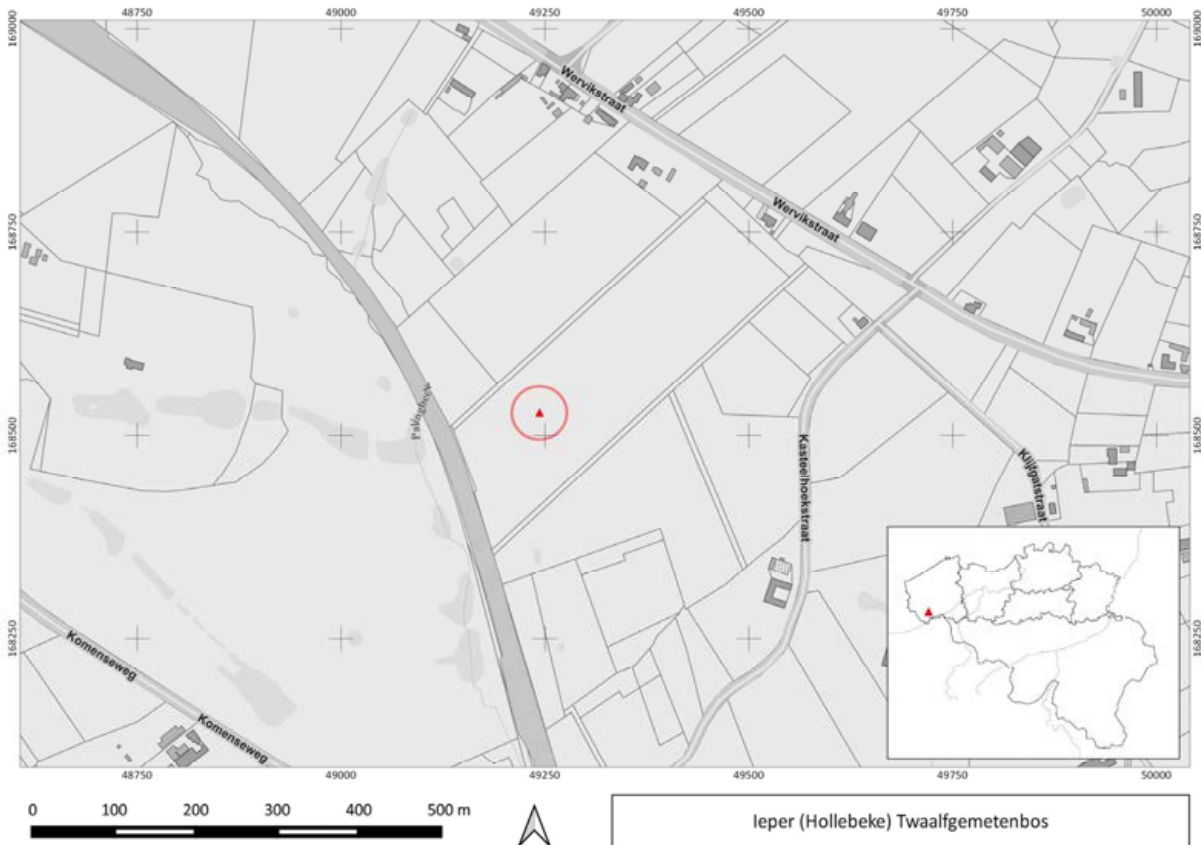
8.3	LIJST VAN PLANNEN EN TEKENINGEN.....	65
8.4	LIJST VAN FOTO'S.....	66
8.4.1	FOTO'S TERREINONDERZOEK	66
8.4.2	FOTO'S VONDSTEN.....	77
8.5	LIJST VAN SPOREN	111
8.6	LIJST VAN VONDSTEN	112
8.6.1	INVENTARIS VONDSTEN: GERELATEERD AAN DE GESNEUVELDE MILITAIR	112
8.6.2	CATALOGUS VONDSTEN: GERELATEERD AAN DE GESNEUVELDE MILITAIR.....	119
8.6.3	INVENTARIS VONDSTEN: NIET-GERELATEERD AAN DE GESNEUVELDE MILITAIR	147
8.6.4	CATALOGUS VONDSTEN: NIET-GERELATEERD AAN DE GESNEUVELDE MILITAIR.....	168
8.7	LIJST VAN STALEN	265
8.8	SKELETRAPPORT.....	265
8.8.1	INLEIDING	268
8.8.2	DOEL- EN VRAAGSTELLINGEN	271
8.8.3	METHODEN EN TECHNIKEN	272
8.8.4	RESULTATEN.....	275
8.8.5	SAMENVATTING EN EVENTUEEL VERVOLGANALYSE.....	285
8.8.6	LIJST MET FIGUREN.....	286
8.8.7	BIBLIOGRAFIE.....	287
8.9	CONSERVATIERAPPORT	289
8.10	RESULTATEN VAN AARDKUNDIGE EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE ANALYSES.....	289

1 INLEIDING

Op 21 november 2016 krijgt de politie van Ieper telefoon van iemand die meldt dat er de dag voorheen in het Twaalfgemetenbos een menselijke schedel is gevonden. In de directe omgeving zou ook oorlogsmunitie zijn aangetroffen en de vondst zou zich vlakbij een bunker bevinden.

Op 22 november ontbiedt de politie de persoon in kwestie en gaat met hem ter plaatse. De man blijkt niet verbonden aan een instelling, maar teamleider van een Nederlandse privé-club, die zich tot doel stelt om oorlogsslachtoffers te zoeken en bergen. Ze beschikken hiervoor echter niet over opgravingsvergunningen, erkenningen noch andere toelatingen.

figuur 1: De locatie van de vindplaats aangeduid op een uittreksel van de GRB kaart. Schaal 1:5.000 (©AGIV).

Enkele leden van deze organisatie waren beginnen graven in de omgeving van de ingang van de bunker in het Twaalfgemetenbos en hadden bij hun graafwerk menselijke resten aangetroffen. In het proces-verbaal van 22/11/2016 staat het volgende genoteerd:

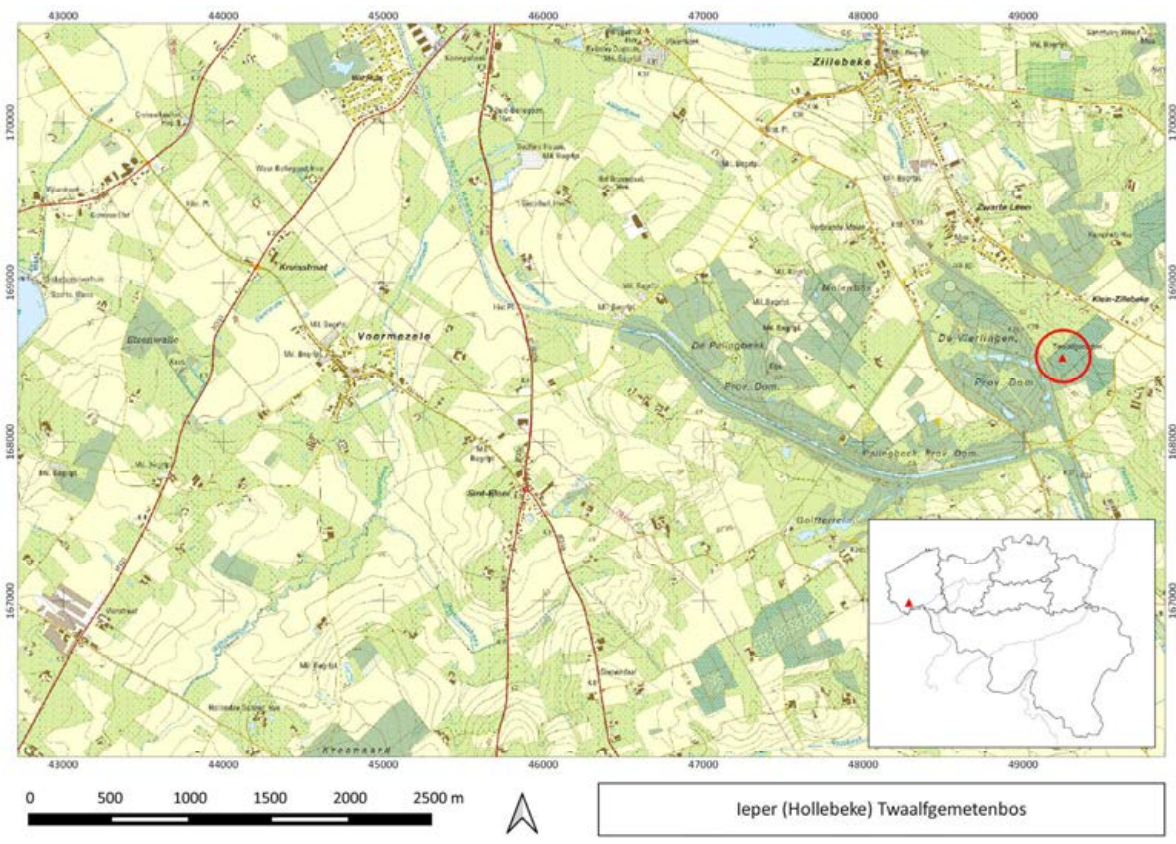
‘Op aanwijzingen uit kaarten gingen ze (onbekenden) op zoek naar een bunker in dat bos. Aan die bunker zijn ze beginnen graven en daar zijn ze op menselijke beenderresten en oorlogsmunitie gestoten. Het betrof een soort loopgraaf naar de toegang van die bunker toe in een beekvallei. Ze zagen duidelijk de schedel zitten en een stuk torso. Voorts lag er een kistje met 303 British munitie in de buurt. Mijn mensen weten dat ze niks van aangetroffen voorwerpen mogen meenemen. Ze werken ook niet door middel van een metaaldetector of zo. Enkel met kaart en schop gaan ze te werk. Ze hebben dan ook niks meegenomen van de plaats. Ze trokken ook maar twee foto’s omdat wij geen sensatiezoekers zijn.

*Na de vondst hebben ze mij verwittigd. Ik vroeg hen de plaats weer dicht te gooien opdat niemand na hen de plaats kon leegroven. (...)*¹

De politie bracht het Agentschap Onroerend Erfgoed meteen op de hoogte om de berging uit te voeren. De daaropvolgende terreinevaluatie door Marc Dewilde, samen met de politie, maakte echter duidelijk dat een opgraving nog niet meteen mogelijk was door de natte terreincondities en de daarmee gepaarde zo goed als ontoegankelijkheid van het bosterrein. Tussen het Agentschap Onroerend Erfgoed, de politie en de bosbeheerders werd afgesproken de opgraving met berging pas in betere terreinomstandigheden uit te voeren, alsook buiten het broedseizoen. Prioritaire dossiers en beperkte personeelscapaciteit noopten echter tot een uitstel van dit onderzoek, dat uiteindelijk pas in 2019 kon aangepakt worden.

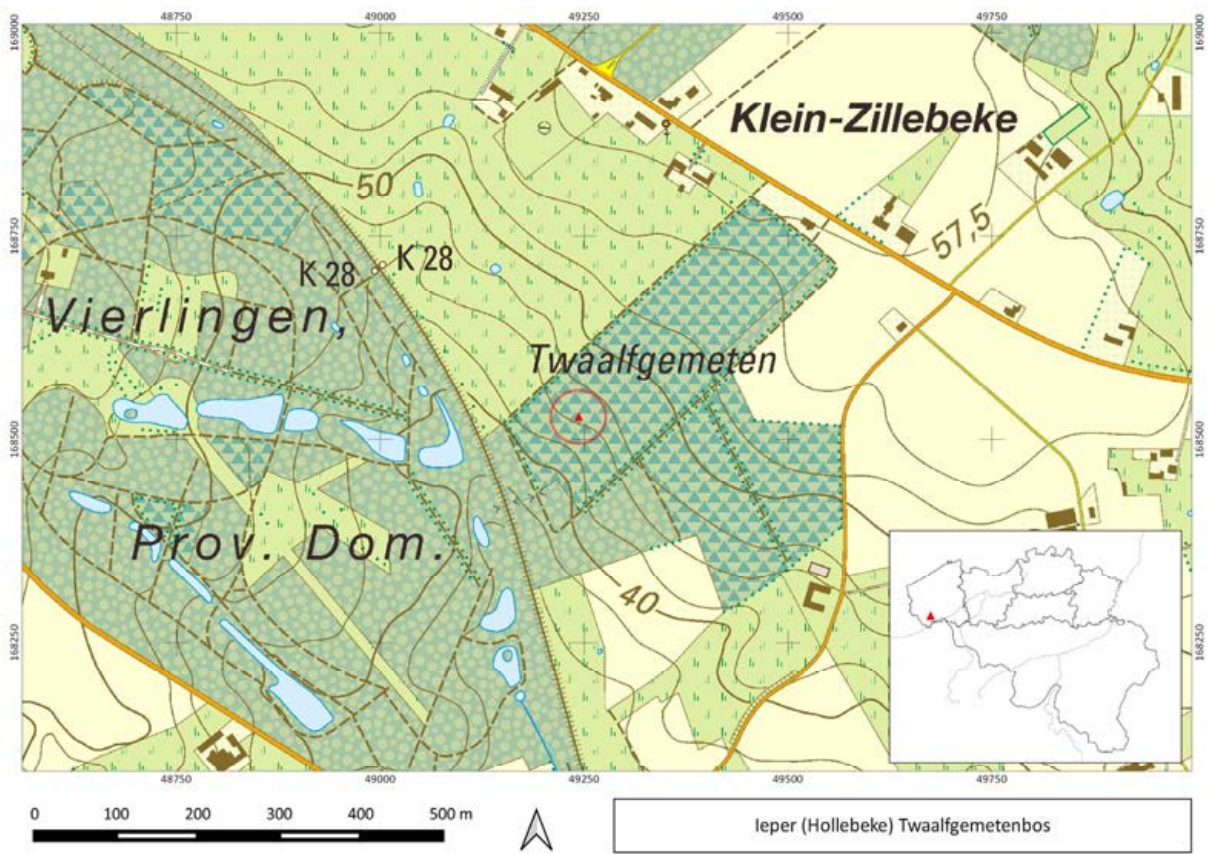
De eigenlijke uitvoering van het terreinonderzoek door het Agentschap Onroerend Erfgoed gebeurde binnen de context van de 'raamovereenkomst toevalsvondsten met WOI-gesneuvelden' onder leiding van Simon Verdegem (Ruben Willaert nv) en werd op het terrein opgevolgd door Sam De Decker (erkend archeoloog Agentschap Onroerend Erfgoed).

figuur 2: De locatie van de vindplaats op de topografische kaart. Schaal 1:25.000 (©AGIV).

¹ Proces-verbaal nr. IE.66.L1.016324/2016.

figuur 3: De locatie van de vindplaats op de topografische kaart. Schaal 1:5.000 (©AGIV).

Terreinwerk	<u>Onroerend Erfgoed</u> <i>Sam De Decker (erkend archeoloog)</i> <u>Ruben Willaert NV</u> <i>Simon Verdegem (veldwerkleider)</i> <u>Monument Vandekerckhove</u> <i>Bert Heyvaert (assistent archeoloog)</i> <i>Jelle Defrancq (assistent archeoloog)</i> <u>Acke&Bracke Archeologie bvba</u> <i>Maarten Bracke (assistent archeoloog)</i> <u>BAAC Vlaanderen bvba</u> <i>Liesbeth Massagé (fysisch antropoloog)</i>
Opmetingen en aanmaak kaartmateriaal	Bert Heyvaert en Simon Verdegem
Fotografie terrein en vondsten	Simon Verdegem
Studie menselijke resten	Liesbeth Massagé
Studie vondsten	Simon Verdegem
Historisch en archivalisch onderzoek	Simon Verdegem
Rapportage	Simon Verdegem
Redactie	Sofie Vanhoutte (onderzoeker archeologie OE)
Finale lay-out eindverslag	Sylvia Mazereel (archeologisch tekenaar OE)

3.2 DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Het doel van het onderzoek van een toevalsvondst beperkt zich tot inzicht verkrijgen in de aard van de aangetroffen archeologische sporen en vondsten, hun datering en indien van toepassing hun relatie en fasering, alsook het *ex situ* bewaren van de vondsten die dreigen vernietigd te worden. Voor dit eindverslag zijn de resultaten van het archeologisch onderzoek bestudeerd in het licht van de archeologische voorkennis van het gebied en de historische context om te komen tot een interpretatie van de site. In tegenstelling tot een toevalsvondst *strictu sensu* waarbij een vooraf bepaalde vraagstelling niet aan de orde is, is de hier uitgevoerde opgraving vanuit wetenschappelijke vraagstelling volgend op een toevalsvondst wel uitgevoerd volgens een vooraf uitgeschreven strategie (zie verder). Deze verschilt uiteindelijk niet van hoe ook een toevalsvondstonderzoek van een WOI-gesneuvelde wordt aangepakt. Gelokaliseerde lichamen van gesneuvelde soldaten moeten volgens de Conventie van Genève geborgen worden. Het bergen van het lichaam van een gesneuvelde gebeurt met toepassing van de wetgeving ter zake en volgens de procedurele afspraken met politie en militaire overheden. Een gedegen archeologische opgraving laat toe om data te verzamelen over het individu, over de omstandigheden van overlijden en over het oorlogsgebeuren.

3.3 RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN

De randvoorwaarden noodzakelijk voor het onderzoek van een toevalsvondst worden beschreven in artikel 5.1.4. van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013:

‘De zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder moeten tot de tiende dag na de aangifte de archeologische artefacten en hun vindplaats in onveranderde toestand bewaren, de archeologische artefacten en hun context tegen beschadiging of vernieling beschermen, de archeologische artefacten en hun context toegankelijk maken voor onderzoek door het agentschap’.

Omdat de vondstlocatie in het midden van een bos is gelegen en bovendien in een zeer natte omgeving werd na de vaststellingen in november 2016 beslist, in onderling overleg tussen het Agentschap Onroerend Erfgoed, de politie en de bosbeheerders, om te wachten met de opgraving tot een gunstiger – drogere – periode en tevens buiten het broedseizoen.

Omwille van andere prioritare terreinonderzoeken werd dit op de lange baan geschoven. Na het afsluiten van de ‘raamovereenkomst toevalsvondsten met WOI-gesneuvelde’ opende zich een opportuniteit om dit dossier opnieuw op te nemen. Daarom werd in augustus 2019 een aanvraag ingediend voor een opgraving met wetenschappelijke vraagstelling (toelating ID 307) zodat dit onderzoek zou kunnen plaatsvinden binnen een wettelijk kader.

3.4 WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING

De uitvoering van dit onderzoek vond plaats volgens de bepalingen van het Onroerenderfgoeddecreet (2013) zoals beschreven in de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 3.0).

Het veldwerk vond plaats op 16, 17, 18 en 19 september 2019 onder leiding van Sam De Decker (erkend archeoloog) en Simon Verdegem (veldwerkleider) en door Bert Heyvaert (assistent archeoloog/RTS-medewerker). Op de vierde dag werden Sam De Decker en Bert Heyvaert vervangen door Maarten Bracke en Jelle Defrancq (assistent-archeologen). Op die laatste dag vond ook de eigenlijke berging van het lichaam plaats die uitgevoerd werd door en op aanwijzingen van fysisch antropologe Liesbeth Massagé.

Gezien het een opgraving met wetenschappelijke vraagstelling betreft, werd een vooraf bepaalde strategie opgesteld, zoals beschreven staat in het aanvraagdossier om de vergunning voor deze opgraving te bekomen:

‘De opgraving vanuit wetenschappelijke vraagstelling heeft als doel om het lichaam van de gesneuvelde soldaat dat werd aangetroffen bij de illegale opgraving te bergen en de context van de vondst te documenteren. Er is geen externe bedreiging, waardoor het onderzoek beperkt blijft in tijd en ruimte.

De opgraving start met het verwijderen van de begroeiing (vooral varens en bramen) over een oppervlak van ongeveer 10 bij 10 meter (bij benadering), ter hoogte van de toegang van de bunker. De exacte vondstlocatie van het lichaam is immers niet gekend: in de omschrijving is er enkel sprake van “aan de toegang”. De twee foto’s van de vondst zijn bovendien close-up opnames, die niet toelaten om de vondstlocatie nauwkeurig te situeren. Tot slot stelt het proces-verbaal wel dat de vondst niet werd verwijderd, maar daarover bestaat geen zekerheid. Het is niet gegarandeerd dat het lichaam effectief nog aanwezig is, bijna drie jaar na de vondst. Omgekeerd is niet gegarandeerd dat het bij één lichaam blijft. De foto’s suggereren dat de loopgracht of constructie een aanzienlijke diepte zou kunnen hebben en goed bewaard is, waardoor er meerdere lichamen aanwezig zouden kunnen zijn.

figuur 4: Het onderzoeksgebied vóór het verwijderen van de begroeiing (foto Simon Verdegem).

figuur 5: Het onderzoeksgebied na het verwijderen van de begroeiing. Vooraan is rood-wit lint en een fragment van een plastic zak zichtbaar, restanten van de illegale opgraving in 2016 en/of het daaropvolgende plaatsbezoek door de politie (foto Simon Verdegem).

‘Het verwijderen van de begroeiing gebeurt manueel, met behulp van bosmaaier, snoeischaar en harken. Er worden geen graafmachines ingezet omwille van de beperkte omvang en om de bosbodem niet nodeloos te beschadigen.

Nadat op die manier een werkzone gecreëerd is tussen de bunker en de beek, zal worden overgegaan tot het manueel verwijderen van de strooisellaag (A-horizont) en het verdiepen tot het leesbare archeologisch niveau. Er zal vanaf de ingang van de bunker achterwaarts gewerkt worden, omdat dit toelaat de vermoede loopgracht te lokaliseren en te volgen.

Eens de vondstlocatie en het lichaam gelokaliseerd, zullen het lichaam en zijn context manueel worden vrijgelegd en opgegraven conform de vigerende normen. De berging gebeurt onder coördinatie van een fysisch antropoloog en met kennisgeving van politie en militaire overheden.

Na afloop van de opgraving worden de putten terug gevuld en wordt het terrein hersteld in oorspronkelijke toestand, op de vegetatie na.

De overdracht van het lichaam van de gesneuvelden en de geassocieerde vondsten gebeurt conform de gebruikelijke procedure. De vondsten worden gereinigd en geïnventariseerd; de met het lichaam geassocieerde vondsten worden samen met het lichaam en in principe binnen de 30 dagen overgedragen aan de politie.’

3.5 AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

Bij de berging van een oorlogsslachtoffer is een gedegen archeologische opgraving en de verdere uitwerking van alle gegevens noodzakelijk om toe te laten kennis te verwerven over het individu, over de omstandigheden van overlijden en over het oorlogsgebeuren. Een volledige verwerkingsstrategie met een gedetailleerde uitwerking van alle gegevens is daarbij noodzakelijk om tot een zinvolle conclusie te kunnen komen van deze vindplaats.

De studie beperkt zich tot case-gebonden onderzoeksvragen met betrekking tot de aard van de vindplaats, de datering, de relatie en de fasering van sporen en vondsten. Eigen aan het onderzoek van een beperkte toevalsvondst is dat de uitwerking ervan veel vertelt over deze vindplaats maar weinig over de ruimere context.

De vondst van gesneuvelden blijft maatschappelijk enorm belangrijk. Bovendien levert elke vondst van een gesneuvelde ook een puzzelstuk in het grotere verhaal van de Eerste Wereldoorlog. In welke specifieke context van de Eerste Wereldoorlog moet deze gesneuvelde geplaatst worden? Kan een gedetailleerde studie van de vondsten leiden tot identificatie? De uitzonderlijke bewaring van de vele bijvondsten van deze gesneuvelde maakt het bovendien mogelijk om in detail de uitrusting van deze soldaat te reconstrueren.

De menselijke resten werden onderzocht door fysisch antropoloog Liesbeth Massagé. De studie van het vondstenensemble is een verderzetting van de registratie en identificatie opgemaakt voor de oplevering van het materiaal aan de Dienst Oorlogsgraven van het Belgisch leger, die zorgt voor een verdere overdracht aan de natiestaat. De registraties werden verder bestudeerd en uitgewerkt door Simon Verdegem. Hiervoor werd het ensemble voorgelegd aan specialisten uit het Verenigd Koninkrijk, namelijk professor Peter Doyle (London South Bank University) en Taff Gillingham (Khaki Devil), die inzake Britse militaire uitrusting een grote kennis hebben en dus een grote bijdrage hebben geleverd aan de identificatie van de minder voorkomende artefacten. Simon Verdegem voerde ook het nodige historisch en archivalisch onderzoek uit om te komen tot een maximale interpretatie van de vindplaats.

4 RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMERE CONTEXT

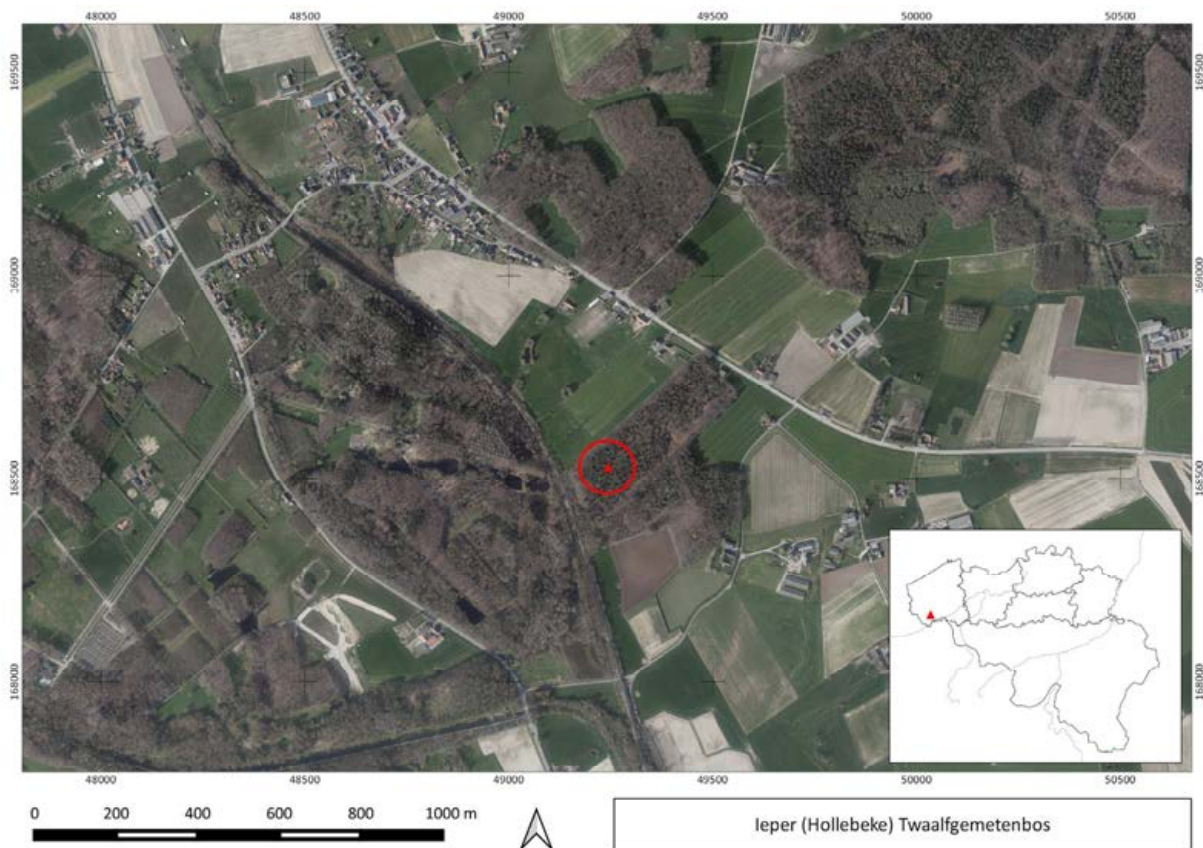
4.1 LANDSCHAPPELIJKE EN BODEMKUNDIGE CONTEXT

Gezien de beperkte oppervlakte van het terreinonderzoek en de specifieke WOI-context, kan deze beschrijving algemeen worden gehouden.

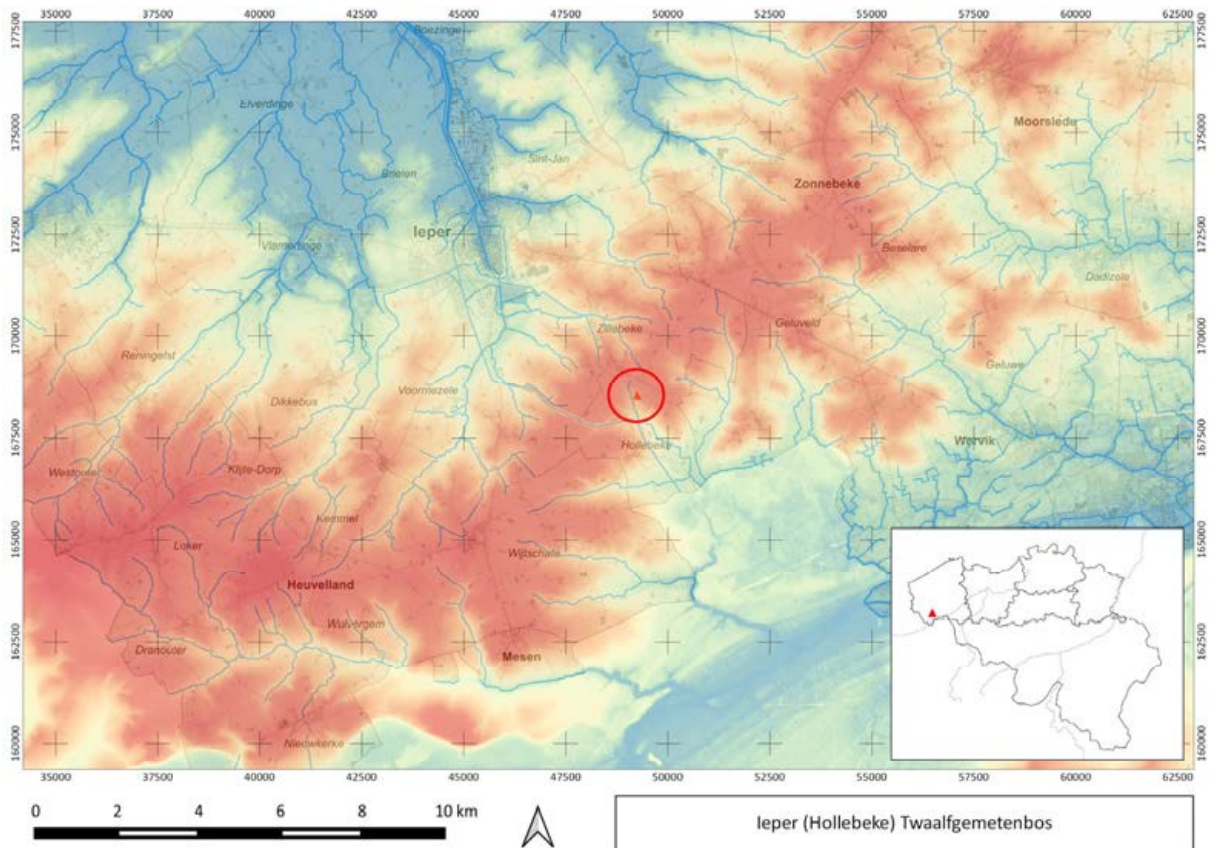
De vindplaats is gelegen midden in het Twaalfgemetenbos, ten oosten van de spoorweg Ieper-Komen en ten zuiden van de Gasthuisbossen en ten zuidoosten van Hill 60. Het bos is gelegen op de zuidelijke flank van een uitgesproken heuvelrug die de omgeving sterk domineert. Deze heuvelrug vormt de scheiding tussen het IJzer- en het Leiebekken en biedt een uitzicht over de wijde omgeving in de zuidoostelijke Ieperboog. Hierdoor was de locatie tijdens de Eerste Wereldoorlog van groot strategisch belang.

Centraal in het bos stroomt een kleine stroom die aftakt van de Palingbeek. Deze stroom snijdt diep in en zorgt voor een zeer uitgesproken topografie binnen het bos. De vindplaats bevindt zich op de westelijke oever, op de zuidoostelijk georiënteerde helling (figuur 7 - 8).

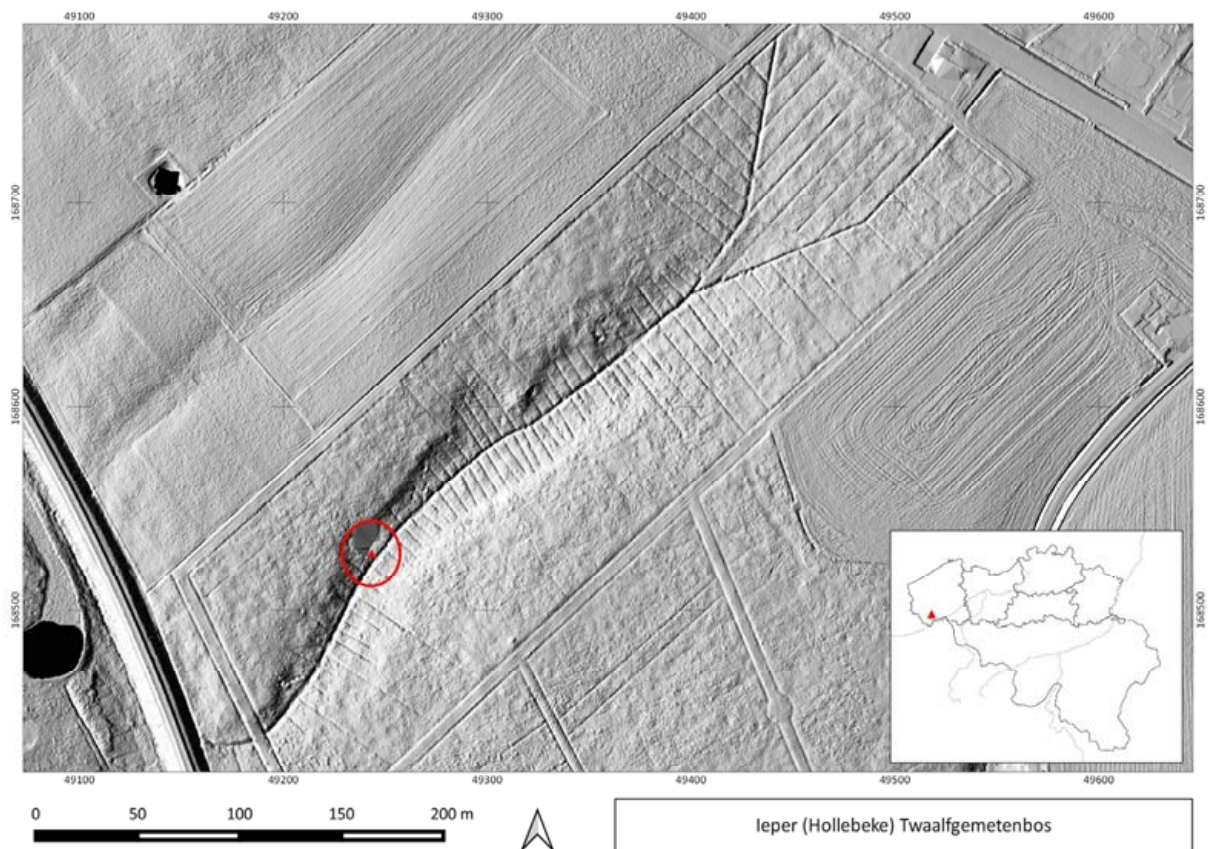
Bodemkundig kan de vindplaats getypeerd worden als een matig droge tot matig natte, lichte zandleembodem met onbepaald profiel (wPDxe) (figuur 9).

figuur 6: De locatie van de vindplaats op de meest recente orthofoto. Schaal 1:10.000 (©AGIV).

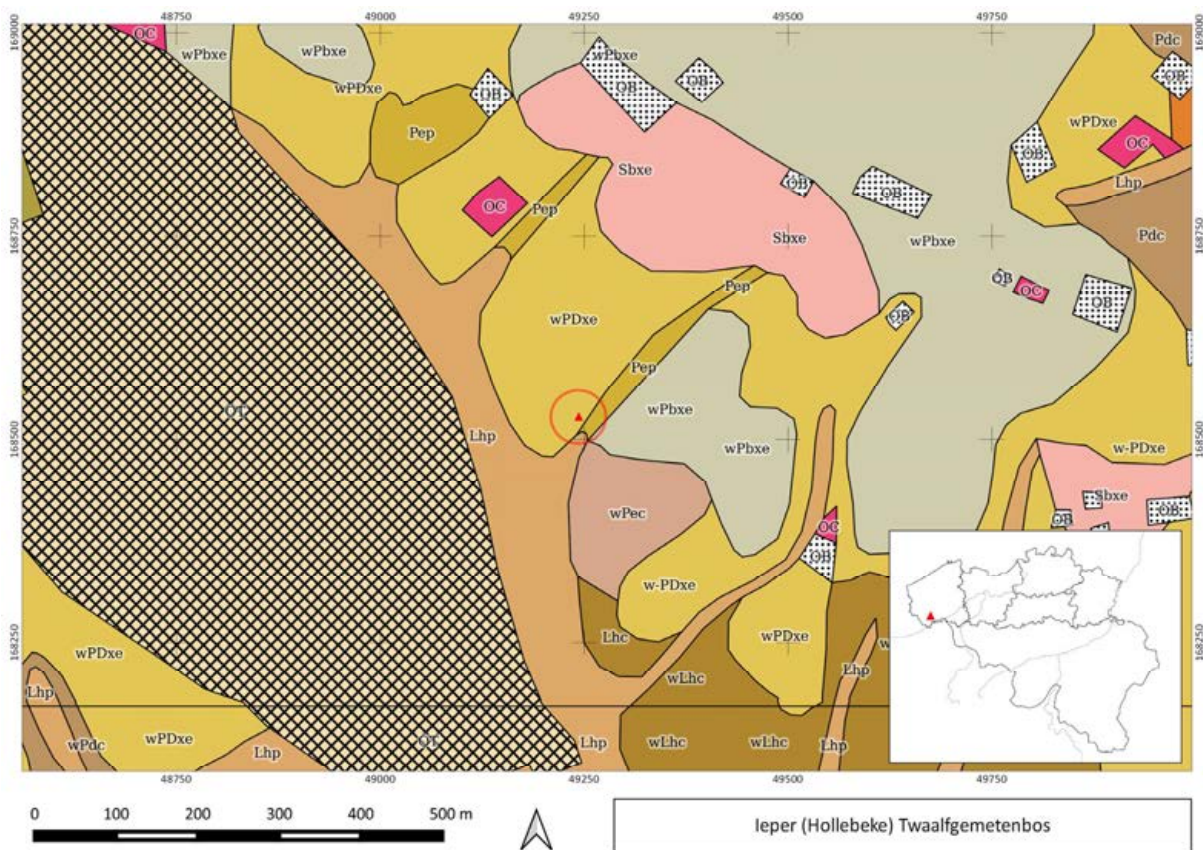

figuur 7: De locatie van de vindplaats op het DHM. Schaal 1:100.000 (©AGIV).

figuur 8: De locatie van de vindplaats op het DHM (Hillshade). Schaal 1:2.000 (©AGIV).

figuur 9: De locatie van de vindplaats op de bodemkaart. Schaal 1:5.000 (©AGIV).

4.2 HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT

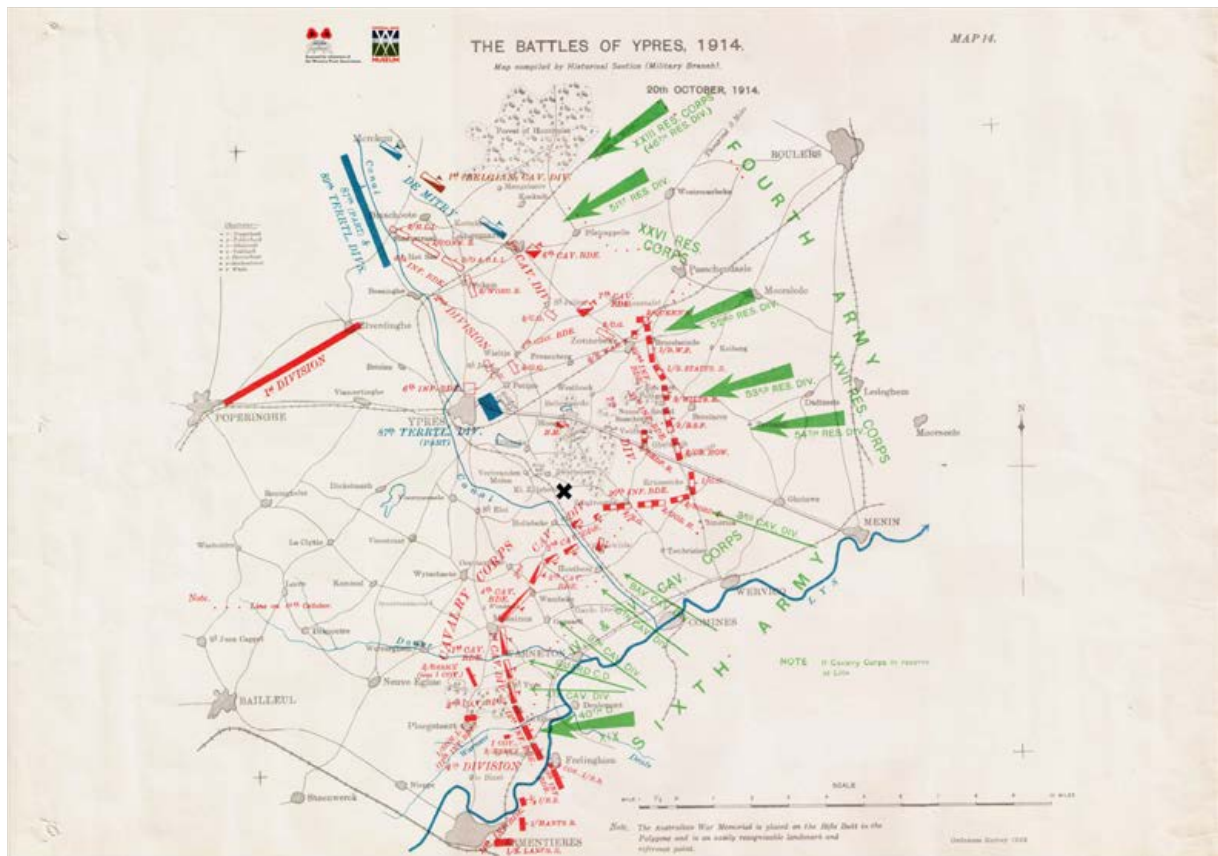
Aangezien de vindplaats uitsluitend structuren uit de Eerste Wereldoorlog opleverde, wordt de beschrijving van de historische context beperkt tot het schetsen van het oorlogsverloop in en rond het Twaalfgemetenbos, dat zich op het scharnierpunt tussen de Ieperboog en de *Wytschaete-Bogen* bevond. Het onderzoeksgebied ligt net achter een sector die omwille van de aanhoudende strijd berucht was, namelijk Hill 60.

Met het Schlieffenplan wilde Duitsland Frankrijk zo snel mogelijk overrompelen om nadien de hoofdmacht van zijn legers naar het oosten te verplaatsen om Rusland te verslaan. De keuze voor Frankrijk lag in de gedachte dat Rusland er langer over zou doen om te mobiliseren en dus tijdelijk kon tegengehouden worden door een kleinere troepenmacht die hoofdzakelijk bestond uit het leger van Oostenrijk-Hongarije. Volgens het plan kon Frankrijk op de knieën gebracht worden in zes weken tijd, niet toevallig de tijd die Rusland volgens schatting nodig zou hebben om zijn legers gevechtssklaar te krijgen. Omdat de tijd beperkt was, moest de zwaar verdedigde Franse grens gemeden worden en werd een omtrekkende beweging langs België voorzien. De schending van de Belgische neutraliteit werd als een militaire noodzaak aanzien die enkel politieke maar geen militaire gevolgen zou hebben en de verwachting was dat Groot-Brittannië zich niet in het conflict zou mengen omwille van een oud verdrag. Het plan ging ervan uit dat België zich niet meer dan formeel zou verzetten en dus snel de wapens zou neerleggen. Een succesvolle uitvoering van het Schlieffenplan was dus volledig afhankelijk van meerdere onzekere factoren.²

In 1914 evolueerde de uitvoering van het Schlieffenplan aanvankelijk succesvol ondanks meerdere vertragingen omwille van koppig verzet van België en de deelname van Groot-Brittannië. Maar na de

² De Vos 2014, 55-60.

slag bij de Marne, waarbij Parijs succesvol verdedigd werd, evolueerde de oorlog naar een nieuwe fase die de 'Race naar de zee' wordt genoemd. In een poging om elkaar via het westen te overvleugelen schoof de bewegingsoorlog steeds meer op naar het noordwesten met als doel de kanaalhavens zo snel mogelijk te bereiken. Het Belgische leger had zich na de terugtrekking uit Antwerpen verschanst achter de IJzervlakte met Franse eenheden op hun rechterflank. Meteen werd gestart met de onderwaterzetting van grote delen van het landschap waardoor grote offensieven er onmogelijk werden. Toen de Britten erin slaagden om de Duitsers tegen te houden aan de Franse grens – op 14 oktober besliste de Duitse legerleiding om hier het offensief te staken – was de heuvelrug rond Ieper de laatste opening om de kanaalhavens nog te bereiken. De Britten hadden hier echter op geanticipeerd en waren reeds op 14 oktober begonnen met het verplaatsen van hun hoofdtroepenmacht naar Ieper.³

figuur 10: Overzichtskaart van de frontlinies rond Ieper op 20 oktober 1914 (uit: Edmonds 1922). De vondstlocatie is aangegeven met het zwarte kruis.

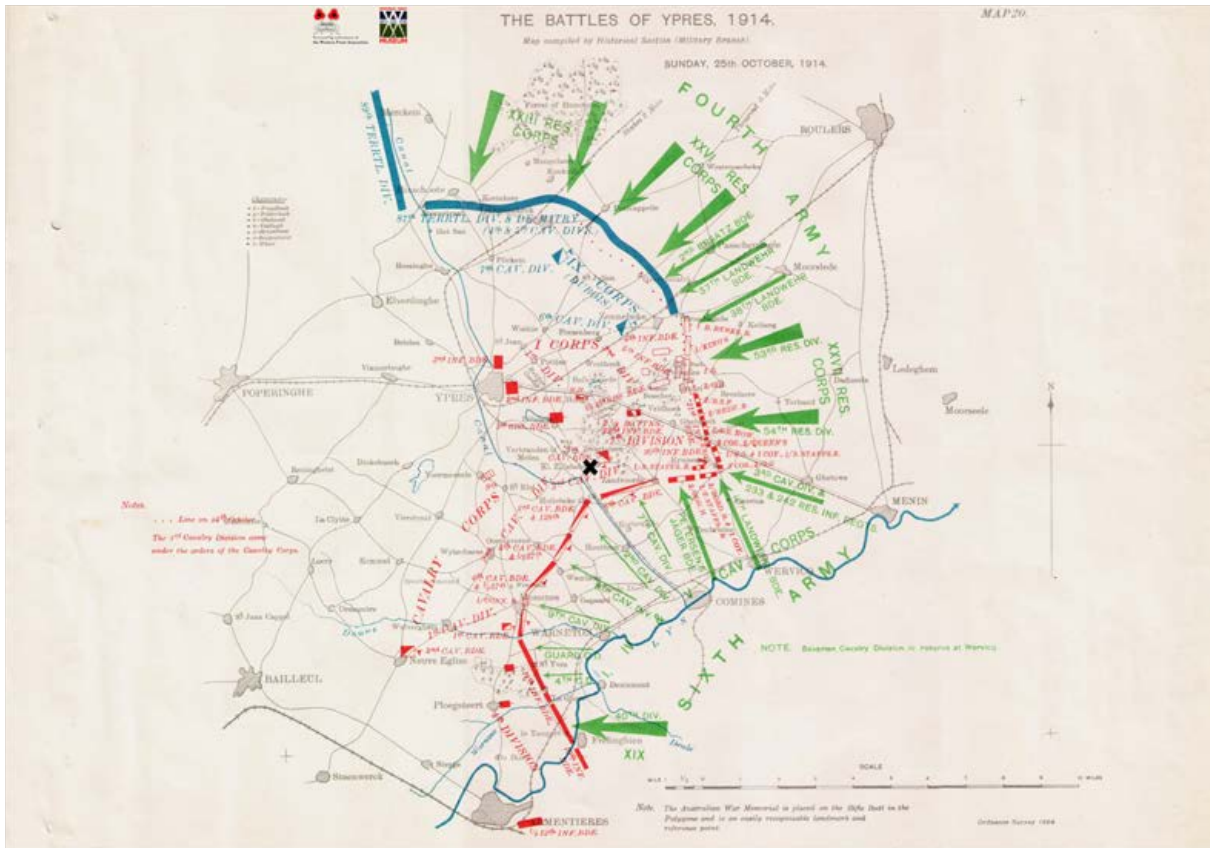
Op 20 oktober 1914 begonnen de geallieerde legers, opgeschrikt door enkele hevige Duitse aanvallen, zich terug te trekken. De Franse territoriale eenheden trokken zich terug achter het Ieperleekanaal met de Britten aansluitend op hun rechterflank, de 1ste Divisie tot vóór Langemark, de 2de Divisie tot aan de spoorweg Ieper-Roeselare en de 7de Divisie tot Zandvoorde. De daaropvolgende dagen drongen de Duitse eenheden aan en werd het offensief ingezet. In het noorden bij Langemark hielden de Britse beroepssoldaten van de 1ste Divisie stand. De verliezen waren hoog maar er werd geen terrein prijsgegeven en de Duitsers dachten zelfs dat er meer troepen aanwezig waren dan ze hadden ingeschat.

Meer naar het zuiden, tussen Zonnebeke en Zandvoorde, bracht de 7de Divisie het er slechter van af. Eerst werd in en rond Broodseinde hevig gevochten maar uiteindelijk moesten de Britten zich hier terugtrekken. In de nacht van 21 op 22 oktober vonden bloedige huis-aan-huisgevechten plaats in het

³ De Vos 2014, 179-183; Ingelbrecht 2017, 57-59.

centrum van Zonnebeke waarna ook hier een terugtrekking door de Britten noodzakelijk werd. De aanhoudende Duitse druk werd bijna onhoudbaar maar omdat Franse hulp onderweg was, wilden de Britten niet verder terugplooiën. De avond van 23 oktober verschenen uiteindelijk de eerste Fransen van het beloofde 9de Korps. De volgende dag gingen de Fransen reeds in de tegenaanval. Hun doel was de herovering van de heuvelrug Passendale-Broodseinde. In de nacht van 24 op 25 oktober werd opnieuw zwaar gevochten in het centrum van Zonnebeke en uiteindelijk viel het dorp in Franse handen. Een verdere opmars richting Passendale bleek echter onmogelijk en strandde ter hoogte van 's Graventafel. In de daaropvolgende dagen werden nieuwe pogingen ondernomen maar lag de focus meer op Broodseinde. Passendale bleef stevig in Duitse handen.⁴

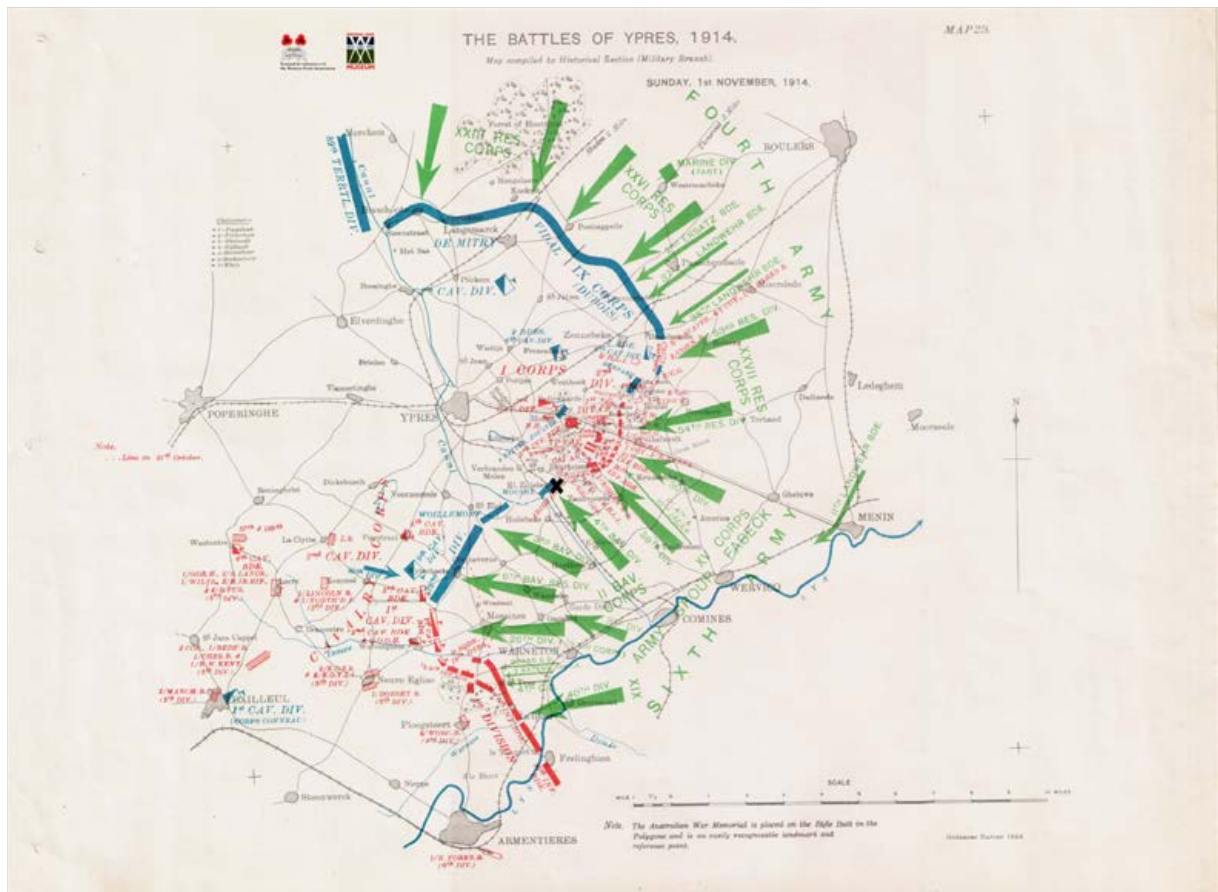

figuur 11: Overzichtskaart van de frontlines rond Ieper op 25 oktober 1914 (uit: Edmonds 1922). De vondstlocatie is aangeduid met het zwarte kruis.

Door de komst van de Franse versterkingen werd de volledige noordelijke Ieperboog vanaf 25 oktober 1914 onder Franse hoede geplaatst. De 1ste Divisie ging in reserve waardoor de meest noordelijke Britse eenheid in lijn de 2de Divisie was die tussen Zonnebeke en de weg Ieper-Menen moest standhouden. Bij de Reutelhoogte en het Polygoonbos stond deze divisie tegenover de Saksische troepen van de 53ste Divisie en ondanks de numerieke minderheid kon ook hier stand gehouden worden. Reutel moest opgegeven worden maar het Polygoonbos bleef behouden. Ten zuiden daarvan lag de 7de Divisie – met een ingekort front door deze verschuivingen – maar wel nog steeds op een hachelijke positie in de meest vooruitgeschoven positie te Kruseke. Op 25 en 26 oktober zou de 7de Divisie rond Kruseke er een zeer zware klap te verduren krijgen en tot bijna 40% van de effectieven verliezen.⁵

⁴ De Vos 2014, 187-193; Ingelbrecht 2017, 59-60.

⁵ De Vos 2014, 187-193; Ingelbrecht 2017, 60-65.

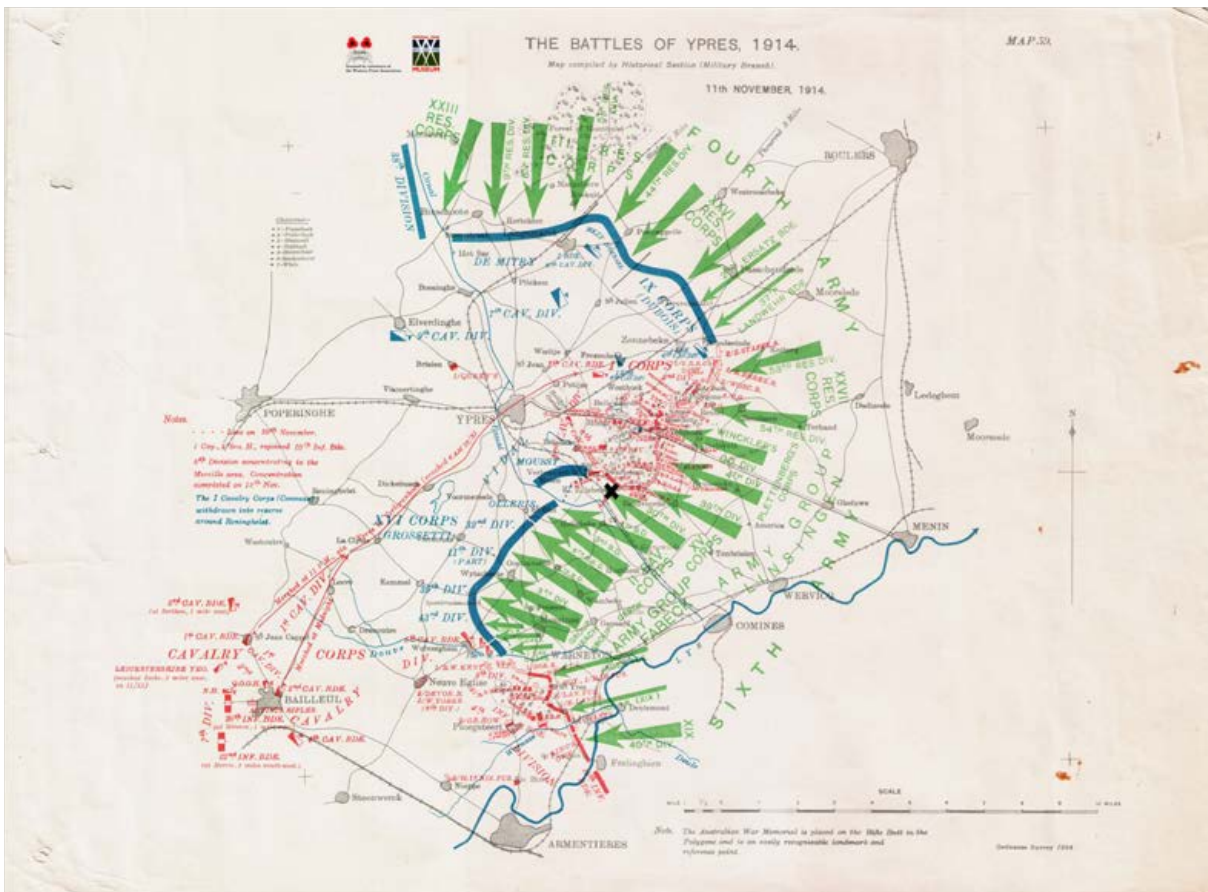

figuur 12: Overzichtskaart van de frontlinies rond Ieper op 1 november 1914 (uit: Edmonds 1922). De vondstlocatie is aangegeven met het zwarte kruis.

In de daaropvolgende dagen verschoof het zwaartepunt van de strijd naar het zuiden waarbij door de Duitse troepen pogingen werden ondernomen om tussen Geluveld en Mesen een doorbraak te forceren. Geluveld werd verdedigd door de 2de Divisie in het noorden en de 7de Divisie in het zuiden. Daartussen werden de restanten van de 1ste Divisie geplaatst. In het zuiden verliep de verdediging catastrofaal en op 30 oktober 1914 werden bij Zandvoorde Britse elite-eenheden van de prestigieuze *Household Cavalry* in de pan gehakt, net als onderdelen van de 7de Divisie. Zandvoorde moest opgegeven worden en er werd teruggetrokken op Klein-Zillebeke. De daaropvolgende dag ondergingen de Britten in Geluveld hetzelfde lot. Ook de 1ste Divisie werd gedecimeerd en het dorp moest worden prijsgegeven. Enkel in de kasteelparken kon hevige weerstand geboden worden. Dankzij het handig gebruik maken van dichte begroeiing, hagen en opgeworpen hindernissen werd de Duitse aanval er gebroken. De druk werd echter steeds minder houdbaar. Het Britse opperbevel wilde terugtrekken en het front inkorten maar op aandringen van de Franse bevelhebber Foch werd van dit plan afgezien. Nieuwe Franse versterkingen werden in allerijl aangevoerd en tussen Sint-Elooi en Wijtschate in de linie geschoven om de druk op de Britse divisies te verlichten. Deze versterkingen kwamen maar net op tijd want de Britse cavaleriedivisies die Mesen en Wijtschate moesten verdedigen, stonden op het punt van de heuvelrug gedreven te worden. Mesen moest uiteindelijk worden opgegeven, maar Wijtschate bleef nog behouden. Het front werd voorlopig geconsolideerd.⁶

⁶ De Vos 2014, 194-199; Ingelbrecht 2017, 65-68.

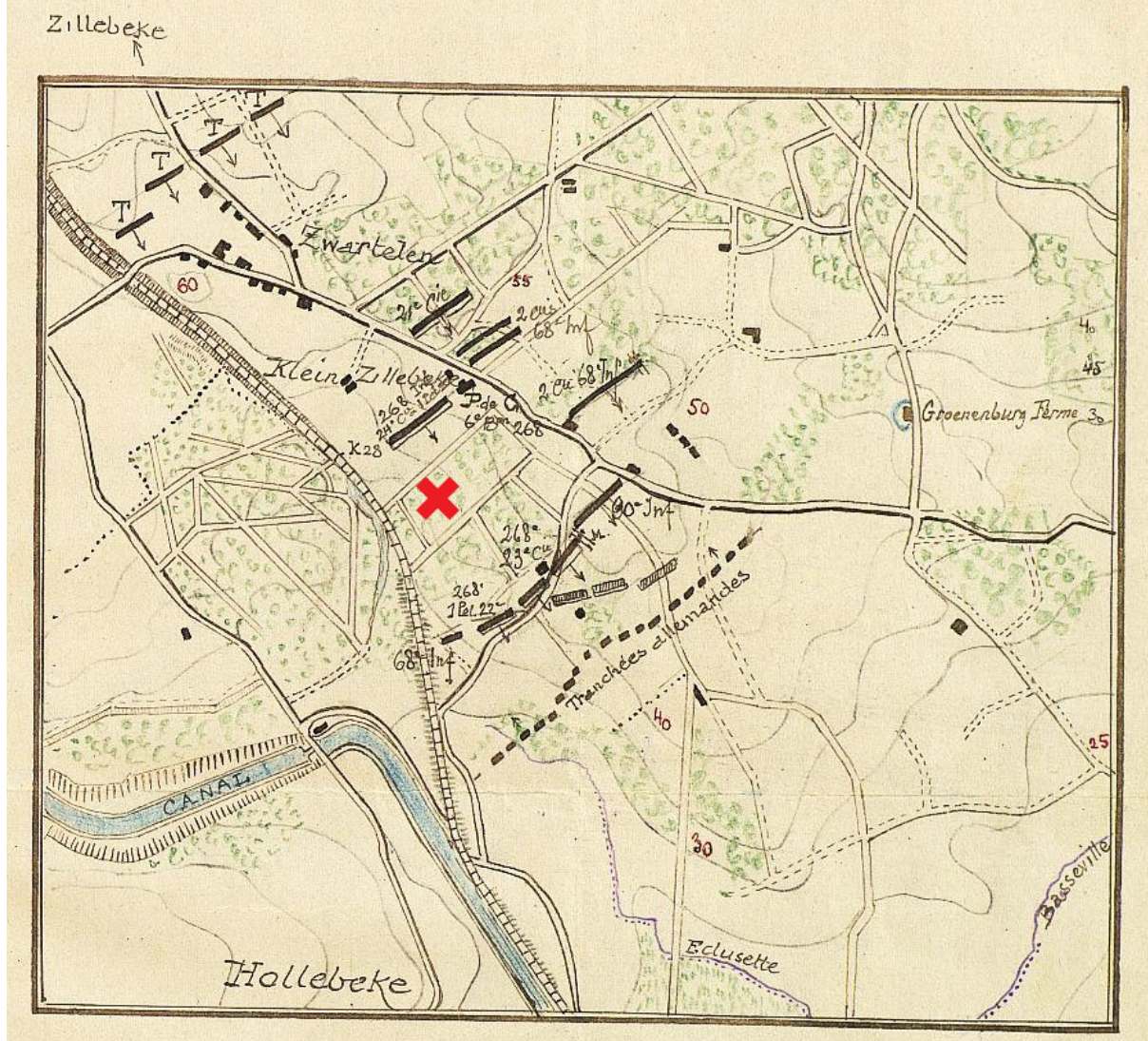
figuur 13: Overzichtskaart van de frontlines rond Ieper op 11 november 1914 (uit: Edmonds 1922). De vondstlocatie is aangegeven met het zwarte kruis.

In de eerste week van november 1914 bleven de grote offensieven uit, maar de Duitsers bleven wel druk uitoefenen. Op bepaalde plaatsen werd nog steeds hevig gevochten zoals bijvoorbeeld in de kasteelparken van Veldhoek en Herenthage, maar ook zuidelijker ter hoogte van Zwarteleen en Verbrandemolen, de sector van de vindplaats. Vanaf begin november vonden er constant confrontaties plaats tussen Duitse eenheden enerzijds en Franse en Britse eenheden anderzijds. De laatste waren in een constante nood aan extra mankracht en moesten beetje bij beetje terrein prijsgeven. Aanvankelijk lag het epicentrum van de gevechten rond Zwarteleen en de spoorweg Ieper-Komen en op de avond van 6 november – na een dag hevige strijd – schoof het front daar op tot de hoogte die later als *Hill 60* bekend kwam te staan. Op 5 november waren de Franse infanteristen er nochtans in geslaagd om wat terrein te veroveren tussen de spoorweg en de huidige Wervikstraat. De volgende ochtend stond er een dichte mist en hiervan maakten de Duitsers handig gebruik. Toen beseft werd dat een grote Duitse troepenmacht oprukte naar hun linies, was het reeds te laat. De Fransen verdedigden hardnekkig maar moesten toch terrein prijsgeven. In de namiddag werd gevochten in en rond de huizen van Zwarteleen. Een tegenaanval met steun van afgestegen Britse cavaleristen voorkwam een doorbraak, maar desalniettemin was de Duitse aanval een succes te noemen. Naar het zuiden toe kwam de flank zwaar onder druk te staan en ook in het noorden was er paniek in de Britse linies.⁷

⁷ Shipman 2015, 33-36.

— 6 Novembre 1914 —

figuur 14: Situatie op 6 november: uittreksel uit 268e Régiment d'Infanterie (bron: J.M.O., SHD 26 N 733/1). De Franse frontlinie ter hoogte van het onderzoeksgebied (rode kruis) lag aanvankelijk ten zuiden van het Twaalfgemetenbos maar werd uiteindelijk teruggedreven tot voorbij Hill 60.

Meer naar het zuiden, ter hoogte van de kanaalbocht, lag het front in een zuidelijke uitstulping. Op 10 november heropenden de Duitse eenheden het offensief. Hoewel in andere sectoren het front stabiliseerde en de Eerste Slag bij Ieper op zijn einde liep, bleven de gevechten hier doorgaan. Franse versterkingen in de vorm van afgestegen dragonders (infanteristen die zich te paard verplaatsten en te voet vochten), chasseurs (jagers-infanteristen) en cyclisten (fietsinfanterie) werden aangevoerd om de doorbraak te verhinderen. Desalniettemin moesten ze terrein prijsgeven en op 13 november lag het Duitse front langs de Sint-Elooiseweg, die nu de Palingbeekstraat heet, over Hill 60 en Zwarteelen naar de Gasthuisbossen. Op 17 november volgde nog een ultieme poging maar de aanvallende Duitse eenheden konden slechts lokaal enige vooruitgang boeken. Uiteindelijk groeven ze zich in waar ze zich bevonden en beëindigden ze het offensief.⁸ Tijdens de eerste oorlogswinter lag de vondstlocatie in het Twaalfgemetenbos achter de Duitse frontlinie, een situatie die onveranderd bleef tot 7 juni 1917.

⁸ Shipman 2015, 31-48.

In de daaropvolgende maanden en jaren zou de sector bekend staan als een stille sector waarin de aandacht in hoofdzaak gericht was op het in stand houden en verbeteren van de eigen linies, maar waarbij pogingen tot het innemen van vijandelijke linies niet aan de orde was. Enkel de ondergrondse oorlog op *Hill 60* en *The Bluff* ging door, maar de vindplaats lag te ver achter de frontlinies om hiervan noemenswaardige invloed te ondervinden.

Hier kwam een einde aan tijdens de Derde Slag bij Ieper, een lange, hevige strijd tussen 31 juli en 10 november 1917. Het doel was de Duitse linies te doorbreken tussen Westrozebeke en Geluveld zodat het front opnieuw in beweging kon komen. Vervolgens zouden de strategische spoorlijnen Menen-Roeselare-Torhout veroverd moeten worden. Uiteindelijk moest nog verder het binnenland ingetrokken worden om via een afzwenkende beweging naar de kust Oostende en Zeebrugge met de U-boothavens in te nemen. Het offensief resulteerde in een aaneenrijging van acht veldslagen in drie grote fasen. Het geallieerde leger had de onderbrekingen nodig om verse troepen en munitie aan te leveren en hiervoor de nodige wegen en sporen uit te bouwen. Deze ‘Honderddaagse Slag’ was een uitputtingsslag die plaatsvond in een landschap dat ten gevolge van de voortdurende artilleriebeschietingen in combinatie met extreem natte weersomstandigheden herschapen was tot een modderzee⁹. Voorafgaand aan dit offensief diende ten zuiden van de Ieperboog, op de heuvelrug van Wijtschate en Mesen, een voorbereidende aanval uitgevoerd te worden. Deze veldslag, bekend onder de naam Mesenslag, ging van start op 7 juni 1917 en had tot doel de Mesenboog ‘recht te trekken’ waardoor de zuidelijke flank bij het grote hoofdoffensief beter beschermd kon worden.¹⁰

Vanaf midden mei 1917 begonnen de Britten met het inleidende bombardement. Hierbij werden vooral artillerieposities, aanvoerwegen, verdedigingswerken, hoofdkwartieren en voorraden onder vuur genomen. Ook werden nepparrages uitgevoerd als oefening en als uitlokking voor tegenvuur wat de Duitse posities zou verraden. Hiervoor werden 2.266 stuks artillerie ingezet, ongeveer drie keer meer dan de Duitsers ter beschikking hadden in deze sector. Zowel zwaar geschut als veldgeschut met explosieven en gas werden dag en nacht ingezet om de vijand maximaal te verzwakken en uit te putten. In de week vóór de aanval werden zo 3.500.000 granaten op de heuvelkam afgeschoten.¹¹

Ook de infanterie zat intussen niet stil. Door het uitvoeren van raids op de vijandelijke linies werd het niemandsland verkend en informatie verzameld over de toestand van de vijandelijke loopgraven en hun bezetting. Op basis van de verkregen informatie, aangevuld met luchtverkenningen en observaties, werden de plannen voor de nakende aanval afgewerkt.¹²

Dit plan voorzag uiteindelijk de explosie van 19 mijnen bij dageraad op 7 juni 1917, samen met een massale artilleriebeschieting van het volledige objectief. Na de ontploffing van de mijnen zouden negen infanteriedivisies, met de 23ste Divisie ter hoogte van het onderzoeksgebied, in de aanval gaan met steun van 72 Mark IV tanks. Het uiteindelijke objectief van de 23ste Divisie was de *Green Line* (4de objectief), die iets ten oosten van het onderzoeksgebied liep. De 69ste Brigade vormde de rechterflank van de divisie.¹³

Om 3u10 gingen de 19 mijnen samen met de Duitse frontlinie de lucht in. De legendarische schok was tot in Londen voelbaar. Onmiddellijk daarna begonnen ook de 2.230 kanonnen en houwitser, 700 mitrailleurs en 428 mortieren aan hun verwoestende werk waarbij de belangrijkste Duitse infrastructuur werd gevisieerd.¹⁴

Nadat de opgeworpen grond en het puin van de mijnen terug was neergedaald, werd ook de infanterieaanval ingezet, beschermd door een artilleriegordijn. De verdedigers kregen niet de tijd om hun stellingen in te nemen en bovendien bleken de meeste Duitse verdedigingswerken zwaar

⁹ Verbeke 2006; De Vos 2014, 301-302.

¹⁰ De Vos 2014, 302-307; Ingelbrecht 2017, 111-112.

¹¹ Oldham 1998, 63-98.

¹² Idem.

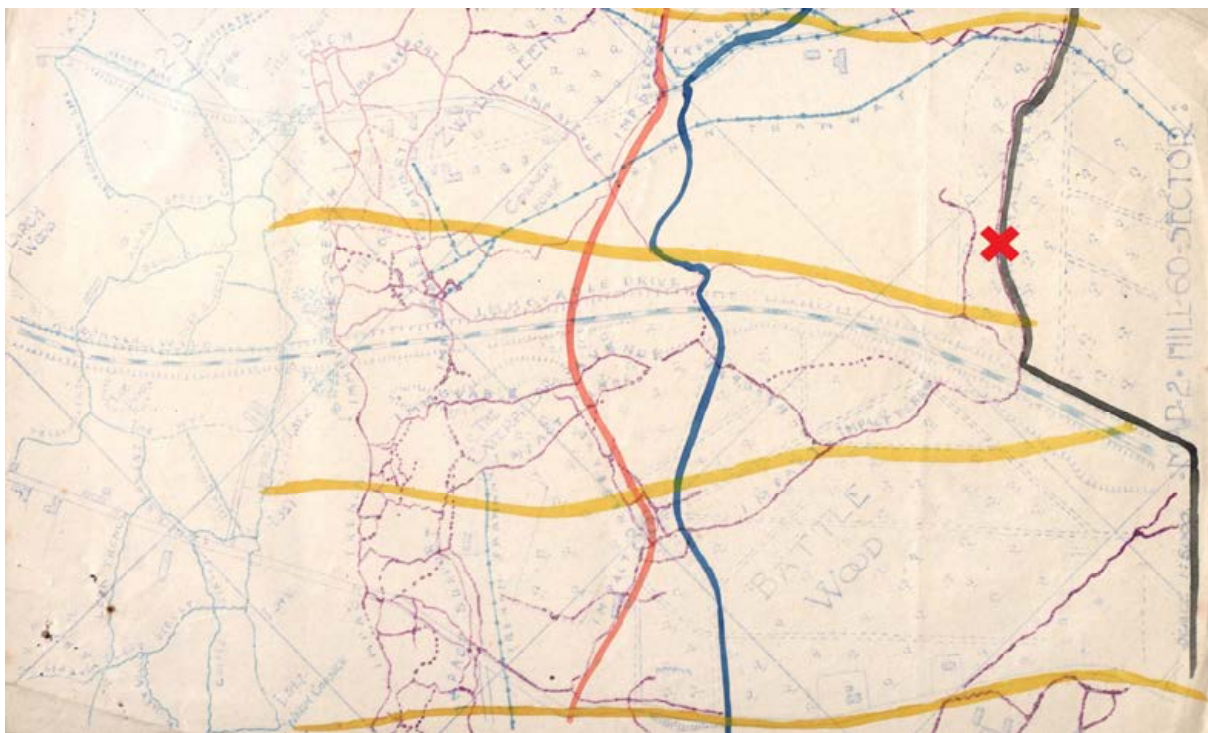
¹³ Idem.

¹⁴ Oldham 1998, 63-98.

beschadigd en de bezetting murw van de mijnen en de beschietingen. Slechts enkele verzetshaarden, meestal mitrailleursnesten, bleken nog noemenswaardig verzet te bieden.¹⁵

Nauwelijks twee uur na het begin van de aanval was de heuvelrug ingenomen en groeven de troepen van de eerste aanvalsgolf zich in om een eventuele tegenaanval, de gangbare Duitse tactiek, het hoofd te bieden. Vervolgens vertrokken verse troepen in een nieuwe aanvalsgolf om 15u10, 12 uren na de eerste aanvalsgolf, op naar de volgende loopgraaflijn, de Oosttavernelinie.¹⁶

figuur 15: Aanvalsplan voor de sector van de 69ste Brigade (23ste Divisie) met de drie eerste doelen (rode, blauwe en zwarte lijn) van de aanvallende divisies. Het onderzoeksgebied (rood kruis) lag pal op het derde objectief van de brigade (bron: *War Diary 69th Brigade: National ArchivesWO95/2183*).

De pauze tussen het innemen van de heuvelrug en de aanval op de volgende doelen was door de Britten voorzien. Ze werd gebruikt om de logistieke opvolging te realiseren en artillerie naar voor te schuiven naar vooraf bepaalde posities waar een munitievoorraad was voorzien, om zo vervolgens de Oosttavernelinie te bombarderen. Er werden ook 24 nieuwe tanks aangevoerd want verschillende tanks waren in de eerste aanval in de kraters en modder blijven steken.¹⁷

Tegen 18u was quasi de gehele Oosttavernelinie veroverd; enkel Hollebeke in het noorden en Waasten in het zuiden bleven in Duitse handen. Er volgden nog enkele kleinere aanvallen en in het zuidelijke deel van de heuvelrug werd nog tot 14 juni gevochten rond de Blauwepoortbeek. De aanval en verovering van de *Wytschaetebogen* – ook wel bekend als de Tweede Slag om Mesen of de Mijnslag – bleek uiteindelijk een gigantisch geallieerd succes.¹⁸

Ter hoogte van het projectgebied was de aanval eveneens succesvol, hoewel de aanvallende bataljons – het 8ste bataljon van het *Yorkshire Regiment* naast het 12de bataljon van de *Durham Light Infantry* – vastliepen op de *Black Line* (3de objectief). De nieuwe frontlinie kwam dus bijna pal op de vindplaats te liggen waar snel werk gemaakt werd van de consolidatie van de nieuwe stellingen. Een week later slaagde de 17de Brigade (24ste Divisie) er uiteindelijk wel in om met een beperkte, lokale actie de

¹⁵ Idem.

¹⁶ Oldham 1998, 99.

¹⁷ Passingham 1998, 154.

¹⁸ Passingham 1998, 151-152.

Green Line te bereiken en te consolideren. Hierdoor kwam het onderzoeksgebied iets achter de nieuwe frontlinie te liggen.

Aangezien de sector rond het onderzoeksgebied op het scharnierpunt van de Ieperboog en de *Wijtschaetebogen* lag, viel het ook binnen de aanvalsplannen van de volgende fase – de eigenlijke grote aanval over de volledige Ieperboog – die gepland was voor 31 juli 1917. Ondertussen had de 41ste Divisie de sector overgenomen. De aanval zou plaatsvinden met een front van twee brigades breed, waarbij de 123ste Brigade de linkerflank voor zijn rekening moest nemen en dus vertrok vanuit posities net ten oosten van de vindplaats. Ondanks hevige tegenstand slaagden ze erin om het eerste doel in te nemen. De opmars verliep echter zeer traag omwille van de slechte toestand van het terrein. Hierdoor raakten ze achter op schema en konden ze de vuurwals niet bijhouden. Uiteindelijk werd ook het tweede doel alsnog bereikt. Er werd nog een poging ondernomen om het finale objectief in te nemen maar hevige weerstand vanuit weerstandsnesten dwong hen te stoppen en zich in te graven op een zucht van het einddoel.¹⁹ In de daaropvolgende weken verschoof de zwaartekracht van het offensief naar het noorden van de Ieperboog. In de zuidelijke sector ondernamen de Duitse troepen wel nog enkele tegenaanvallen, maar deze werden allemaal met succes afgeslagen.²⁰ Pas in september kwam de focus opnieuw meer zuidelijk te liggen met de volgende fase van het offensief, die bekend staat als de Slag om de Meenseweg.

Opnieuw werd aangevallen met een front van twee brigades breed, maar in tegenstelling tot 31 juli lag de volledige divisie ten noordoosten van het kanaal. Ondanks enkele hevige verzetshaarden en uiterst zware terreinomstandigheden, werden alle doelen bereikt. Bij valavond werd nog een Duitse tegenaanval afgeslagen en kon de nieuwe frontlinie geconsolideerd worden.²¹ De focus van het offensief verplaatste zich hierna naar de heuvelrug bij Passendale, waar het uiteindelijk ook zou doodbloeden.

In totaal eiste deze ‘Slag bij Passendale’ bijna een half miljoen slachtoffers, volgens ruwe schattingen 275.000 gesneuvelden aan Britse kant en 200.000 Duitse militairen²², en dit voor slechts een terreinwinst van 8 à 9 kilometers. Het was de *5th Canadian Infantry Brigade* die uiteindelijk op 6 november het dorp veroverde. Deze verovering was echter van korte duur. In april 1918, tijdens het Duitse Lente-offensief, werden grote delen van de zwaar bevochten grond in slechts enkele weken terug heroverd, deels omdat de Britten zich terugtrokken om het front in te korten. Op 15 april trok de linkerflank van de 9de Divisie zich ten noorden van het kanaal terug tot net ten oosten van de lijn *The Bluff – Caterpillar – Hill 60*. Vanaf 16 april lag het onderzoeksgebied dus opnieuw binnen de Duitse linies. Ten zuiden van het kanaal woedde de strijd in alle hevigheid verder.²³ Pas in september 1918 zou de grote en langverwachte doorbraak komen. Een gecombineerd offensief van Belgen, Fransen en Britten slaagde er tussen 28 en 30 september in om de heuvelrug rond Ieper te bereiken. Op het einde van de eerste fase van het Eindoffensief lagen de geallieerde legers voor Roeselare en Komen. De strijd trok definitief weg van de Ieperboog. Het landschap was echter totaal vernietigd en op het slagveld bleven honderdduizenden gesneuvelde soldaten achter.²⁴

¹⁹ McCarthy 2018, 23.

²⁰ McCarthy 2018, 39-41.

²¹ McCarthy 2018, 77.

²² Prior & Wilson 1996; 1995.

²³ De Vos 2014, 427.

²⁴ De Vos 2014, 469-472.

5 BESCHRIJVING VAN DE SITE

5.1 BODEMKUNDIGE SITUATIE

De vindplaats is gekenmerkt door een matig droge tot matig natte, lichte zandleembodem. Gezien de beperkte omvang van de toevalsvondst werden geen specifieke bodemkundige waarnemingen gedaan. Het maken van bodemkundige referentieprofielen was binnen de context van dit terreinonderzoek niet van toepassing.

5.2 BESCHRIJVING TERREINONDERZOEK

Na verwijdering van de begroeiing werd de locatie van de illegale opgraving gelokaliseerd. De bepaling gebeurde op basis van de enkele beschikbare foto's en waarnemingen op het terrein. In de bramen werd namelijk een rood-wit lint aangetroffen waarvan vermoed werd dat het de locatie aanduidde. Daarom werd daar begonnen met het verwijderen van de strooisellaag. Al snel werd een restant van een plasticzak van de supermarkketen Albert Heijn aangetroffen: een mogelijk restant van de illegale opgraving en zo een indicatie voor de juiste positiebepaling.

figuur 16: De oorspronkelijke werkput met de versmeten vulling waarin geen sporen konden afgelezen worden.

Hierna werd beslist om een werkput aan te leggen rondom deze puntlocatie. Deze werkput strekte zich uit van de achterzijde van de bunker tot aan de beek, met aan beide zijden enige marge om te voorkomen dat water uit de bunker en/of beek in de werkput terecht zou komen. Deze initiële onderzoekszone was ongeveer 3,5 x 2 m groot en had een NW-ZO oriëntatie. Binnen deze put werd handmatig en laagsgewijs verdiept. In de eerste lagen (tot -50 cm onder het maaiveld) konden geen sporen onderscheiden worden. Desalniettemin kwamen reeds tientallen vondsten aan het licht. Deze vondsten werden allemaal ingezameld onder éénzelfde vondstnummer.

figuur 17: De oorspronkelijke werkput op vlak 2 waarin nog steeds geen sporen konden afgelezen worden. Op deze diepte werd het tweede fragment van de plasticzak aangetroffen (op de foto net boven de noordpijl).

Op een diepte van ongeveer 50 cm werden de eerste structurele elementen aangetroffen. Zowel in de noordoostelijke als in de noordwestelijke hoek werden houtfragmenten vrijgelegd. In beide gevallen betrof het *duckboards* die vermoedelijk in verbinding stonden met de bunkertoegang naast de werkput. Vooral het *duckboard* in de noordoostelijke hoek was uitstekend bewaard. In het centrum van de werkput was het nog steeds onmogelijk om sporen te onderscheiden. Opvallend was wel de veel lossere bodem ter hoogte van de locatie waar de plasticzak werd aangetroffen. Dit wees naar alle waarschijnlijkheid op de heropvulling na de illegale graafwerken in november 2016.

Omdat de *duckboards* zich grotendeels in de profielwand van de werkput bevonden, werd beslist om deze *in situ* te behouden en enkel centraal dieper te graven. Nog eens 20-25 cm dieper begon zich het één en ander af te tekenen in de bodem. Een half rond spoor kon worden waargenomen langs de zuidwestelijke putwand. Bovendien werd binnen dit spoor een groot stuk tentzeil gevonden waarrond zich steeds meer uitrustingsstukken bevonden. Niet veel dieper werden de eerste beenderen aangetroffen. Dit niveau bevond zich echter onder de grondwatertafel waardoor het grondvlak continu onder water kwam te staan. Om het lichaam toch enigszins *in situ* vrij te kunnen leggen werd rondom het halfronde spoor – dat ondertussen was geïnterpreteerd als bomkrater met een laag beton op de bodem – dieper gegraven. Op deze manier kwam het lichaam hoger te liggen en kon het water min of meer worden afgeleid. De situatie bleef echter verre van optimaal.

De volgende stap was het bepalen van de positie van het lichaam om zeker te zijn dat het in zijn totaliteit kon worden vrijgelegd. Al snel bleek echter dat de heup zich tegen de putwand bevond en dat een uitbreiding naar het zuidwesten noodzakelijk was. Daarom werd centraal een annex gegraven van 2,5 x 1 m. Hierin werden opnieuw verschillende houtfragmenten aangetroffen die wijzen op een loopniveau rondom de bomkrater. Opvallend hierbij was dat de zuidelijke helft van de bomkrater grotendeels was opgevuld met beton. Hierdoor was het niet mogelijk om daar dieper te graven.

figuur 18: De werkput vóór de uitbreiding met links het goed bewaarde *duckboard* en centraal de grondzeilen waaronder het lichaam werd aangetroffen.

figuur 19: De werkput na de uitbreiding naar het zuidwesten.

Na deze uitbreiding was de werkput klaar voor de eigenlijke benadering van het lichaam. In het bijzijn van een fysisch antropoloog werden de stoffelijke resten vrijgelegd. Dit was een moeizaam proces omdat het lichaam op de bodem van de bomkrater was gelegen. Deze bodem was opgevuld met betonresten die een kom vormden waarbinnen het grondwater kwam te staan dat onmogelijk kon worden afgevoerd. Desalniettemin werd het lichaam, dat uitstekend was bewaard, genoeg zichtbaar om de houding van de soldaat te registreren en een gedegen berging uit te voeren.

5.3 SPOREN EN STRUCTUREN

Gezien de terreinomstandigheden en de beperkte omvang van de werkput was het niet evident om de sporen goed te onderscheiden en bijgevolg te interpreteren. Uiteraard lag de focus op de berging van de stoffelijke resten van de militair. De aangrenzende sporen en structuren werden zo goed als mogelijk geregistreerd, maar een allesomvattende spoorverwerking noch uitbreiding van de werkput ten einde een volledig beeld van de andere structuren te verkrijgen, was hier aan de orde. Desalniettemin was het mogelijk om naast de bomkrater waarin het lichaam van de gesneuvelde militair was terechtgekomen ook nog een loopgraaftracé te onderscheiden.

5.3.1 Loopgraven

Langs de zuidelijke rand van de onderzochte zone werden verschillende houtfragmenten waargenomen die zich duidelijk nog *in situ* bevonden. Het betrof enerzijds een goed bewaard *duckboard* met een noordoost-zuidwest oriëntatie, min of meer parallel met de achterwand van de bunker. Anderzijds werden – in de uitbreiding van de werkzone – nog een aantal loopplanken vastgesteld. In het zuiden lagen deze parallel aan het *duckboard* om dan uiteindelijk een loodrechte hoek te maken en in noordwestelijke richting verder te lopen.

Omwille van het ontbreken van een ruimtelijk overzicht kon op basis van aflijning niet uitgemaakt worden in hoeverre deze constructiematerialen tot eenzelfde structuur behoorden. Op basis van de oriëntatie en de onderlinge positie is het wel zeker mogelijk dat een loopgraafstructuur met een zigzaggend verloop vanuit het noordwesten naar het zuidoosten langs de bunker passeerde. Aan de hand van kaarten en luchtfoto's kon de oorsprong of aanleg niet achterhaald worden. Cartografisch onderzoek toonde aan dat een Duitse gevechtloopgraaf met traversen, die werd aangelegd in juni 1916, beneden in de diep uitgesneden vallei liep – op Britse kaarten aangegeven als *Impartial Trench* – parallel aan de lengterichting van het bos. Nadat het bos in handen kwam van de geallieerden, werd deze loopgraaf opgegeven en vervangen door een kronkelende, golvende verbindingloopgraaf, aangelegd tussen augustus en september 1917, die diagonaal door het bos liep en dus niet hetzelfde verloop kende als de Duitse voorganger. De geallieerde verbindingloopgraaf passeert eveneens langs de bunker, maar langs de noordelijke zijde. Bijgevolg kan de opgegraven structuur absoluut niet als de latere loopgraaf geïnterpreteerd worden. Gezien de oriëntatie en locatie is het wel mogelijk dat het de Duitse gevechtloopgraaf betreft die ten zuiden van de bunker liep. In dit geval betreft het echter een latere gebruiksfase, namelijk na de inname van het bos door de Britse infanteristen. Op basis van het vondstmateriaal dat op en nabij de looppniveaus werd aangetroffen, kan namelijk met zekerheid gesteld worden dat *Commonwealth* troepen de positie bemand hebben tussen 7 juni 1917 en 15 april 1918 of na 28 september 1918. Een aanzienlijke hoeveelheid van de uitrustingsstukken waren namelijk nog niet in gebruik in 1914 en sluiten bijgevolg een vroege datering uit.

In de noordoostelijke profielwand werd nog een fragment van een *duckboard* aangetroffen. Dit bevond zich grotendeels buiten de opgravingsput maar toch kon de oriëntatie – haaks op de achterwand van de bunker – vastgesteld worden. Gezien de locatie net achter de linkse ingang van de bunker kan deze structuur geïnterpreteerd worden als een toegang tot de deuropening die aftakte van de hoofdloopgraaf die achter de bunker heen liep.

5.3.2 Bomkrater met gesneuvelde militair

Centraal in de opgravingsput, ingesloten door de houtstructuren in het zuiden en het *duckboard*-fragment in het noorden, werd een grote bomkrater waargenomen. Aanvankelijk was het niet mogelijk om de grenzen van dit spoor waar te nemen, maar op een dieper niveau was er wel degelijk een aflijning zichtbaar. Het bovenste pakket was gevuld met een veelheid aan materiaal, hoofdzakelijk uitrustingsstukken, maar ook consumptieafval zoals lege conserven en glazen flessen. De zuidwestelijke helft van de bomkrater was afgedekt met een zeer onregelmatige laag beton, die deels boven de bomkrater maar ook erbuiten waargenomen werd. Er was geen duidelijke intentie van het gebruik van het beton waar te nemen. Alles leek erop te wijzen dat een overschot in de bomkrater werd gedumpt, eerder dan dat de put bewust werd gedempt. Onder het beton werden nog *Commonwealth* uitrustingsstukken aangetroffen waardoor een datering in de tweede helft van 1917 voor de demping met beton aannemelijk wordt. Hoogstwaarschijnlijk is het beton gebruikt voor de aanpassingen aan de bunker na de inname van het bos.

Op de bodem van deze bomkrater werden de stoffelijke resten van de militair aangetroffen. Hij lag op zijn buik, licht naar zijn linkerkant gekeerd, met de benen in een hoek schuin naar boven uitstekend. De onderbenen bevonden zich onder het beton in de zuidelijke helft van de bomkrater. Aangezien zijn schoenen deels in dat beton vastzaten, is zijn lichaam vóór het beton in de bomkrater terecht gekomen zijn. Zijn rechterbovenbeen lag niet meer in verband; zijn rechterheup werd niet teruggevonden. Vermoedelijk ligt een verplaatsing van het lichaam, door het verder wegzakken in de krater, aan de basis hiervan.

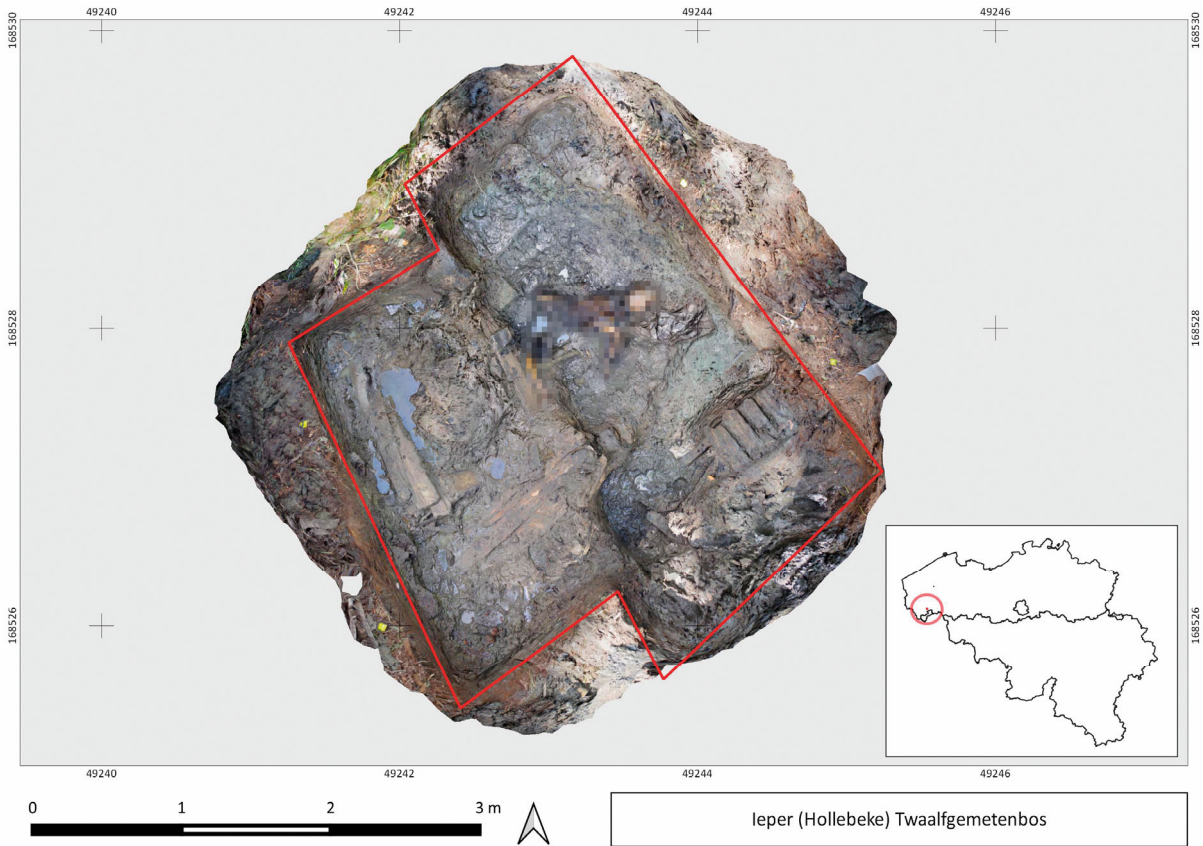

figuur 20: Het lichaam na vrijleggen.

In de halstreek werd een groot fragment van een *groundsheet* aangetroffen, wat doet vermoeden dat hij op het moment van zijn dood zijn regencap droeg. Verder werden geen uitrustingsstukken aangetroffen die duidelijk op het lichaam werden gedragen, met uitzondering van het uniform. Na berging van de stoffelijke resten werd de grond uit de krater rond en onder het lichaam ingezameld in bulk zodat deze kon worden uitgezeefd. De vulling van de krater was namelijk te nat om een degelijke en grondige controle op het terrein uit te voeren om uit te sluiten dat er geen persoonlijke artefacten

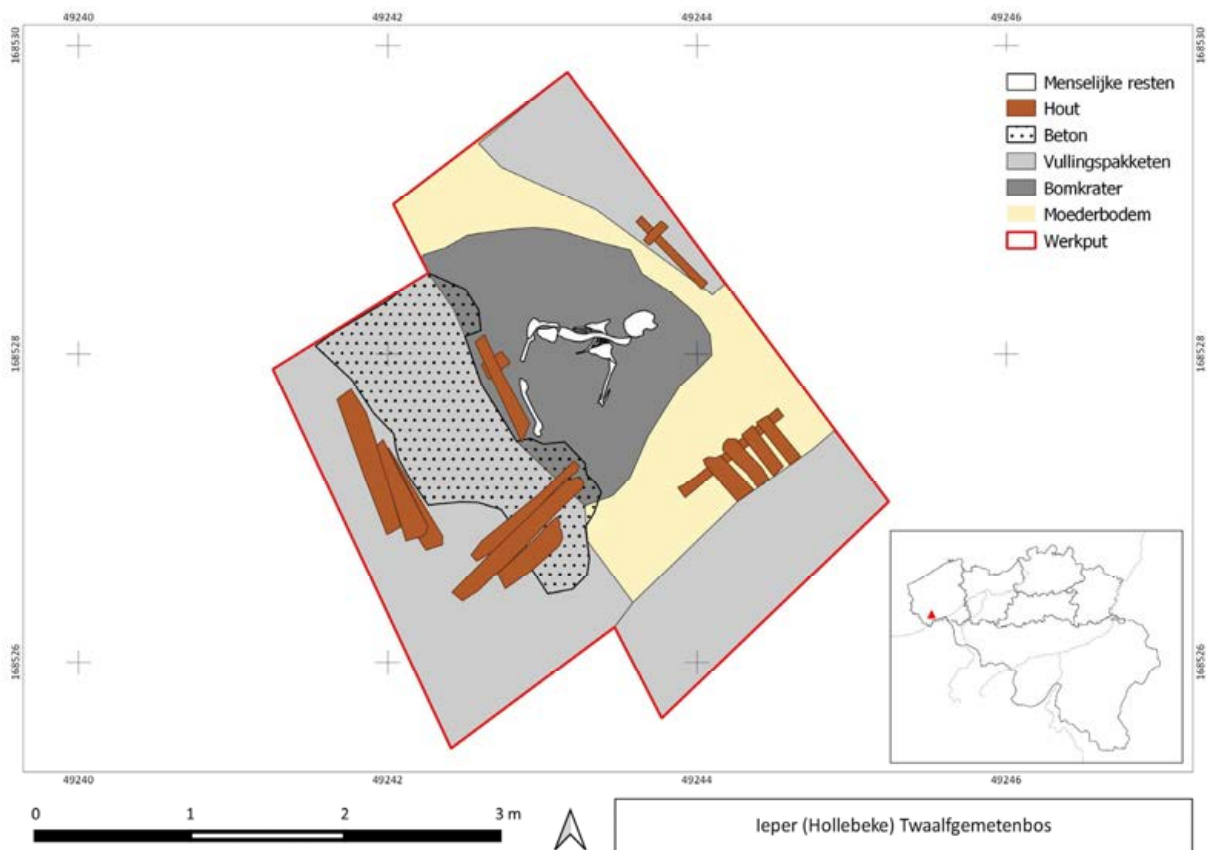

of uitrustingsstukken achterbleven. Het uitzeven bleek zijn nut te hebben: het leverde verschillende persoonlijke voorwerpen op. Op het terrein werd ter hoogte van de borstzak wel al een *cap badge* van de *Royal Army Medical Corps* aangetroffen. Dit deed vermoeden dat het slachtoffer diende in deze eenheid.

figuur 21: Orthofoto van de werkput.

figuur 22: Allesporenkaart van de opgraving.

5.4 FYSISCH-ANTROPOLOGISCHE GEGEVENS VAN DE GESNEUVELDE

Het volledige rapport over het fysisch-anthropologisch onderzoek is te vinden in bijlage (8.7).

De bewaring van het botmateriaal is zeer goed; het heeft geen noemenswaardige schade opgelopen aan de cortex en is in goede staat. Verder is de fragmentatiegraad zeer laag; het overgrote deel van de individuele beenderen zijn compleet.

Op vlak van volledigheid is het individu zo goed als compleet uitgezonderd de volledige linkerhand, de linkeronderarm en het rechterbekken. Verder ontbreken vier vingerkootjes (één middelste falanx en drie distale falanxen) van de rechterarm alsook een deel van de linkerbovenarm waarvan enkel het proximale deel is teruggevonden.

De sterfteleeftijd kan vrij precies vastgelegd worden tussen 19 en 22 jaar op basis van nog niet vergroeide beenderen of beenderen die aan het vergroeien waren. Hiervoor werd gekeken naar de mate van vergroeiing van bekken, ribben, wervels, borstbeen, sleutelbeen en schouderblad. Zo waren bijvoorbeeld de ribhoofden aan het vergroeien, hetgeen de leeftijd tussen 17 en 22 jaar plaatst, en waren de *alae* van de eerste en tweede sacrale wervel (staartbeen) reeds vergroeid, hetgeen indicatief is voor een individu dat 19 jaar of ouder is.

Voor de berekening van de lichaamslengte werd de combinatie van het rechterbovenbeen en het rechterscheenbeen gebruikt (*femur en tibia*) aangezien deze de kleinste standaarddeviatie hebben. Hierbij werd een gestalte van 174,57 cm berekend met een afwijking van 2,99 cm voor 95% accuraatheid. Wanneer dit voor de linkerkant berekend werd, kwam dit uit op 174,28 cm.

In het algemeen was het gebit van het individu in goede staat, ondanks het verlies van drie tanden tijdens het leven (ante-mortem tandverlies). Ook was er absorptie van het bot; het betreft de linkerwijsheidstand van de bovenkaak, de eerste molaar van de linkeronderkaak en de tweede premolaar van de rechterbovenkaak. Bij de linkersnijtand was de tand diagonaal afgebroken rond het tijdstip van overlijden (peri-mortem); het afgebroken gedeelte – de diagonale afgebroken tandkroon – is nog teruggevonden. Verder was er een metalen vulling aanwezig op de tweede rechtermolaar (op diens protoconide kwart van de tandkroon). Een zwarte verkleuring is merkbaar op de buccale kant (binnenkant mond) zowel aan de boven- en onderkaak rond de snijtanden en hoektanden. Dit wijst op tabaksverkleuring/rokersaanslag en houdt in dat het individu een roker was.

De verscheidenheid en hoeveelheid van de peri-mortem traumata pleiten sterk voor de hypothese van explosietrauma. Het is mogelijk dat deze explosie de doodsoorzaak was van het individu maar dit kan niet bevestigd worden; er kan enkel geattesteerd worden dat een explosie het individu heeft toegetakeld rond het tijdstip van overlijden. Het is aldus ook een mogelijkheid dat recent na de dood van het individu een explosie plaatsvond. De meest aannemelijke hypothese voor de doodsoorzaak is weliswaar een explosie, doch is er een differentiële diagnose mogelijk van artillerievuur maar deze hypothese is iets minder sterk.

5.5 HET VONDSTENENSEMBLE

De volledige inventaris en catalogus van de vondsten is opgenomen onder 8.5.

Het vondstenensemble omvat enerzijds de objecten die op het lichaam – en in de directe omgeving – werden aangetroffen. Het betreft hier in hoofdzaak de onderdelen van een militair uniform met een beperkte hoeveelheid uitrustingsstukken en enkele persoonlijke voorwerpen. Op basis van bepaalde delen van deze uitrusting kan gesteld worden dat deze moeten dateren van ten vroegste 1917. Andere elementen wijzen er dan weer duidelijk op dat het om de uitrusting van een soldaat uit het *Royal Army Medical Corps* gaat. Deze verzameling artefacten is meegegeven met de overdracht van de stoffelijke resten aan de bevoegde autoriteiten.

Anderzijds werd een nog grotere hoeveelheid aan vondsten aangetroffen bij het aanleggen van de werkput rond het lichaam. Deze vondsten bevonden zich in hoofdzakelijk in de bovenste opvullingspakketten. Aangezien de stoffelijke resten op de bodem van de bomkrater lagen, was het relatief eenvoudig om hier een onderscheid te maken. Tenzij anders vermeld, zijn deze vondsten aangetroffen in de opvullingspakketten. Het merendeel van deze artefacten staat dus duidelijk niet in relatie tot de gesneuvelde militair en maken zo deel uit van het vondstenensemble dat bewaard blijft in het depot van Onroerend Erfgoed.

De vondsten zullen hieronder per categorie besproken worden. Telkens zal worden aangegeven welke artefacten wel of niet in relatie tot de stoffelijke resten werden aangetroffen. Aangezien het hier een Britse militair betreft zal de bespreking gericht zijn op de uitrusting van het Britse leger. De enkele artefacten van Duitse oorsprong worden apart toegelicht.

5.5.1 Militaire uitrusting: uniform

5.5.1.1 Uniformjas

De Britse soldaat was bij aanvang van de Eerste Wereldoorlog uitgerust met de *Pattern 1902 Service Dress* (figuur 23). Dit kakikleurige uniform verving de alom bekende, traditionele, Britse *Redcoat*. Het succes van een gecamoufleerd uniform tijdens de Boerenoorlogen in Zuid-Afrika (eind 19de – beginjaren 20ste eeuw) leidde tot de ontwikkeling van deze nieuwe standaard die bijna ongewijzigd tot de Tweede Wereldoorlog in gebruik bleef. Omdat het Britse leger na de eerste maanden van de Eerste Wereldoorlog een gigantische groei doormaakte, kon de productie van dit uniform niet volgen.

Daarom werd een eenvoudiger variant – *Simplified* – geïntroduceerd die enkel op details verschilde van de originele. Toen de productie in de loop van 1915 genormaliseerd was, werd opnieuw overgeschakeld op het originele ontwerp.²⁵

figuur 23: Britse *Pattern 1902 Service Dress* uniformjas (©IWM UNI 2111).

Elke uniformjas was voorzien van vijf jasknoppen (ø 2,4 cm), vier zakknopen (ø 1,72 cm) en twee epauletknoppen (ø 1,72 cm). In principe betrof het altijd *General Service* knopen met het wapenschild van het Britse leger. Sommige regimenten verkozen knopen met specifieke afbeelding, maar dit was eerder uitzonderlijk. Enkel officieren droegen standaard zulke specifieke knopen. Onderscheiden tot welke eenheid iemand behoorde, gebeurde aan de hand van *shoulder titles* die op de schouderepauletten gedragen werden. Behalve de knopen waren er ook twee ondersteuningshaken ingenaaid in de zij om de koppelriem te ondersteunen.

Archeologisch is het bijna nooit mogelijk om onderscheid te maken tussen de standaard en de vereenvoudigde versies aangezien een uniformjas nooit in zijn geheel is bewaard. Enkel fragmenten wol, knopen en andere niet-vergankelijke onderdelen worden aangetroffen. Omwille van de goede bewaringscondities zijn tijdens dit onderzoek opvallend veel fragmenten uniformstof gevonden.

5.5.1.1.1 Gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Er zijn in totaal 138 grotere en kleinere stukken uniformstof aangetroffen op het lichaam van de militair. Deze waren echter te versnipperd om nog een reconstructie van het uniform mogelijk te maken. Verder werden nog drie jasknoppen en twee zak- of epauletknoppen gerecupereerd samen met

²⁵ Doyle 2013, 21-22; Pollendine 2013a, 16-31; Pollendine 2013b, 6-23.

een ondersteuningshaak en één *shoulder title* van het *Royal Army Medical Corps*. Deze laatste was volledig verwrongen ten gevolge van een explosie (figuur 24). Dit ensemble lijkt afkomstig te zijn van slechts één uniform.

Naast het bovenstaande werd tevens een stoffen *trade badge* aangetroffen bij de stoffelijke resten van de militair. Dit insigne was rond, met een rood kruis in het midden en werd door brancardiers gedragen op de arm. Opvallend is dat deze *badge* niet ter hoogte van de mouwen werd aangetroffen, maar samen met andere persoonlijke bezittingen en de *cap Badge* in de borstzak.

figuur 24: Fragment van de schouderflap van het uniform met de *RAMC Shoulder Title* (vondstnummer 47).

5.5.1.1.2 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde

Er werden nog enkele stukken stof uit de bovenste vullingen van de bomkrater gerecupereerd maar die waren te fragmentarisch om tot een determinatie te komen. Wel werd nog een schouderinsigne van een andere Britse eenheid teruggevonden in de opvullingspakketten. Het insigne leest 'R.W.KENT' en behoorde toe aan het *Royal West Kent Regiment*.

figuur 25: Shoulder title van het *Royal West Kent Regiment* (VNR080).

5.5.1.2 Broek

De bijhorende broek van de *Pattern 1902 Service Dress* werd samen met de uniformjas geïntroduceerd in 1902 (figuur 26). In tegenstelling tot de jas werd de broek gemaakt uit een lichtere maar wel stevigere wol. Het model werd boven de heup gedragen met bretellen en diende te eindigen vlak boven de bottines. Beenwindsels zorgden er dan voor dat de broek stevig aansloot en dat er geen zand of ander vuil in de schoenen kon geraken. Zoals met de uniformjas, en om dezelfde reden, werd ook een vereenvoudigde versie van de broek in gebruik genomen. De broek had standaard elf schotelvormige knopen in verzinkt staal: vijf voor de sluiting en zes voor de bretellen.²⁶

figuur 26: Britse *Pattern 1902 Service Dress* broek (©IWM UNI 12578).

Net als bij de uniformjas blijven vaak enkel de knopen bewaard in een archeologische context. Uitzonderlijk worden nog wat restanten van de stof aangetroffen, maar heel vaak is die niet meer te recupereren. Ook de knopen vergaan sneller dan de knopen in koperlegering van de jas en zijn bijgevolg vaak niet meer aan te treffen.

5.5.1.2.1 Gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Bij het lichaam van deze militair werden enkele knopen aangetroffen die mogelijk van de broek afkomstig zijn, evenals enkele onderdelen van de bretellen waarmee de broek werd opgehouden (figuur 27). Mogelijk bleven ook enkele fragmenten stof van de broek bewaard, maar deze konden niet onderscheiden worden van de stofresten van de uniformjas.

²⁶ Doyle 2013, 23; Pollendine 2013a, 32-39; Pollendine 2013b, 24-29.

figuur 27: Aangetroffen op de militair van het Twaalfgemetenbos: achterzijde van de bretellen (vondstnummers 42 en 73).

5.5.1.3 Schoeisel

Bij het begin van de oorlog waren Britse militairen uitgerust met bottines van de B-series. De B2 variant werd geïntroduceerd in 1913 en werd nog gebruikt in de eerste maanden van de oorlog. Omwille van de grote noodzaak aan schoeisel ontstonden er enorm veel varianten. In 1915 werd de opvolger in gebruik genomen. Deze *B5 Boot* kan onderscheiden worden door zijn typische rechte tip en koperen klinknagel.²⁷

5.5.1.3.1 Gerelateerd aan de gesneuvelde militair

De bottines die werden aangetroffen op het lichaam van de militair in het Twaalfgemetenbos waren goed bewaard (figuur 28) maar niet goed genoeg om in hun geheel behouden te blijven; de zool kwam immers gemakkelijk los van de bovenzijde van de schoen. Op basis van enkele kenmerken zoals de zeven veterogen, de klinknagels en de rechte tip, kunnen de schoenen herkend worden als *B5 Boots*. Op de binnenkant van de zool was telkens '7' boven '6/13/1917' aangebracht. De betekenis hiervan kon (nog) niet achterhaald worden, maar sowieso kan hieruit afgeleid worden dat de schoenen pas in 1917 in gebruik genomen zijn. Een opvallende vaststelling bij de rechterschoen was de manier waarop de schoen was dichtgeknoopt. De veters waren eerst rond de enkel gedraaid om vervolgens een knoop te maken.

In de schoenen was telkens nog de sok met daarin de beenderresten van de voet aanwezig. Bij het reinigen kon worden vastgesteld dat de bewaring van het zacht weefsel nog betrekkelijk goed was want bepaalde voetbeentjes waren nog aan elkaar vastgehecht terwijl de huid van de voetzool nog aan de binnenzijde van de sokken was vast te stellen.

Tenslotte werden nog enkele fragmenten wol aangetroffen bij het lichaam die naar alle waarschijnlijkheid als restanten van de sokken gedetermineerd kunnen worden. Mogelijk betreft het hier reservesokken die de militair bij zich droeg.

²⁷ Doyle 2013, 23-24; Pollendine 2013a, 58-68; Pollendine 2013b, 76-79.

figuur 28: De *in situ* aangetroffen rechterschoen (vondstnummer 57).

5.5.1.3.2 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

In de opvullingslagen nabij de loopgraven werd nog een Britse soldatenbottine aangetroffen. Het betreft een variant van de standaard *B5 boot*.

5.5.1.4 Hoofddeksels

In 1914 trok het Britse leger de oorlog in met de *1905 Pattern (stiff) cap*. Deze wollen kepie had een verstevigingsdraad waardoor deze een opvallend profiel kreeg. Dergelijk model bleek echter niet geschikt voor het specifiek type oorlogsvoering dat de loopgravenoorlog was en aanpassingen drongen zich op. Aanvankelijk werd een wintervariant in gebruik genomen, de *Winter Service Dress Cap*, die vormelozer was en voorzien was van oor- en nekflappen tegen de koude. Vanaf 1917 kwam de *Pattern 1917 Soft Cap* in omloop. Dit was een variant op het originele model maar met verwijdering van de verstevigingsdraden. Dit model had als voordeel dat het meer op het hoofd gedragen kon worden en dus niet zo'n opzichtig hoog profiel had. Anderzijds kon het model ook opgevouwen worden. Dit was een bijkomstig voordeel eenmaal toen de staalhelm in gebruik werd genomen. Bij het dragen van de helm kon de kepie nu gemakkelijk weggeborgen worden. Zowel de *Stiff Cap* als de *Soft Cap* waren voorzien van een lederen kinriem die aan weerszijden was vastgemaakt met een kleine *General Service knoop* (Ø 1,24 cm) (figuur 29). Aan de voorzijde werd een *cap Badge* bevestigd die met een *slider* over een wollen boord geschoven werd.²⁸

²⁸ Doyle 2013, 24-25; Pollendine 2013a, 40-49; Pollendine 2013b, 30-39.

figuur 29: Britse *Service Dress Cap*, respectievelijk *Pattern 1905 stiff cap* (© IWM UNI 141) en *Pattern 1917 soft cap* (©IWM UNI 12575).

Net als de andere wollen uniformonderdelen blijft de kepie zelden in zijn geheel bewaard in een archeologische context. Soms kunnen fragmenten wol als dusdanig herkend worden maar heel vaak zijn deze niet te onderscheiden van de andere delen van het uniform. Omwille van de natte terreincondities was de bewaring bij dit onderzoek wel voldoende.

5.5.1.4.1 Gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Er kon een nagenoeg volledige *Service Dress Cap* gerecupereerd worden nabij de stoffelijke resten van de militair. Ook de *Cap Badge* van het *Royal Army Medical Corps* werd gevonden. Opvallend is dat het insigne zich niet op de kepie bevond, maar werd aangetroffen ter hoogte van de borstzak (figuur 30).

figuur 30: Cap Badge van het Royal Army Medical Corps (vondstnummer 33).

5.5.1.4.2 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Naast de kepie die op het lichaam van de militair is aangetroffen, werden nog fragmenten aangetroffen van minstens vier andere kepies. Het betreft enerzijds onderdelen van de *Pattern 1905 Service Dress Cap* waaronder twee lederen kleppen en een kinriem. Daarnaast bevonden zich ook fragmenten van de latere *Soft Cap* in de opvullingslagen van de loopgraven en de bomkrater. Eén *Soft Cap* was nog nagenoeg volledig maar sterk gefragmenteerd. Desalniettemin konden verschillende onderdelen wel duidelijk herkend worden, zoals de stoffen klep, de hoofdband met verluchttingsgaatjes en een groot deel van de bovenzijde. Een tweede *Soft Cap* was minder volledig maar de stoffen klep en enkele stukjes van de hoofdband met verluchttingsgaatjes waren voldoende voor een determinatie.

5.5.2 Militaire uitrusting: gordel

5.5.2.1 Pattern 1908 Webbing Equipment

De standaarduitrusting van de infanteristen van het Britse leger was de *Pattern 1908 Webbing Equipment* (figuur 31). Dit ontwerp had vorm gekregen dankzij de ervaringen tijdens de Boerenoorlog waar was gebleken dat de toenmalige uitrusting niet meer voldeed. De naam verwijst naar de stof waaruit de gordelonderdelen werden gemaakt. *Webbing* was een geweven en waterdichte stof (een soort katoen) die uiterst geschikt was voor dergelijk gebruik.²⁹

De complete uitrusting bestaat uit de koppelriem met de bevestigingsriempjes waaraan de bajonet, de veldfles en de infanterieschop hingen. Op de borst werden de patroontassen gedragen, op de heup een haverzak met eetgerei, rantsoenen en grondzeil en op de rug een rugzak met gamel, hygiënekit, overjas, naaiset, sokken, zeep en een handdoek. Vanaf 1915-1916 moet de staalhelm en het gasmasker nog worden toegevoegd aan dit lijstje.³⁰

²⁹ Chappel 1980, 8-10; War Office 1913, 3-4; Verdegem 2007, 160-161.

³⁰ Doyle 2013, 34.

Het geheel van de *Pattern 1908 Webbing Equipment* bestaat uit verschillende elementen die kunnen afgenomen of toegevoegd worden naargelang de noden of opdrachten die de soldaten moesten uitvoeren. Deze elementen waren allemaal aan het geheel te bevestigen met een ingenieus systeem van riemen die het toelieten om een hele reeks aan combinaties samen te stellen. De tongloze gespen, riemgeleiders en het beslag voor de riemuiteinden waren uit koper(legering) vervaardigd. Meestal zijn het enkel deze onderdelen die teruggevonden worden in archeologische contexten. De koppelriem was de breedste (3 inch) riem en kwam slechts één keer voor. Alle onderdelen met deze afmetingen kunnen dus sowieso worden toegeschreven aan deze riem. Aan deze riem konden kleinere elementen worden vastgemaakt met smallere riempjes. Hiervan bestonden twee types. Enerzijds de 2 inch riemen die onder andere gebruikt werden voor de broodzak en de rugzak. Anderzijds de 1 inch riemen waarmee bijvoorbeeld de bajonetschede was vastgemaakt. Omdat deze twee groottes meervoudig voorkomen, kunnen de onderdelen enkel toegeschreven worden aan het type riem, niet aan een specifieke functie binnen het geheel.

figuur 31: Vooraanzicht Pattern 1908 Webbing Equipment (©IWM EQU 714).

5.5.2.1.1 Gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Bij de militair die werd opgegraven in het Twaalfgemetenbos werden opvallend weinig fragmenten van de *Pattern 1908 Webbing Equipment* set aangetroffen. Een mogelijke verklaring hiervoor is de vaststelling dat hij een brancardier was en dus niet gewapend was. Bijgevolg droeg hij enkel de onderdelen zonder gevecht functie, zoals draag- en rugzakken, veldflessen, Daarnaast werden ook nog enkele fragmenten in leder aangetroffen die aansluiten bij de bovenstaande interpretatie. De brancardiërs droegen namelijk één of meerdere *Shell Dressing Haversacks* bij zich. Deze waren

vergelijkbaar met de normale draagtassen maar werden niet bevestigd op de *Pattern 1908 Webbing Equipment* set maar door middel van een schouderriem. Voor het aanpassen van de lengte van deze riem werden enkele specifieke gespen gebruikt, waarvan er zeker twee werden aangetroffen. De sluiting van de tas was dan weer vergelijkbaar met de variant van de *P14 Leather Equipment*, namelijk met lederen riempjes. Ook hiervan werden er verschillende exemplaren vastgesteld die mogelijk wijzen op de aanwezigheid van minstens twee *Shell Dressing Haversacks*.³¹

5.5.2.1.2 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Verspreid binnen de opgegraven zone werden wel meerdere fragmenten van de *P08 Webbing Equipment* aangetroffen. Het betreft uitsluitend de metalen delen die veelvuldig voorkomen binnen één enkele set. Het is dus onmogelijk om nog nader te gaan bepalen van welke onderdelen ze afkomstig zijn, noch om hoeveel sets het gaat. Het betreft de volgende elementen:

3 inch	
Bevestigingshaak	4
Riemptong met haken	2
2 inch	
Schuifgesp	5
Riemptong	5
Riemgeleider	2
1 inch	
Schuifgesp	2
Riemptong	2
Riemgeleider	1
drukknoppen	
-	5

Tabel 1: Tabel met overzicht van de verschillende onderdelen van de *P08 Webbing Equipment* aangetroffen tijdens de opgraving maar niet gerelateerd aan de gesneuvelde militair.

5.5.2.2 Pattern 1914 Leather Equipment

Na de massale opkomst van vrijwilligers in het Britse leger ten gevolge van de oproep van Lord Kitchener kon – zoals bij vele onderdelen van de Britse uitrusting – de productie van uitrustingsstukken in *webbing* niet bijgehouden worden. Daarom werd, als tussenoplossing, een variant in leder geproduceerd – *P14 Leather Equipment* – die zo nauw mogelijk aanleunde bij het originele ontwerp. Enkel de rugzak en de haverzak bleven in *webbing*, weliswaar met lederen draag- en sluitingsriemen, en de patroontassen veranderden van vorm omdat het P08 ontwerp niet haalbaar was in leder.³²

De *Pattern 1914* variant is samengesteld volgens hetzelfde principe. Het fundamentele verschil met de *webbing* variant zijn de lederen riemen. Dit impliceert automatisch dat er geen tongloze gespen meer gebruikt kunnen worden: een voordeel met het oog op identificatie want het maakt de gespen van de twee varianten onderscheidbaar. Ook wordt geen beslag meer gebruikt voor de riemuiteinden. Naar bewaring toe levert dit ook een verschil op met de *webbing*: resten van de riemen zijn vaak wel nog bewaard gebleven omdat leder duurzamer is dan *webbing*.

5.5.2.2.1 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Een uitstekende bewaarde *Pattern 1914 Equipment* set werd in zijn geheel aangetroffen. De bajonet bevond zich nog in de schede, de waterfles en de *entrenching tool* in hun respectievelijke houders. Het enige wat lijkt te ontbreken, zijn de geweerpatronen in één van de twee patroontassen, terwijl de andere nog nagenoeg volledig vol is.

³¹ Pollendine 2013b, 179.

³² Chappel 1980, 13-14; Doyle 2013, 35-37; Verdegem 2007, 163-164.

Eveneens uitstekend bewaard waren twee *entrenching tool carriers*. Dit waren draagtassen voor het eigenlijke schopblad, terwijl de steel apart werd megedragen naast de bajonet. De steel zelf werd ook nog twee keer los aangetroffen.

Naast de volledig bewaarde set en de andere herkenbare onderdelen, werden nog zestien lederen riemfragmenten aangetroffen. Deze waren van verschillende lengtes en breedtes, sommigen voorzien van een gesp, andere van openingen voor de sluitingspin van een gesp. Een groot deel van de riempjes is echter te fragmentarisch om nog te kunnen bepalen uit welk deel van de set deze afkomstig zijn. De meer volledige delen zijn dan weer te frequent voorkomend binnen een volledige set waardoor het eveneens niet mogelijk is om precies te determineren. Op een aantal stukken kon wel nog een inscriptie of ingeponste stempel vastgesteld worden, meestal te linken aan de productie (fabrikant, datum, locatie). Opvallend is dat alle leesbare stempels verwijzen naar 1915 en/of Londen.

Op twee andere riemfragmenten was een verwijzing naar een bataljon aangebracht. In beide gevallen gaat het om het 19de bataljon van het *London Regiment*, ook wel de *St Pancras Rifles* genoemd, waarbij ook een nummer was toegevoegd. Mogelijk verwijst dit naar het stamboeknummer van de militair die zijn uitrusting merkte.

5.5.3 Militaire uitrusting: onderhoud en persoonlijke hygiëne

5.5.3.1 Holdall

Elke soldaat in het Britse leger werd verwacht er zo verzorgd mogelijk uit te zien. Om dit te kunnen bewerkstelligen, werd ieder voorzien van een set aan noodzakelijkheden. Volgens de voorschriften dienden de soldaten namelijk hun knopen op te blinken, hun schoenen op te poetsen en ook aandacht te hebben voor persoonlijke hygiëne, zoals zich scheren en het onderhouden van het gebit. Het grootste deel van deze *necessaries* werd bewaard in een katoenen doek, de *holdall*, die werd megedragen in de haverzak. De meest voorkomende onderdelen van een dergelijke kit waren een scheermes, een scheerborstel, een tandenborstel, een kam, een set voor het opblinken van de knopen en reserveveters. Daarnaast bevatte de *holdall* ook nog een opbergtasje voor extra benodigdheden zoals (scheer)zeep, spiegels en de *housewife* (naaiset).³³

5.5.3.1.1 Gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Bij de Britse militair die werd aangetroffen in het Twaalfgemetenbos werden maar weinig onderdelen van deze persoonlijke kit (*holdall*) aangetroffen, met uitzondering van een veiligheidsspeld en wat scheergerei, zoals scheermessen, scheerzeep en een spiegel (figuur 32).

figuur 32: Scheerzeep en scheermes aangetroffen bij de gesneuvelde militair (vondstnummer 3).

³³ Doyle 2013, 39-41.

5.5.3.1.2 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Nog enkele bijkomende objecten, die deel uitmaken van een *holdall*, werden aangetroffen. Naast een viertal veiligheidsspelden – die in danig goede conditie verkeren dat ze nog open en dicht kunnen – werd ook nog een benen tandenborstel, een sterk beschadigde kam in zwarte kunststof, reservemessen voor een scheermes en scheerzeep en knopenboenwas met opzetstuk ingezameld. Vooral de scheerzeep was een opvallende vondst. De verpakking in een koperlegering was nagenoeg nieuw en voorzien van merkstempels: 'THE JB WILLIAMS / GLASTONBURY-CONN. U.S.A. C°', 'WILLIAMS SHAVING STICK' en 'PAT'D IN U.S.A. NOV. 19. 1907'. De inhoud was ook nog volledig aanwezig en rook nog steeds limoenfris.

5.5.4 Militaire uitrusting: eten en drinken

Het legerapparaat voorzag de militairen in het veld van een basiskit die hen in staat moest stellen om voedsel en drinken te bereiden en te nuttigen. Dit kwam neer op een gamel (*mess tin*), een waterfles en bestek (mes, lepel en vork). Ook werd een noodrantsoen voorzien voor wanneer de troepen afgesneden zouden geraken van de dagelijkse voedselbevoorrading.

5.5.4.1 Gamel

Het Britse model – de *Mess Tin* – zoals algemeen in gebruik tijdens de Eerste Wereldoorlog was geïntroduceerd in 1906. De D-vorm en de uitvoering waren echter grotendeels onveranderd gebleven sinds de Napoleontische oorlogen. Tot vóór 1906 bestond het nog uit drie delen, maar bij de laatste versie was het middelste deel dat als bord gebruikt kon worden, verwijderd. Om het gewicht te beperken werd de gamel gemaakt uit zeer dun bladijzer. Het deksel was voorzien van een inklapbaar handvat gemaakt uit dikke koperdraad. De pot (het onderste deel) was eveneens voorzien van een handvat uit deze koperdraad. In gebruik diende het onderste deel om eten of thee te bereiden, terwijl het bovenste deel vooral dienst deed als bord. Wanneer niet in gebruik, werd de *mess tin* meegedragen op de uitrustingen en vaak gebruikt als voedselcontainer waarin eventuele kliekjes van de vorige maaltijd bewaard konden worden.³⁴

5.5.4.1.1 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Op de vindplaats werd, in vergelijking met andere WO1-opgravingen, een opvallend groot aantal *Mess tins* aangetroffen. Het betreft drie keer de onderzijde, vier deksels en één volledige set die zelfs nog in de draagtas zat. Op basis van de aanwezige onderdelen kan gesteld worden dat minstens vijf sets aanwezig waren.

Om voedsel of water te kunnen opwarmen in de gamel werden blikken spiritus voorzien. Deze konden in het blik aangestoken worden en nadien terug gedicht tot de brandstof op was. In totaal werden dertien dergelijke blikken aangetroffen.

³⁴ Pollendine 2013a, 113.

figuur 33: Goed bewaarde Mess tin.

5.5.4.2 Waterfles

De waterfles was eveneens een standaard onderdeel van de uitrustingskit. Het model dat algemeen in zwang was tijdens de Eerste Wereldoorlog was de *Mark VI*, een model dat in gebruik was genomen in 1903. Deze geëmailleerde fles met een boonvormige doorsnede was identiek aan zijn voorganger (*Mark V*) met als enige verschil dat de flestuit die oorspronkelijk trechtervormig was nu was vervangen door een cilindrisch model. De *Mark VI* werd geproduceerd in een grote reeks variaties en kon worden gedragen in de meeste types uitrusting.³⁵

5.5.4.2.1 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Omwille van de geëmailleerde uitvoering bewaren deze flessen zeer goed in archeologische contexten. Ze zijn dan ook vaak één van de artefacten die in slecht bewaarde contexten mee kunnen bepalen welke nationaliteit de aangetroffen militair heeft. Hier werd slechts één drinkfles aangetroffen, een *Pattern 1915*, gemaakt in nikkellegering met horizontale ribbels ter versteviging. Deze veldfles was voorzien van een floeren hoes. Daarnaast werd ook nog een dop van een drinkfles ingezameld.

5.5.4.3 Bestek

Het Britse leger voorzag zijn soldaten in een mes, vork en lepel. Er werd verwacht dat elke militair zijn bestek merkte met zijn persoonlijk stamboeknummer en bataljon. In praktijk zien we echter dat dit absoluut niet regelmatig gebeurde. Volgens de voorschriften moest het bestek met de hygiënekit worden opgeborgen in de *holdall*. Deze richtlijn zorgde er echter voor dat het bestek niet snel

³⁵ Pollendine 2013a, 117-121.

bereikbaar was waardoor inventief werd omgegaan met het opbergen. Volgens sommige bronnen werd het mes vaak vervangen door het zakmes – dit was al een belangrijk werktuig en werd gedragen met een koord rond het middel – terwijl de lepel of de vork vaak werd weggestopt tussen de beenwindsels.³⁶

Het bestek, indien aanwezig op het lichaam, is meestal in een goed bewaarde staat aan te treffen in archeologische contexten. Hoofdzakelijk vorken en/of lepels – meestal gemaakt van koperlegering – worden teruggevonden.

5.5.4.3.1 Gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Bij het lichaam van de gesneuvelde militair werd enkel een mes teruggevonden. Het betreft een soort smeermes met lemmet op afgerond punt en een houten handvat. Op het handvat stond een nummer ingekerfd: 'DM 25333'. Naar alle waarschijnlijkheid verwijst dit nummer naar het stamboeknummer van een militair, maar helaas kon geen overeenkomst gevonden worden met vermiste militairen van het *Royal Army Medical Corps*.

figuur 34: Het smeermes (vondstnummer 69) met stamboeknummer aangetroffen op het lichaam van de militair.

5.5.4.3.2 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Er werd nog meer bestek teruggevonden, namelijk drie lepels, drie vorken en twee messen, maar op geen van de stukken stond een verwijzing naar identiteit of eenheid. Op twee van de drie lepels – die bovendien in zilver waren geproduceerd – was wel een fabrikantstempel waar te nemen, maar dit leverde geen bijkomende informatie op.

5.5.4.4 Noodrantsoen

In regel voorzagen veldkeukens in warme maaltijden voor de troepen in de frontlinies. Deze stoofpotten werden in grote containers naar het front gebracht en daar verdeeld. De omstandigheden waren echter niet altijd optimaal en maar al te vaak bereikte het eten de linies niet. Daarom werd ook steeds een noodrantsoen voorzien dat bestond uit biscuits en *corned beef*, kaas en bouillonblokjes.³⁷ Het noodrantsoen werd door de soldaten vaak aangevuld met eigen aankopen of toezendingen vanuit het thuisfront.

Archeologisch blijft meestal niks bewaard van de conservenblikken en indien ze wel aangetroffen worden, zijn ze te broos en te vergaan om te herkennen welk soort conserven het zijn. In dit geval was de bewaring echter optimaal en zijn meerdere volledige conservenblikken bewaard gebleven. Bij sommige was zelfs het etiket nog te lezen en enkele van de blikjes *corned beef* bevatten nog de inhoud.

5.5.4.4.1 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de conserven waarbij er geen relatie met de stoffelijke resten kon vastgesteld worden. Naast de onderstaande conserven werden ook nog twee glazen recipiënten aangetroffen die binnen deze categorie passen. Het gaat enerzijds om een inmaakpot

³⁶ Doyle 23013, 41.

³⁷ Pollendine 2013a, 103.

geproduceerd door de *John Kilner & Co Company*, een Britse producent die tot op heden conserveerbokalen maakt. Anderzijds gaat het om een pasteipotje.

Inhoud	Aantal	Vorm	Afmetingen
Margarine	1	Cilindrisch	11,5 x 6,5 cm (diameter x hoogte)
Onbekend	1	Cilindrisch	7,5 cm (diameter)
Onbekend	1	Cilindrisch	11 x 11 cm (diameter x hoogte)
Onbekend	1	Cilindrisch	8,1 x 8 cm (diameter x hoogte)
Onbekend	2	Cilindrisch	9,4 x 7,3 cm (diameter x hoogte)
Onbekend	2	Cilindrisch	12,5 x 5,8 cm (diameter x hoogte)
Onbekend	2	Cilindrisch	7,9 x 9 cm (diameter x hoogte)
Onbekend	1	Cilindrisch	13,1 x 5,7 cm (diameter x hoogte)
Onbekend	1	Cilindrisch	7,7 x 11,7 cm (diameter x hoogte)
Onbekend	2	Cilindrisch	11,5 cm (diameter)
Onbekend	2	Cilindrisch	-
Onbekend	1	Ovaal	14,1 x 8,1 x 3,7 cm (LxBxH)
Onbekend	1	Ovaal	8 x 3,7 x 10 cm (LxBxH)
Onbekend	2	Ovaal	-
Corned beef	15	Rechthoekig	7,8 x 6,5 cm
Sardieneblik	2	Rechthoekig	10,5 x 7,6 x 2,3 cm (LxBxH)

Tabel 2: Tabel met overzicht van de aangetroffen conserven.

5.5.4.5 Waterbevoorrading

De waterbevoorrading aan het front was niet evident, maar wel noodzakelijk. In hoofdzaak werden lege benzineblikken gebruikt voor dit doel. Hiervan was een grote voorraad beschikbaar en recyclage leek evident. Helaas voor de militairen in de frontlinies was de smaak van benzine niet weg te krijgen, zelfs niet met de sterkste thee. Een meer geliefd alternatief was het gebruik van de lege rumkruiken. Beide recipiënten worden vaak aangetroffen tijdens opgravingen langs het front, hoewel de dunne blikken vaak niet bewaard blijven, met uitzondering van de tuit en dop. Bij de opgraving in het Twaalfgemetenbos waren de omstandigheden wel optimaler en konden dus verschillende fragmenten van deze *Petrol tins* worden opgegraven. Naast een drietal wandfragmenten werden ook nog vier handvaten, twaalf doppen en één tuit teruggevonden. Op één van de wandfragmenten was nog 'HIGHLY INFLAMABLE' te lezen.

Ook het alternatief, de SRD-kruik³⁸ of rumkruik, werd aangetroffen. Het betreft de fragmenten van minstens drie kruiken, waarbij op één schouderfragment nog de 'D' van 'SRD' te lezen is. Hierbij is het natuurlijk niet meer mogelijk af te leiden welke inhoud ze naar het front hebben gebracht, water of rum.

Naast bovenstaande toelevering van drinkwater door de militaire instanties werd dit rantsoen wel nog aangevuld met privéaankopen of toezendingen van het thuisfront. Naast (spuit)water vallen ook soda's en alcoholische dranken binnen deze categorie. De vindplaats leverde bijna uitsluitend glazen flessen op, waarvan hoofdzakelijk spuitwaterflessen (MAI=7) maar ook likeurflessen (MAI=5).

5.5.5 Militaire uitrusting: wapens en munitie

Het standaardwapen van de Britse infanterist sinds 1904 was de *Short Magazine Lee Enfield* of kortweg *SMLE* genoemd (figuur 35). Dit wapen had net als zijn voorloper, de in 1895 geïntroduceerde *Magazine Lee Enfield (MLE)*, een magazijn voor tien patronen en een vernuftig type grendel waarmee aan hoge snelheid gevuld kon worden. De *SMLE* was in feite de kortere, lichtere variant, voorzien van een laadsysteem met laadstrips, zodat het voordeel in vuursnelheid ten gevolge van de grendel nog meer

³⁸ 'SRD' stond naar alle waarschijnlijkheid voor 'Supply Reserve Depot' (of 'Service Ration Depot'), de aangenomen verklaring in de meeste WOI-literatuur. Andere, meer ironische interpretaties, spreken van 'Seldom Reaches Destination', 'Service Rum Diluted' of 'Soon Runs Dry'.

in de verf werd gezet. Deze laadstrips bevatten elk vijf *.303 Mark VII ball cartridges* – infanteristen droegen 150 patronen met zich mee in een standaard uitrusting – die dus met één eenvoudige beweging in het magazijn konden worden aangebracht. In getrainde handen konden met dit wapen tot 38 schoten per minuut afgevuurd worden. Voor het onderhoud van het wapen – essentieel en aanzien als hoogste prioriteit – zat een doorhaalkoord met gewicht en een olieflesje in de kolf. Hiermee kon de loop gereinigd en elementaire onderdelen gesmeerd worden. Het was aanbevolen om dit te doen na elk vuurgevecht of gebruik van het wapen.³⁹

Naast het vuurwapen was de bajonet het andere wapen dat tot de standaard uitrusting van een infanterist behoorde (figuur 36). Ten gevolge van de inkorting van het vuurwapen was een verlenging van de bajonet noodzakelijk zodat in een eventuele confrontatie geen nadeel ondervonden werd. Daarom werd de *Pattern 1903* bajonet vervangen door de langere *Pattern 1907* bajonet, die ook wel bekend stond als de *sword bayonet*. Deze bajonet was voorzien van een ring die over de vuurmond paste. Een kliksysteem op de pommel ter bevestiging zorgde ervoor dat de bajonet op zijn plaats bleef zitten. Bij niet-gebruik werd de bajonet meegedragen in de standaarduitrusting waarvoor een lederen schede was voorzien.⁴⁰

figuur 35: Short Magazine Lee Enfield (SMLE) geweer (©IWM FIR 7090).

figuur 36: Pattern 1907 Sword Bayonet (©IWM WEA 477).

³⁹ Doyle 2013, 52-56.

⁴⁰ Doyle 2013, 66-67.

5.5.5.1.1 Gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Aangezien alles er lijkt op te wijzen dat de militair tot het *Royal Army Medical Corps* behoorde, kan er van uitgegaan worden dat hij niet bewapend was. Dit blijkt ook uit het vondstenensemble want er werden geen voorwerpen uit deze categorie ingezameld. De enige uitzondering was een fragment van het magazijn van een Duits *Mauser Gewehr 98* vuurwapen. Mogelijk kan dit geïnterpreteerd worden als rondslingerend en dus bij toeval bij het lichaam terecht gekomen.

5.5.5.1.2 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Naast de bajonet die onderdeel uitmaakte van de volledige *Pattern 1914 Leather Equipment set*, werden nog twee *Pattern 1907 Sword bayonets* aangetroffen. Eén van deze bajonetten was niet meer voorzien van een schede, terwijl de andere wel nog in de schede stak. De eerste bajonet was uitstekend bewaard waardoor zelfs de fabrikantstempel nog gelezen kon worden: '1. 1907 6' en 'WILKINSON / PALL MALL'.

Boven op het betonpakket dat de onderbenen van de gesneuvelde bedekte, lag een uitstekend bewaard *Short Magazine Lee Enfield (SMLE)* geweer, nog voorzien van schouderriem en zelfs de hoes ter bescherming van het grendelmechanisme. Gezien het feit dat dit wapen zich bovenop het beton bevond, moet dit dus achtergelaten zijn nadat de militair was gesneuveld. Door de goede bewaring was de *disc* in de kolf nog leesbaar: '9 NL / 945'. Opnieuw leverde dit echter onvoldoende informatie op om het verloop van de gebeurtenissen te gaan verfijnen.

Ook werden twee *Cups* voor het afvuren van geweergrenaten gevonden. Deze houder diende op de vuurmond van het *SMLE* geweer gemonteerd te worden. Hierin kon dan een geweergrenaat geplaatst worden die dan met een aangepast patroon werd afgevuurd.

Ten slotte werd nog een olieflesje van het *Short Magazine Lee Enfield* geweer aangetroffen. Dit cilindrische flesje werd bewaard in de kolf van het geweer en bestond uit een buisvormig recipiënt met een draaidop waarop een lepel was gemonteerd. Hiermee konden de vitale delen van het vuurwapen onderhouden worden.

figuur 37: Perfect bewaarde *SMLE* (vondstnummer 7).

5.5.6 Militaire uitrusting: overige

Naast alle eerder beschreven onderdelen van de uitrusting werden standaard uitrustingen nu en dan nog aangevuld in de loop van de oorlog omwille van bepaalde functies of veranderende omstandigheden van oorlogsvoering (bijvoorbeeld gas). De onderdelen waarvan items zijn aangetroffen bij de soldaat uit het Twaalfgemetenbos, zullen hier besproken worden.

5.5.6.1 Gasmasker

Omdat gas als wapen nieuw was tijdens de Eerste Wereldoorlog waren de legers initieel niet voorbereid om de soldaten hiertegen te beschermen. Al snel kwam de ontwikkeling van gasmaskers op gang maar omdat ook het nieuwe wapen bleef evolueren, moesten de gasmaskers steeds heruitgevonden worden. De eerste gasmaskers aan Britse zijde waren eigenlijk gewoon flanelen

zakken gedrenkt in een chemische oplossing. Deze *Hypo Helmets* die in een hyposulfietoplossing gedrenkt werden, waren voorzien van een enkel, rechthoekig vizier afgesloten met een dun blaadje mica (figuur 38). Mica bleek echter zeer kwetsbaar en werd daarom snel vervangen door celluloid. De zak werd over het hoofd getrokken en in de uniformjas ingestopt. De *P Helmet* was de opvolger van de *Hypo Helmet* en werd ontwikkeld na de introductie van fosgeengas. Naast een nieuwe oplossing van natriumfenolaat en glycerine waarin de stof werd gedrenkt, werden ook twee cirkelvormige glazen geïntroduceerd, evenals een ventiel om door te ademen. Nog later werd het mengsel verbeterd door de toevoeging van hexamethyleentetramine. Van dan af heette het gasmasker *PH Helmet* (figuur 38). Dit type gasmasker diende vochtig bewaard te worden teneinde het mengsel actief te houden. Uitgedroogd hadden deze maskers namelijk totaal geen effect. Daarom werden ze geleverd in een waterdicht, rubberachtig zakje dat gemakkelijk in een jaszak paste.⁴¹

figuur 38: *Hypo Helmet* (©IWM EQU 3913) (links) en de *PH Helmet* (©IWM EQU 3812) (rechts).

Omdat bovenstaande types maar een beperkte concentratie gas aankonden, moest op zoek gegaan worden naar nog een verbetering. Zo werd het principe van de gelaagde filter ontworpen. In 1915-1916 ontstond eerst de *Large Box Respirator (LBR)* maar deze bleek enkel geschikt voor troepen in statische functies wegens te groot en onhandig. Het ontwerp van de *Small Box Respirator (SBR)* was ontwikkeld uit de *LBR* maar in een kleinere uitvoering. Het geheel bestond uit een box, een slang en een masker (figuur 39). De box, in feite de filter van het gasmasker, was een metalen blik gevuld met een mengsel van hoogabsorberende houtskool en lagen korrelvormige alkalische permagnaten. De gegolfde rubberen slang verbond de filter met het eigenlijke masker. Aan de zijde van het masker eindigde de slang in een metalen mondstuk. Dit pijpje diende zowel voor het in- als het uitademen. Aan de binnenzijde van het masker vormde het pijpje een mondstuk dat tussen de tanden moest gehouden worden. Het uitademen werd eveneens mogelijk gemaakt met een klapperventiel. Om het inademen met de neus te voorkomen was de binnenzijde van het masker ook voorzien van een

⁴¹ Doyle 2013, 130-138; Pollendine 2013b, 142-163.

neusklem. Het masker zelf was vervaardigd uit een uitgezakte, rubberachtige stof. Dit alles werd meedragen op de borst in een soort haverzak.⁴²

figuur 39: *Small Box Respirator (SBR)* met draagtas (©IWM EQU 3915).

5.5.6.1.1 Gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Bij het lichaam werden enkel het mondstuk met ventiel en de draagtas voor een *PH Helmet* aangetroffen.

⁴² Doyle 2013, 130-138.

5.5.6.1.2 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Er werden wel meerdere (onderdelen van) gasmaskers opgegraven die niet gerelateerd konden worden aan de gesneuvelde militair. Het betreft in hoofdzaak fragmenten van de *PH Helmet* en de *Small Box Respirator*. In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de verschillende onderdelen.

Opvallend waren de twee nagenoeg volledig bewaarde *Small Box Respirators* die naast elkaar werden gevonden onder de planken van de loopgraaf. Opnieuw valt op hoe goed de bewaringscondities waren.

Type	Onderdeel	Aantal
PH	Mondstuk	4
	Ogen	10
	Opbergtas	4
SBR	Filter	10
	Masker	3
	Mondstuk	7
	Ogen	1
	Slang	1
	Volledig	2
Sponge Goggles	Ogen	2
Gas Goggles	Fragmenten masker	3

Tabel 3: Overzichtstabel met de aangetroffen gasmaskeronderdelen.

figuur 40: Eén van de twee *Small Box Respirators* (vondstnummer 009).

5.5.6.2 Tentzeil

Specifieke referenties naar de tentzeilen of *groundsheets* zijn in de literatuur niet gevonden. Maar het is geweten dat deze gebruikt werden als provisoire tent enerzijds en als regencape anderzijds. Omwille

van dit laatste gebruik werd het oorspronkelijke, rechthoekige ontwerp – de *Mark VI* – vervangen door de *Mark VII*. Dit laatste model had een toevoeging die specifiek gericht was op het dragen van het zeil als regencape. Eigenlijk betrof het een identiek, rechthoekig zeil waaraan een schouderstuk werd toegevoegd. Deze zeilen worden zelden aangetroffen in archeologische context met uitzondering van de ogen en knopen.

5.5.6.2.1 Gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Op de stoffelijke resten werden meerdere fragmenten van deze tentzeilen gevonden. Opmerkelijk is dat het om de beide types gaat. Zo konden, naast de meerdere kleine, niet-identificeerbare fragmenten, wel nog minstens twee *Mk VI* modellen en één *Mk VII* model gedetermineerd worden.

De *Mk VI* modellen waren beide voorzien van een provisoire sluiting om het zeil op de schouders te kunnen dragen. In één geval waren lederen schoenveters door de ogen gestoken terwijl de andere voorzien was van twee lederen riempjes, mogelijk afkomstig van de kinriem van een *Service Dress Cap*.

Het *Mk VII* model was nagenoeg volledig, maar grotendeels gefragmenteerd. Op basis van de vondstlocatie, lijkt het alsof deze cape door de gesneuvelde militair werd gedragen bij zijn overlijden. Het leek alsof het zeil om de schouders was gedrapeerd. Helaas was de verstoring bij de vondst van het lichaam net op deze locatie waardoor een groot deel al uit context was gehaald voorafgaand aan het archeologisch onderzoek. Op de kraag waren enkele cijfers aangebracht met een pen of potlood. Mogelijk betrof het een stamboeknummer, maar de inkt was te vergaan om volledig gelezen te kunnen worden waardoor het aantal mogelijke combinaties te groot is. Het enige cijfer dat met zekerheid te herkennen was, was het eerste cijfer: '3', erna volgden nog zeker vier cijfers.

5.5.6.2.2 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Nog enkele fragmenten *groundsheet* konden niet aan de gesneuvelde militair gelinkt worden. Het betreft echter hoofdzakelijk ogen en enkele kleinere fragmenten van het zeil zelf, waarbij het model dus niet meer gedetermineerd kon worden. Slechts in twee gevallen was dat wel mogelijk, namelijk bij het kraagstuk dat typisch is voor de *Mk VII* en bij een volledige *Mk VI* die netjes opgerold in de latere opvulling van de werkput terecht was gekomen.

figuur 41: Opgevouwen MkVI Groundsheet aangetroffen nabij het lichaam (vondstnummer 197).

5.5.7 Persoonlijke items

Naast de uitrustingsstukken waarmee een militair door het leger werd voorzien, droegen veel soldaten ook nog persoonlijke items met zich mee. Dit kunnen zaken zijn die een praktisch nut hebben, maar evengoed items die een herinnering zijn aan het thuisfront of souvenirs van het slagveld.

5.5.7.1.1 Gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Bij de soldaat werden enkele artefacten aangetroffen die in te delen zijn in deze categorie, zoals batterijen voor zaklampen, rookwaren (pijp, tabak en lucifers), potloden en de restanten van een (notitie)boekje. Het meest opvallende was een *Sweetheart Brooch* van het insigne van de *Royal Army Medical Corps*. Deze broches konden worden aangekocht – of werden soms eigenhandig gemaakt – en waren bedoeld voor de geliefden aan het thuisfront. De spelden werden door hen gedragen om aan te geven dat ze een geliefde hadden die diende aan het front.⁴³

⁴³ Doyle 2020, 156.

figuur 42: Unieke *Sweetheart Brooch* van het Royal Army Medical Corps.

5.5.7.1.2 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Nabij het goed bewaarde *SMLE* geweer werd een brillendoos gevonden. Helaas waren geen inscripties of merktekens aangebracht die meer informatie konden verschaffen over de herkomst van het object.

5.5.8 Munitie

Naast de Klein Kaliber Munitie (KKM) die werd beschreven bij de uitrusting en wapens, kunnen nog veel andere munitie-gerelateerde objecten aan het licht komen tijdens een opgraving in de frontzone. In het geval van deze opgraving bleef het echter beperkt tot KKM, enkele ontstekers voor geweergranaten en fragmenten van ontplofte (schrapnel)granaten.

5.5.8.1.1 Gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Aangezien de militair een ongewapende functie had, kan met enige zekerheid gesteld worden dat de aangetroffen munitie nabij de stoffelijke resten niet rechtstreeks met hem in verband gebracht kunnen worden. Toch werden ze – omwille van de nabijheid tot het lichaam – geïnventariseerd als bijvondsten van de gesneuvelde militair. Het betreft .303 geweerpatronen voor het *Lee Enfield* geweer (n=13), ontstekers voor geweergranaten (n=2), Duitse 7,92 mm patronen voor het *Mauser* geweer (n=3), één geperforeerde 7,92 mm huls, een lege laadstrip voor de 7,92 mm patronen en een Duitse lichtkogel.

5.5.8.1.2 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Niet ver van het lichaam lag een houten munitiekist gevuld met .303 geweerpatronen in katoenen bandeliers. Als aanvulling, en ter bevoorrading, werden geweerpatronen naar het front gebracht in katoenen bandeliers die verpakt waren in houten kisten. Elke bandelier bevatte tien laadstrips met vijf patronen, dus vijftig patronen in totaal. In de kist die werd teruggevonden in het Twaalfgemetenbos werden 500 patronen aangetroffen, dus de kist was naar alle waarschijnlijkheid nog ongeopend en

gevuld met tien volledige bandeliers. Vermoedelijk was deze munitiekist het signaal waarnaar de metaaldetectoristen hebben gegraven en waarbij ze op het nabijgelegen lichaam zijn gestoten. Bij de kist werden ook nog verschillende knopen en sluitingshaakjes voor de katoenen bandeliers aangetroffen.

Verspreid over de opgravingsput werden nog honderden losse patronen (n=279) of patronen op laadstrips (n=461) gerecupereerd. Een opvallend verschil in vergelijking met slechts twee afgevuurde hulzen, een lege laadstrip en drie kogelpunten. Verder werden nog een revolverpatroon (.442 inch), een lichtpatroon en twee ontstekers voor geweergrenaten aangetroffen.

5.5.9 Materieel

De categorie materieel kan opgesplitst worden in enerzijds de werktuigen nodig om bouwwerken uit te voeren aan het front en anderzijds de bouwmaterialen zelf. Alle objecten binnen deze categorie zijn aangetroffen zonder directe link met de gesneuvelde militair. Het betreft in hoofdzaak bouwmaterialen zoals kabels voor elektriciteit of communicatie, ijzerdraden en spijkers. Ook werden fragmenten van zandzakken aangetroffen. Het enige werktuig was een fragment van het blad van een zaag, waarbij de tanden nog duidelijk herkend konden worden.

5.5.10 Duitse artefacten

De Duitse artefacten zijn zeer fragmentarisch en bovendien niet gerelateerd aan de gesneuvelde militair. Aangezien ze ook niet meteen aan structuren gelinkt kunnen worden, maar los in de opvullingslagen zijn aangetroffen, zal de bespreking beperkt blijven tot een beknopt overzicht.

5.5.10.1 Uniform

Slechts twee knopen konden geïdentificeerd worden als afkomstig van het Duitse uniform. Het betreft knopen met een effen oppervlak en een diameter van 20 mm. Vermoedelijk zijn deze afkomstig van het M1915 uniform.

5.5.10.2 Militaire uitrusting

Twee objecten konden duidelijk gedetermineerd worden: enerzijds het deksel van een gamel (*M1910 Kochgeschirr*) en anderzijds de filter van een gasmasker. Beide waren echter minder goed bewaard waardoor verdere informatie niet te achterhalen is.

Naast de twee bovenstaande items werden vooral lederen fragmenten, hoofdzakelijk riempjes, van de uitrusting aangetroffen. De fragmentatie was echter danig groot dat niet meer kon achterhaald worden van welke onderdelen van de uitrusting ze afkomstig waren. Enige uitzondering was een stuk van de koppelriem, namelijk het uiteinde met sluitingshaak voor de gesp.

Ten slotte kan ook nog een oog (diameter 32 mm) voor de Duitse variant van het tentzeil vermeld worden. Deze *Zeltbahn* had in de hoeken drie ogen, twee kleine en een grote, voor de bevestiging aan de tentharingen.

5.5.10.3 Persoonlijke items

Er werden verschillende fragmenten papier samen aangetroffen. Na reiniging konden nog enkele fragmenten Duitse tekst waargenomen worden. Het lijken voorgedrukte delen te zijn met ruimte voor het invullen van gegevens. Hier en daar kan potlood worden onderscheiden, maar het is te vervaagd om nog leesbaar te zijn. Vermoedelijk gaat het hier om fragmenten van een stamboekje of van postkaarten.

5.5.10.4 Wapens

Twee mooi bewaarde draagriemen voor het Duitse MG08 machinegeweer zijn de enige objecten binnen de categorie Duitse wapens. Deze lederen ringen met karabiniershaak waren bedoeld om het machinegeweer te kunnen verplaatsen na gebruik, wanneer het wapen en de loop nog gloeiend heet waren.

5.5.10.5 Munitie

Het betreft hier in hoofdzaak geweermunitie voor het Duitse *Mauser Gewehr 98* vuurwapen. Opvallend is het lage aandeel van afgevuurde hulzen (n=8), kogelpunten (n=9) of lege laadstrips ((n=1) tegenover de niet afgevuurde volledige patronen (los: n=67; op laadstrip: n=28). Uitzonderlijk is de vaststelling dat één van de losse patronen is aangepast. De kogelpunt werd verwijderd en omgedraaid zodat de platte kant vooraan zit. Dit gebruik werd toegepast voor een zwaardere impact, bijvoorbeeld op metalen bepantsering.

Ten slotte kunnen ook nog twee *Stielhandgranaten* vermeld worden. Deze waren beide aangetroffen zonder steel maar één van de twee was wel nog geladen en in uitstekende conditie met bewaarde beschildering en tekst.

5.6 INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Door het detailonderzoek van de bijvondsten van de gesneuvelde militair in het Twaalfgemetenbos kan met zekerheid gesteld worden dat het hier een Britse militair uit het *Royal Army Medical Corps* betreft. Vermoedelijk diende hij als brancardier en werd hij tijdens het uitvoeren van zijn taak geraakt door een explosie.

Om te kunnen bepalen wanneer de persoon in kwestie is gesneuveld, moet eerst worden nagegaan wanneer Britse eenheden in de nabijheid van de vondstlocatie hebben gestreden. Nadien kan aan de hand van het vondstmateriaal een eventuele verfijning worden doorgevoerd. Voor de overgebleven periodes kan vervolgens nagegaan worden in hoeverre bepaalde *Field Ambulances* van het *Royal Army Medical Corps* aanwezig waren.

De vondstlocatie was in geallieerde handen van begin oktober 1914 tot 6 november 1914, van 7 juni 1917 tot 29 april 1918 en na 28 september 1918. Dit betekent dus dat tijdens elke grote veldslag in de leperboog, behalve de Tweede Slag bij Ieper, het bos midden in het strijdgewoel lag. Aangezien bij de stoffelijke resten gasmaskers werden aangetroffen, is al uit te sluiten dat de militair in kwestie vermist raakte in 1914. In die periode werden gasmaskers nog niet gebruikt. Deze vaststelling wordt bevestigd door de productiedatum van zijn bottines (1917) en het feit dat hij een *Mk VII groundsheet* (ingevoerd in 1917) droeg.

Het is ook zeer onwaarschijnlijk dat de gesneuvelde is achtergebleven tijdens het Lente-offensief in april 1918. De Britten hebben toen vrijwillig een groot deel van het front prijsgegeven om hun linie in te verkorten. Normaal gezien verliep zo'n terugtrekking ordelijk en zonder aanzienlijke verliezen. Indien er toch slachtoffers vielen, liet de situatie het in principe toe om de lichamen mee af te voeren.

Bijgevolg blijven enkel nog de Slag om de Heuvelrug van Mesen, de Derde Slag bij Ieper en het Bevrijdingsoffensief over als mogelijke contexten waarin de gesneuvelde is gevallen. Het laatstgenoemde offensief verliep zeer vlot en tijdens de eerste uren werd de vondstlocatie reeds heroverd en zelfs voorbij getrokken. Bovendien waren de stoffelijke resten deels bedekt met beton waarop een loopgraafstructuur en vondsten zijn aangetroffen. Een dergelijke situatie is niet meer denkbaar op het einde van de oorlog wanneer het front snel opschuift naar het oosten. Bijgevolg lijkt het zeer aannemelijk dat de militair is omgekomen tijdens de Slag om de Heuvelrug van Mesen of de Derde Slag om Ieper.

Zowel de Slag om de Heuvelrug van Mesen als de Derde Slag bij Ieper kunnen opgedeeld worden in verschillende fasen met elk meerdere kleinere en grotere offensieven. Het projectgebied lag eigenlijk op een scharnierpunt tussen de twee offensieven. In juni 1917 was dit de meest noordelijke sector, terwijl het in juli net een meer zuidelijke sector was.

Reeds op de eerste dag van de Slag om de Heuvelrug van Mesen (7 juni 1917) werd de vondstlocatie bereikt en kwam deze zelfs pal op de frontlinie te liggen. Op 14 juni werd een lokale actie uitgevoerd waarna het front opschoof tot voorbij het bos en min of meer op de huidige Kasteelhoekstraat kwam te liggen. Deze frontlinie was de uitgangspositie voor de aanval op 31 juli 1917, de openingsdag van de eigenlijke Derde Slag om Ieper. Deze aanval kan min of meer succesvol genoemd worden want de opmars werd pas vlak voor het einddoel tot staan gebracht. Op 20 september werd nog een aanval uitgevoerd ter hoogte van de vondstlocatie, als onderdeel van de Slag om de Meenseweg. Opnieuw kon worden opgerukt tot zeer dicht bij het doel. Hierna bleef de behaalde linie het front tot het Lenteoffensief van de Duitse troepen in april 1918 waarna het terrein opnieuw prijs moest gegeven worden en de vondstlocatie terug achter het Duitse front kwam te liggen.

De gesneuvelde militair die werd opgegraven in het Twaalfgemetenbos moet dus tussen 7 juni 1917 en 29 april 1918 om het leven zijn gekomen. Op basis van bovenstaand verloop kan gesteld worden dat de vondstlocatie pas na 14 juni 1917 achter de Britse frontlinie kwam te liggen na de succesvolle actie van de 24ste Divisie. De kans dat RAMC troepen vroeger tot die locatie zijn gekomen is in principe zeer klein, maar uiteraard niet volledig uit te sluiten. Dus met enige voorzichtigheid kan nog vernauwd worden tot de periode tussen 14 juni 1917 en 29 april 1918. Naar alle waarschijnlijkheid werd de militair verrast door een artilleriebombardement toen hij nabij de bunker was. Zijn aanwezigheid daar is niet zo onbegrijpelijk want er zijn enkele aanwijzingen dat de bunker als medische post is hergebruikt. Ten eerste is de locatie uitermate geschikt. In de kleine vallei is er namelijk totaal geen observatie mogelijk vanuit de Duitse linies. Daarnaast zijn er ook historische gegevens die dat kunnen bevestigen. Midden augustus, wanneer de 37ste Divisie de 41ste Divisie kwam aflossen in de sector, vermeldde *Brigade Order N° 128*⁴⁴ dat er een *Advanced Aid Post* is geïnstalleerd in *Fusilier Wood*. De coördinaten die hierbij meegegeven werden, komen nagenoeg overeen met de vondstlocatie. Ook archeologisch lijkt dit bevestigd te worden. De hoeveelheid aan uitrustingsstukken die zich in de vulling van de loopgraaf en bomkrater bevonden, wijzen volledig in deze richting. Dit kan namelijk geïnterpreteerd worden als het aanvoeren van gewonden, die ontdaan worden van hun uitrusting om de eerste medische zorgen te krijgen en nadien verder naar achter worden geëvacueerd. De uitrustingsstukken blijven echter liggen en sommige geraken verloren en komen uiteindelijk in de bomkrater terecht.

Om na te gaan welke eenheden van het *Royal Army Medical Corps* op de vondstlocatie kunnen gelokaliseerd worden, moet een overzicht gemaakt worden van de divisies die op of nabij de vondstlocatie zijn geweest. Per divisie zijn er namelijk drie *Field Ambulances*, één per brigade, en bijgevolg kan ook een overzicht verkregen worden van de RAMC-eenheden die er zijn gepasseerd. Wanneer deze lijst naast de vermistenlijst geplaatst wordt, kan er gezocht worden naar overeenkomsten. Zo werd de volgende lijst samengesteld.

⁴⁴ Special Brigade Order N° 128 in War Diary van de 118 Brigade (National Archives WO95/2589/1).

Van	Tot	Divisie	RAMC vermisten ⁴⁵
7/6/1917	12/6/1917	23ste Divisie	
12/6/1917	29/6/1917	24ste Divisie	
29/6/1917	3/7/1917	23ste Divisie	
3/7/1917	26/7/1917	47ste Divisie	
26/7/1917	15/8/1917	41ste Divisie	4
15/8/1917	3/9/1917	39ste Divisie	
3/9/1917	12/9/1917	37ste Divisie	
12/9/1917	9/11/1917	19de Divisie	
9/11/1917	12/1/1918	37ste Divisie	1
12/1/1918	1/3/1918	4de AUS Divisie	
1/3/1918	4/4/1918	1ste AUS Divisie	
4/4/1918	29/4/1918	9de Divisie	3

Tabel 4: Tabel met overzicht van de divisies die aanwezig waren in de sector.

Op basis van de bovenstaande tabel zou de vermistenlijst kunnen gereduceerd worden tot acht namen. Wegens het ontbreken van meer directe aanwijzingen voor de identiteit van de gesneuvelde, zal een eventuele identificatie waarschijnlijk onmogelijk blijven. Op het moment van dit schrijven wordt het dossier nog steeds onderzocht door het Britse Ministerie van Defensie.

⁴⁵ RAMC vermisten afkomstig uit de divisie die in de periode 7 juni 1917 en 29 april 1918 in de sector aanwezig was.

6 SYNTHESE/SAMENVATTING

De gesneuvelde militair die in 2019 werd opgegraven in het Twaalfgemetenbos kan op basis van de vondstlocatie en zijn uitrusting geïdentificeerd worden als een Britse militair die diende bij het *Royal Army Medical Corps*. Het was niet mogelijk om nader te bepalen voor welke specifieke eenheid binnen het *RAMC* hij diende.

Op basis van de vondstlocatie en het vondstmateriaal dat bij en rond hem werd aangetroffen, moet hij gesneuveld zijn tussen 7 juni 1917 en 29 april 1918. De militair was tussen 19 en 22 jaar oud op het moment dat hij stierf. Het fysisch-antropologisch onderzoek leverde bewijzen op voor een mogelijke doodsoorzaak. Verschillende peri-mortem breuken wijzen namelijk in de richting van een explosietrauma. Hij bleef na zijn overlijden achter in een bomkuil; het is echter niet te achterhalen of hij ter plaatse is gesneuveld of door zijn strijdmakkers in de bomkrater is gelegd.

Helaas is de vermistenlijst van de *Royal Army Medical Corps* voor die periode danig groot dat zonder meer directe aanwijzingen voor zijn identiteit een identificatie wellicht onmogelijk zal blijven. Jammer genoeg had deze soldaat zijn initialen of stamboeknummer nergens ingekrast. Op het moment van dit schrijven wordt het dossier nog steeds onderzocht door het Britse Ministerie van Defensie.

De vindplaats is in de Centrale Archeologische Inventaris opgenomen als CAI-locatie 982646⁴⁶.

⁴⁶ <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/982646>.

- 73 Infantry Brigade: Headquarters. War Diaries 1917 May 1 – 1917 July 31 (WO95/2217/3).
- 47 Division: Headquarters Branches and Services: General Staff. War Diaries 1917 July (WO95/2703/2).
- 141 Infantry Brigade: Headquarters. War Diaries 1917 June 1 – 1917 August 31 (WO95/2735/4).
- 142 Infantry Brigade: Headquarters. War Diaries 1917 July 1 – 1917 Oct 31 (WO95/2741/3).
- 41 Division: Headquarters Branches and Services: General Staff. War Diaries 1916 May 1 – 1917 October 31 (WO95/2617/1).
- 123 Infantry Brigade: Headquarters. War Diaries 1917 July 1 – 1917 Oct 31 (WO95/2637/1).
- 124 Infantry Brigade: Headquarters. War Diaries 1917 June 1 – 1917 Sep 30 (WO95/2641/3).
- 39 Division: Headquarters Branches and Services: General Staff. War Diaries 1917 June 1 – 1917 Aug 31 (WO95/2566/5).
- 39 Division: Headquarters Branches and Services: General Staff. War Diaries 1917 Sep (WO95/2566/6).
- 118 Infantry Brigade: Headquarters. War Diaries 1917 Aug 1 - 1917 Dec 31 (WO95/2589/1).
- 37 Division: Headquarters Branches and Services: General Staff. War Diaries 1917 Aug 1 – 1917 Sep 30 (WO95/2514/1).
- 37 Division: Headquarters Branches and Services: General Staff. War Diaries 1917 Dec 1 – 1918 Feb 28 (WO95/2514/3).
- 19 Division: Headquarters Branches and Services: General Staff. War Diaries 1917 Sep (WO95/2055/3).
- 19 Division: Headquarters Branches and Services: General Staff. War Diaries 1917 Oct (WO95/2055/4).
- 19 Division: Headquarters Branches and Services: General Staff. War Diaries 1917 Nov 1 – 1917 Dec 31 (WO95/2055/5).

figuur 26: Britse <i>Pattern 1902 Service Dress</i> broek (©IWM UNI 12578).....	37
figuur 27: Aangetroffen op de militair van het Twaalfgemetenbos: achterzijde van de bretellen (vondstnummers 42 en 73).	38
figuur 28: De <i>in situ</i> aangetroffen rechterschoen (vondstnummer 57).....	39
figuur 29: Britse <i>Service Dress Cap</i> , respectievelijk <i>Pattern 1905 stiff cap</i> (© IWM UNI 141) en <i>Pattern 1917 soft cap</i> (©IWM UNI 12575).....	40
figuur 30: Cap Badge van het Royal Army Medical Corps (vondstnummer 33).....	41
figuur 31: Vooraanzicht <i>Pattern 1908 Webbing Equipment</i> (©IWM EQU 714).	42
figuur 32: Scheerzeep en scheermes aangetroffen bij de gesneuvelde militair (vondstnummer 3).....	44
figuur 33: Goed bewaarde <i>Mess tin</i>	46
figuur 34: Het smeermes (vondstnummer 69) met stamboeknummer aangetroffen op het lichaam van de militair.	47
figuur 35: Short Magazine Lee Enfield (SMLE) geweer (©IWM FIR 7090).....	49
figuur 36: <i>Pattern 1907 Sword Bayonet</i> (©IWM WEA 477).	49
figuur 37: Perfect bewaarde <i>SMLE</i> (vondstnummer 7).....	50
figuur 38: <i>Hypo Helmet</i> (©IWM EQU 3913) (links) en de <i>PH Helmet</i> (©IWM EQU 3812) (rechts).	51
figuur 39: <i>Small Box Respirator (SBR)</i> met draagtas (©IWM EQU 3915).....	52
figuur 40: Eén van de twee <i>Small Box Respirators</i> (vondstnummer 009).....	53
figuur 41: Opgevouwen <i>MkVI Groundsheet</i> aangetroffen nabij het lichaam (vondstnummer 197).	55
figuur 42: Unieke <i>Sweetheart Brooch</i> van het Royal Army Medical Corps.	56

8.2 LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1: Tabel met overzicht van de verschillende onderdelen van de <i>P08 Webbing Equipment</i> aangetroffen tijdens de opgraving maar niet gerelateerd aan de gesneuvelde militair.....	43
Tabel 2: Tabel met overzicht van de aangetroffen conserven.	48
Tabel 3: Overzichtstabel met de aangetroffen gasmaskeronderdelen.	53
Tabel 4: Tabel met overzicht van de divisies die aanwezig waren in de sector.	60

8.3 LIJST VAN PLANNEN EN TEKENINGEN

Digitaal opmetingsplan .shp-bestanden

Geen wetenschappelijke tekeningen

////////////////////////////////////

8.4 LIJST VAN FOTO'S

8.4.1 Foto's terreinonderzoek

Bestandsnaam	Type ⁴⁷	Fotograaf ⁴⁸	Opmerking	SP	VL	VNR	Datum
IETW-19_PO_VO_637042260454728265.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:20:45
IETW-19_PO_VO_637042260470172293.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:20:47
IETW-19_PO_VO_637042260507144358.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:20:50
IETW-19_PO_VO_637042260525084389.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:20:52
IETW-19_PO_VO_637042260541776418.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:20:54
IETW-19_PO_VO_637042260560496451.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:20:56
IETW-19_PO_VO_637042260576096479.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:20:57
IETW-19_PO_VO_637042260592164507.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:20:59
IETW-19_PO_VO_637042260609480537.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:21:00
IETW-19_PO_VO_637042260628824571.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:21:02
IETW-19_PO_VO_637042260644580599.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:21:04
IETW-19_PO_VO_637042260720708733.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:21:12
IETW-19_PO_VO_637042260737400762.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:21:13
IETW-19_PO_VO_637042260773748826.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:21:17
IETW-19_PO_VO_637042260789816854.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:21:18
IETW-19_PO_VO_637042260880141013.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:21:28
IETW-19_PO_VO_637042260974365178.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:21:37
IETW-19_PO_VO_637042260992773210.jpeg	OV	SV	OVERZICHT AANVANG		0		16/09/2019 10:21:39

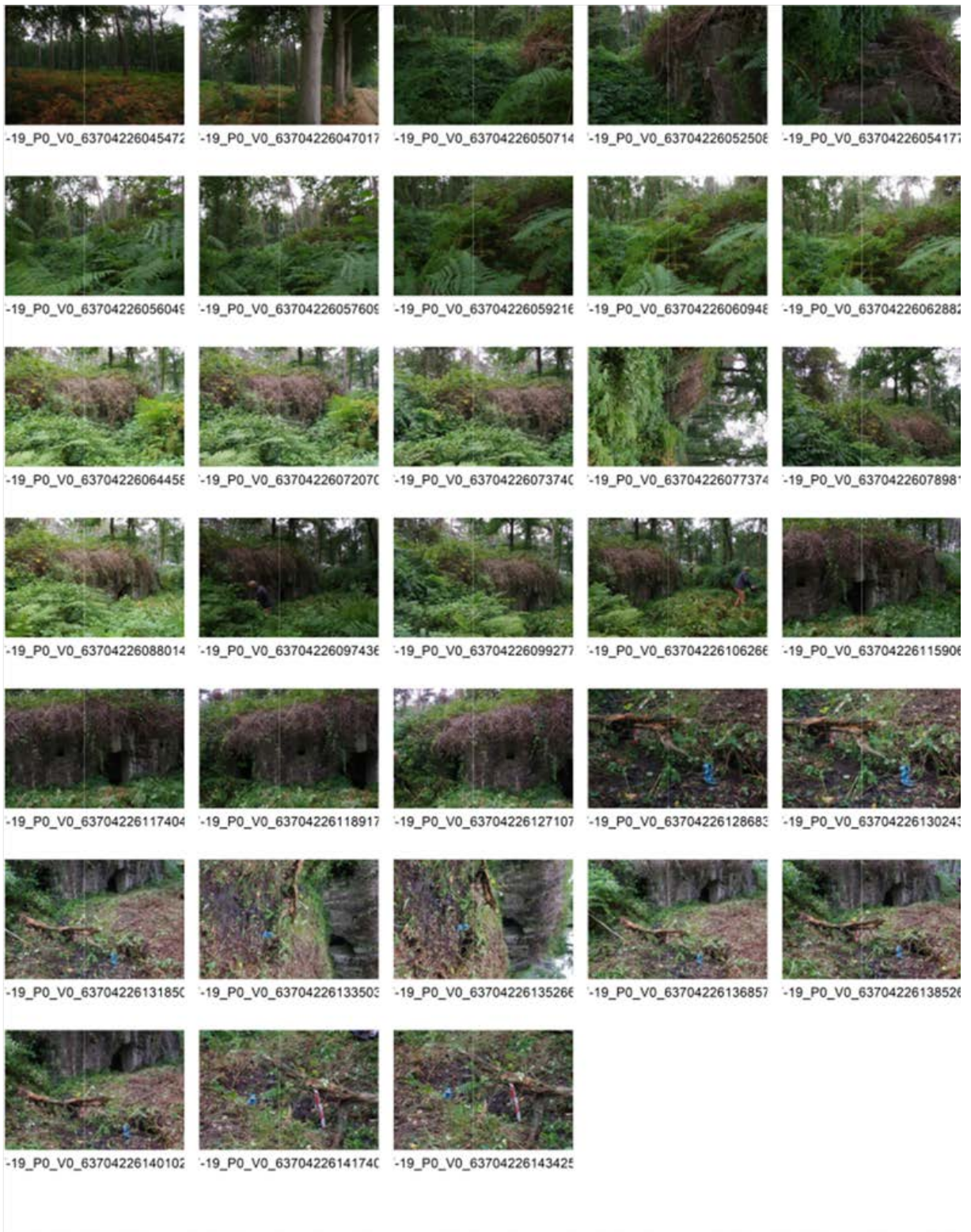
⁴⁷ OV=Overzichtsfoto; DE=Detailfoto; VO=Vondsten in situ

⁴⁸ SV=Simon Verdegem

Bestandsnaam	Type ⁴⁷	Fotograaf ⁴⁸	Opmerking	SP	VL	VNR	Datum
IETW-19_P1_V2_637042430459814171.jpeg	OV	SV	TWEEDE ARCHEOLOGISCH VLAK		2		16/09/2019 15:04:05
IETW-19_P1_V3_637043169568585978.jpeg	OV	SV	DERDE ARCHEOLOGISCH VLAK		3		17/09/2019 11:35:56
IETW-19_P1_V3_637043169586526010.jpeg	OV	SV	DERDE ARCHEOLOGISCH VLAK		3		17/09/2019 11:35:58
IETW-19_P1_V3_637043169603998040.jpeg	OV	SV	DERDE ARCHEOLOGISCH VLAK		3		17/09/2019 11:36:00
IETW-19_P1_V3_637043169625214078.jpeg	OV	SV	DERDE ARCHEOLOGISCH VLAK		3		17/09/2019 11:36:02
IETW-19_P1_V3_637043169640346104.jpeg	OV	SV	DERDE ARCHEOLOGISCH VLAK		3		17/09/2019 11:36:04
IETW-19_P1_V3_637043169656570133.jpeg	OV	SV	DERDE ARCHEOLOGISCH VLAK		3		17/09/2019 11:36:05
IETW-19_P1_V3_637043169674822165.jpeg	OV	SV	DERDE ARCHEOLOGISCH VLAK		3		17/09/2019 11:36:07
IETW-19_P1_V3_637043169692138195.jpeg	OV	SV	DERDE ARCHEOLOGISCH VLAK		3		17/09/2019 11:36:09
IETW-19_P1_V3_637043169709922226.jpeg	OV	SV	DERDE ARCHEOLOGISCH VLAK		3		17/09/2019 11:36:10
IETW-19_P1_V3_637043169741590282.jpeg	OV	SV	DERDE ARCHEOLOGISCH VLAK		3		17/09/2019 11:36:14
IETW-19_P1_V3_637043169768110329.jpeg	OV	SV	DERDE ARCHEOLOGISCH VLAK		3		17/09/2019 11:36:16
IETW-19_P1_V4_637043339886473358.jpeg	OV	SV	VIERDE ARCHEOLOGISCH VLAK MET SOLDAAT		4		17/09/2019 16:19:48
IETW-19_P1_V4_637043339903009387.jpeg	OV	SV	VIERDE ARCHEOLOGISCH VLAK MET SOLDAAT		4		17/09/2019 16:19:50
IETW-19_P1_V4_637043339920637418.jpeg	OV	SV	VIERDE ARCHEOLOGISCH VLAK MET SOLDAAT		4		17/09/2019 16:19:52
IETW-19_P1_V4_637043339944193459.jpeg	OV	SV	VIERDE ARCHEOLOGISCH VLAK MET SOLDAAT		4		17/09/2019 16:19:54
IETW-19_P1_V4_637043339960573488.jpeg	OV	SV	VIERDE ARCHEOLOGISCH VLAK MET SOLDAAT		4		17/09/2019 16:19:56
IETW-19_P1_V4_637043339977265517.jpeg	OV	SV	VIERDE ARCHEOLOGISCH VLAK MET SOLDAAT		4		17/09/2019 16:19:57
IETW-19_P1_V4_637043339991929543.jpeg	OV	SV	VIERDE ARCHEOLOGISCH VLAK MET SOLDAAT		4		17/09/2019 16:19:59
IETW-19_P1_V4_637043340008621572.jpeg	OV	SV	VIERDE ARCHEOLOGISCH VLAK MET SOLDAAT		4		17/09/2019 16:20:00
IETW-19_P1_V4_637043340026093603.jpeg	OV	SV	VIERDE ARCHEOLOGISCH VLAK MET SOLDAAT		4		17/09/2019 16:20:02
IETW-19_P1_V4_637043340044345635.jpeg	OV	SV	VIERDE ARCHEOLOGISCH VLAK MET SOLDAAT		4		17/09/2019 16:20:04
IETW-19_P1_V4_637043340061973666.jpeg	OV	SV	VIERDE ARCHEOLOGISCH VLAK MET SOLDAAT		4		17/09/2019 16:20:06
IETW-19_P1_V4_637043340079289696.jpeg	OV	SV	VIERDE ARCHEOLOGISCH VLAK MET SOLDAAT		4		17/09/2019 16:20:07

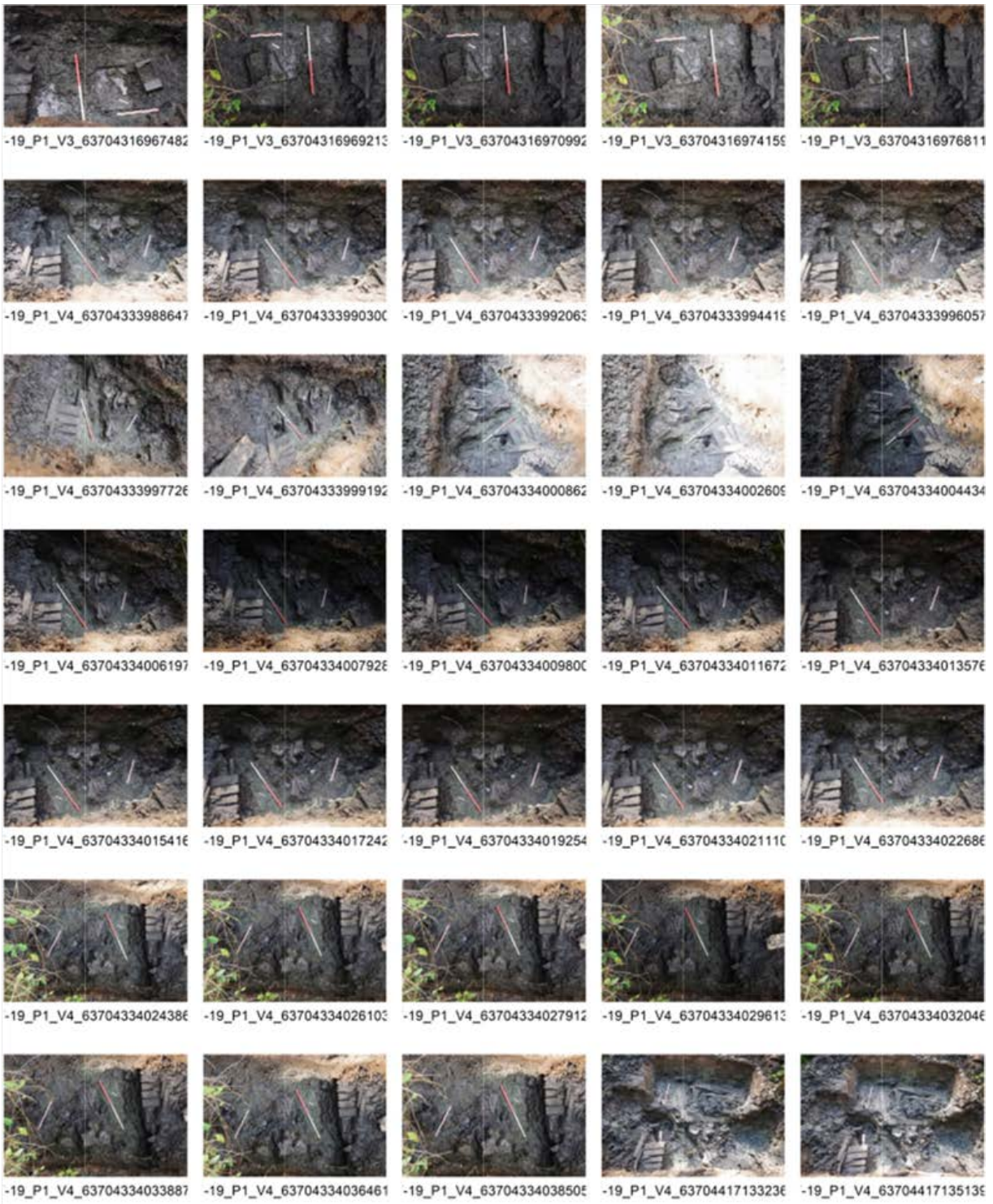
////////////////////////////////////

////////////////////////////////////

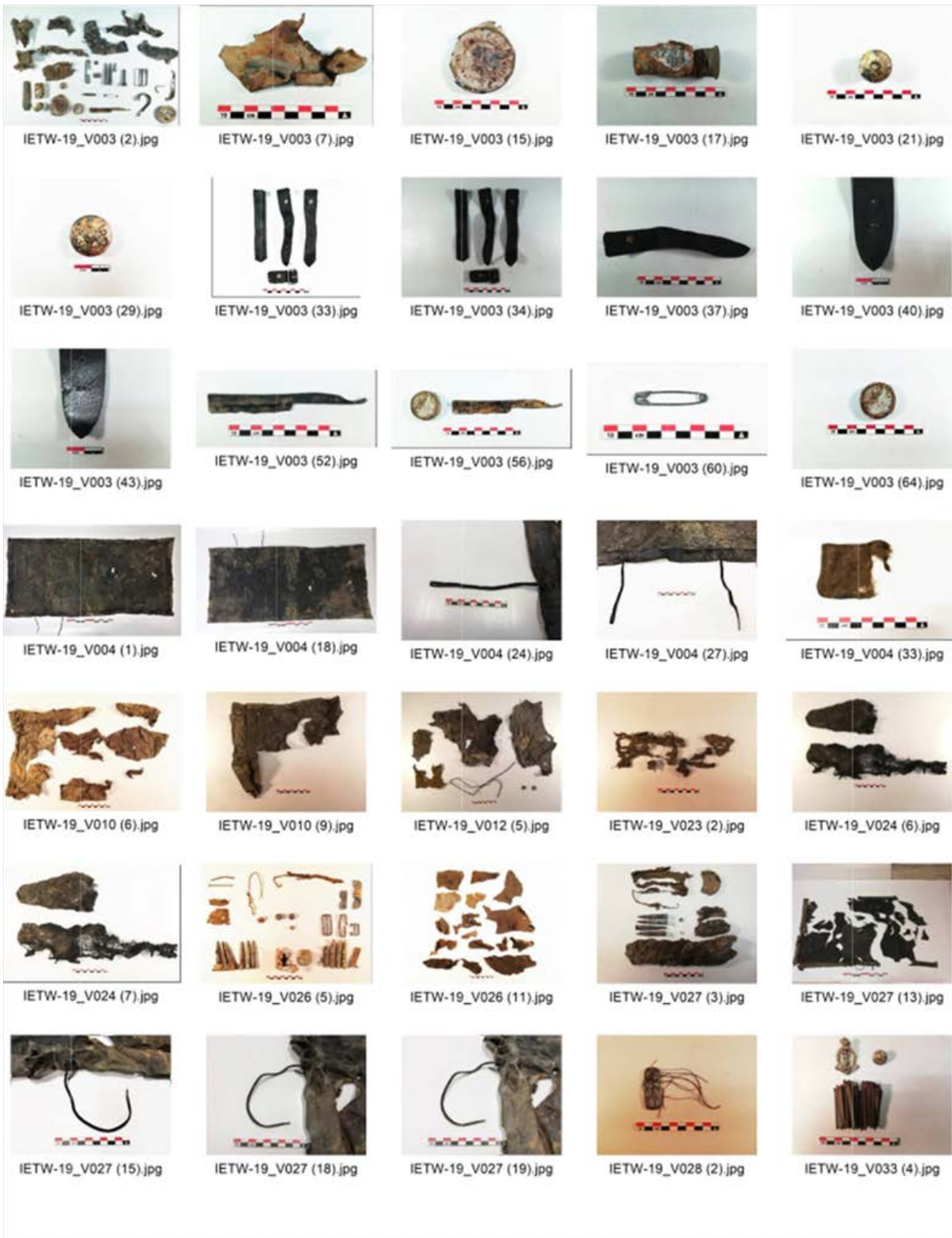
////////////////////////////////////

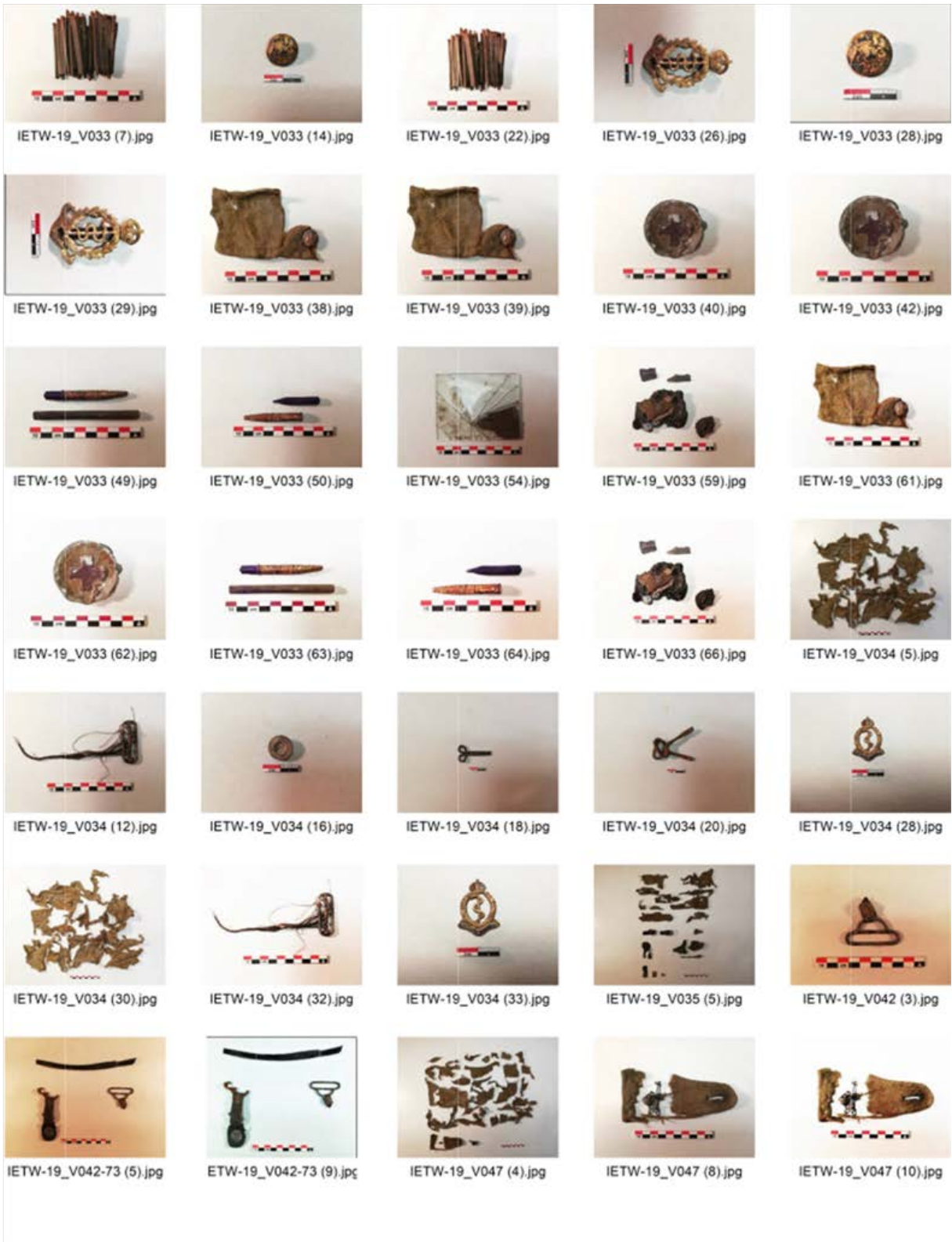

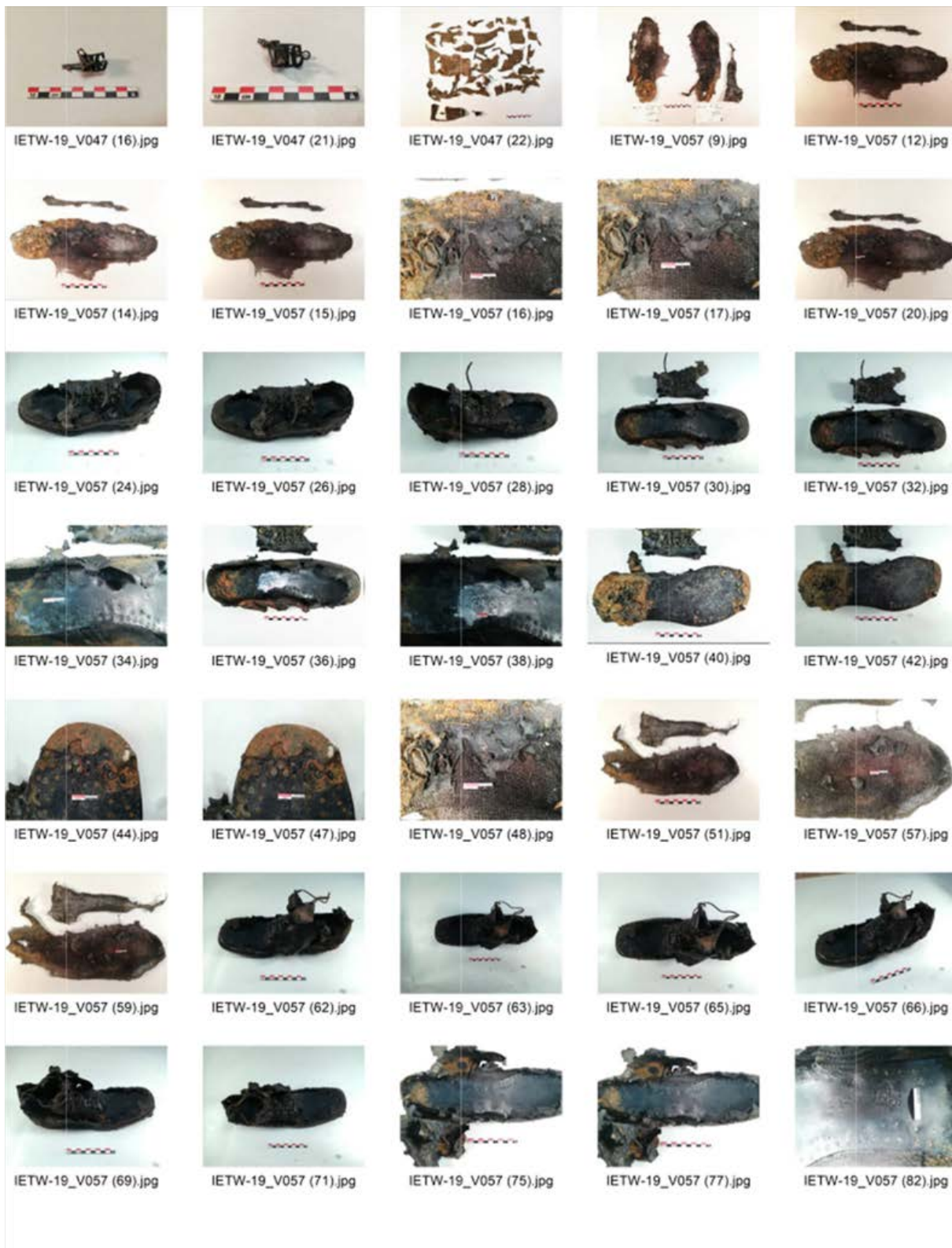
////////////////////////////////////

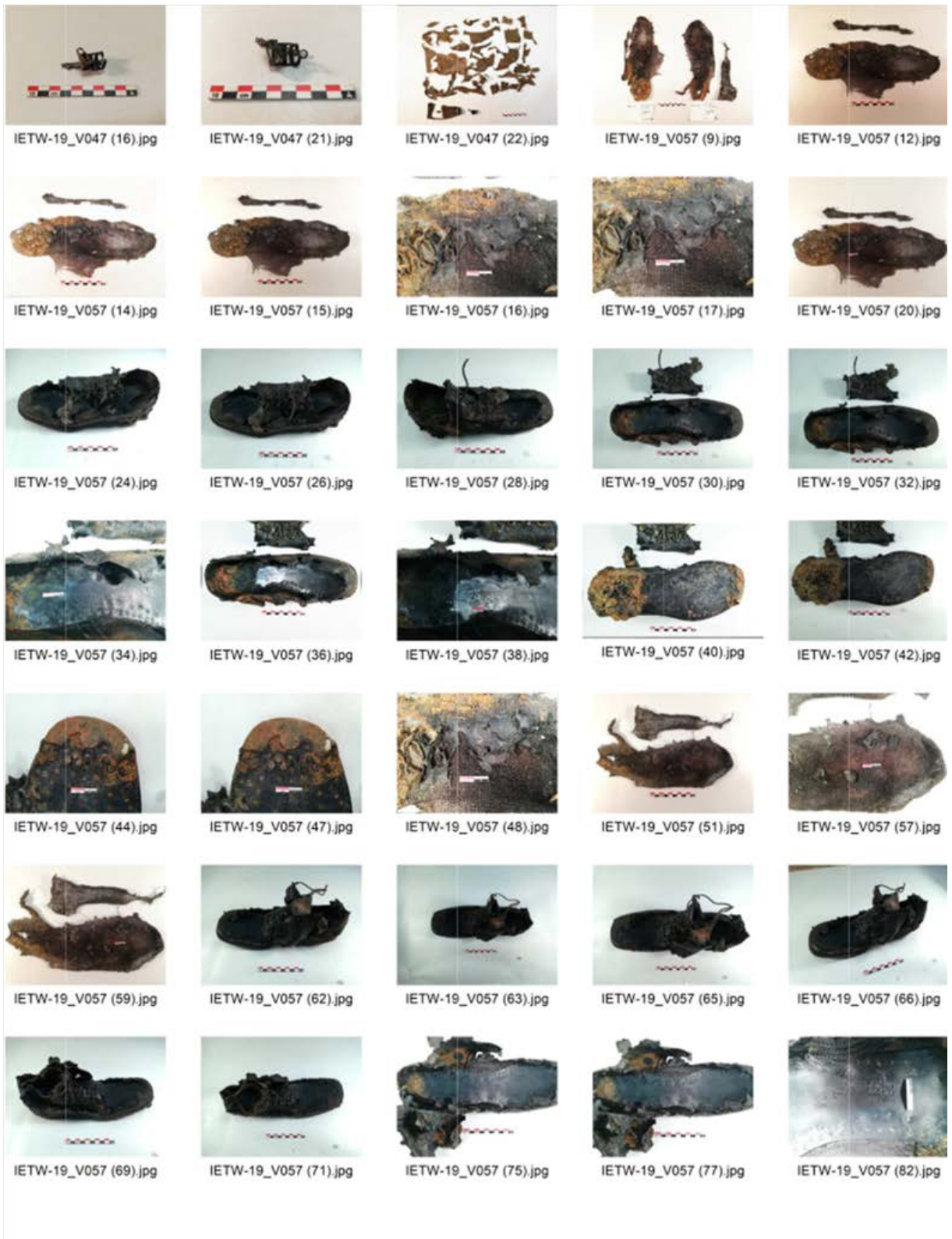
Bestandsnaam	Onderwerp
IETW-19_V057 (87).jpg	Vondstnummer 057
IETW-19_V057 (90).jpg	Vondstnummer 057
IETW-19_V060 (3).jpg	Vondstnummer 060
IETW-19_V060 (4).jpg	Vondstnummer 060
IETW-19_V060 (14).jpg	Vondstnummer 060
IETW-19_V060 (21).jpg	Vondstnummer 060
IETW-19_V060 (23).jpg	Vondstnummer 060
IETW-19_V060 (24).jpg	Vondstnummer 060
IETW-19_V061 (7).jpg	Vondstnummer 061
IETW-19_V061 (14).jpg	Vondstnummer 061
IETW-19_V063 (5).jpg	Vondstnummer 063
IETW-19_V063 (7).jpg	Vondstnummer 063
IETW-19_V064 (3).jpg	Vondstnummer 064
IETW-19_V064 (12).jpg	Vondstnummer 064
IETW-19_V065 (4).jpg	Vondstnummer 065
IETW-19_V065 (9).jpg	Vondstnummer 065
IETW-19_V066 (4).jpg	Vondstnummer 066
IETW-19_V066 (10).jpg	Vondstnummer 066
IETW-19_V067 (2).jpg	Vondstnummer 067
IETW-19_V069 (3).jpg	Vondstnummer 069
IETW-19_V069 (5).jpg	Vondstnummer 069
IETW-19_V069 (6).jpg	Vondstnummer 069
IETW-19_V069 (8).jpg	Vondstnummer 069
IETW-19_V069 (9).jpg	Vondstnummer 069
IETW-19_V069 (13).jpg	Vondstnummer 069
IETW-19_V069 (19).jpg	Vondstnummer 069
IETW-19_V069 (20).jpg	Vondstnummer 069
IETW-19_V069 (24).jpg	Vondstnummer 069
IETW-19_V069 (26).jpg	Vondstnummer 069
IETW-19_V069 (27).jpg	Vondstnummer 069
IETW-19_V070 (2).jpg	Vondstnummer 070
IETW-19_V070 (6).jpg	Vondstnummer 070
IETW-19_V071 (3).jpg	Vondstnummer 071
IETW-19_V071 (8).jpg	Vondstnummer 071
IETW-19_V072 (3).jpg	Vondstnummer 072
IETW-19_V072 (10).jpg	Vondstnummer 072
IETW-19_V073 (4).jpg	Vondstnummer 073
IETW-19_V074 (1).jpg	Vondstnummer 074
IETW-19_V074 (7).jpg	Vondstnummer 074
IETW-19_V074 (10).jpg	Vondstnummer 074
IETW-19_V074 (13).jpg	Vondstnummer 074
IETW-19_V074 (19).jpg	Vondstnummer 074

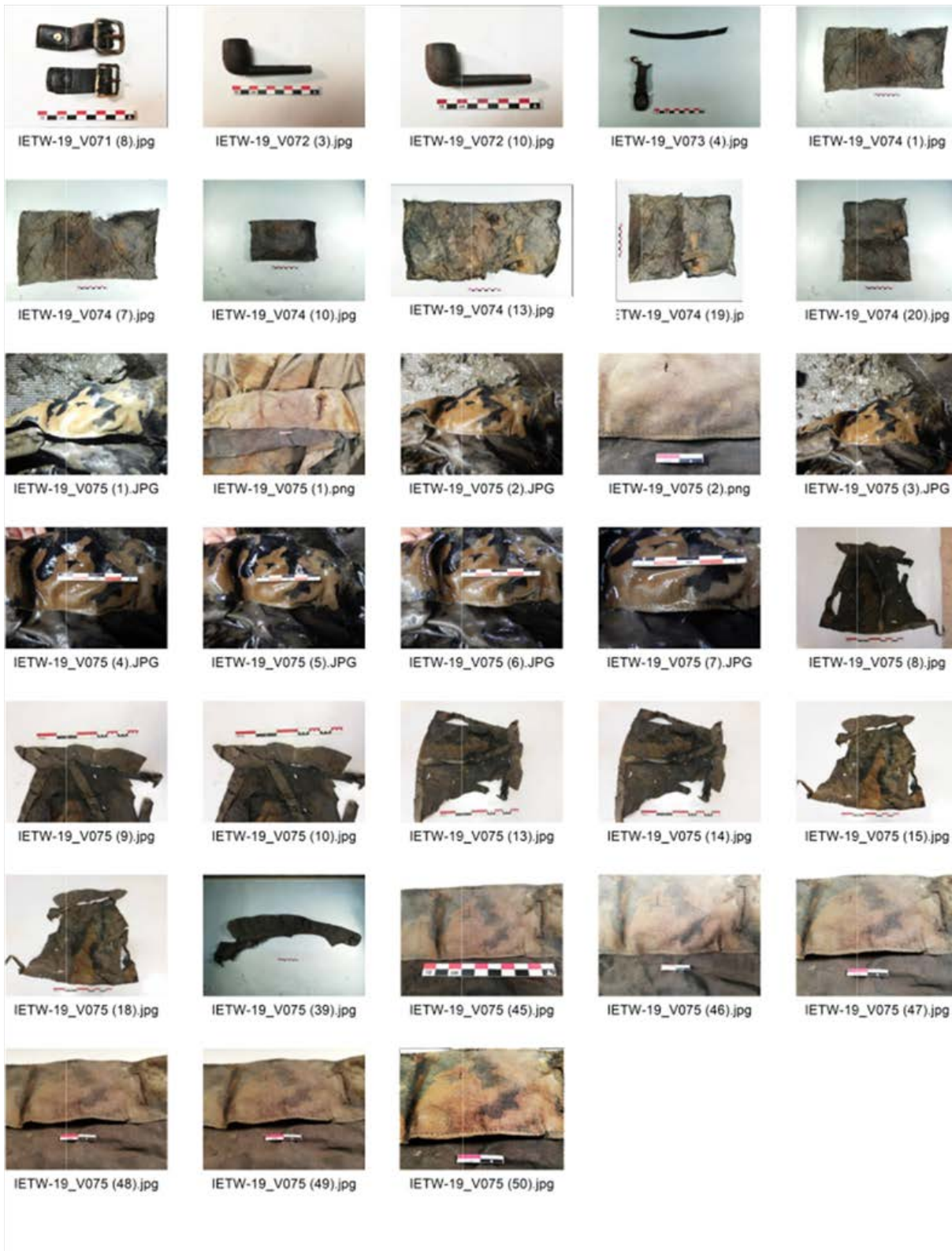
////////////////////////////////////

8.4.2.2 Niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Bestandsnaam	Onderwerp
IETW-19_LV (3).JPG	Losse vondst (groundsheet)
IETW-19_LV (7).JPG	Losse vondst (flare)
IETW-19_LV (9).JPG	Losse vondst (scheerzeep)
IETW-19_LV (11).JPG	Losse vondst (scheerzeep)
IETW-19_LV (15).JPG	Losse vondst (scheerzeep)
IETW-19_LV (19).JPG	Losse vondst (scheerzeep)
IETW-19_LV (20).JPG	Losse vondst (scheerzeep)
IETW-19_LV (22).JPG	Losse vondst (scheerzeep)
IETW-19_LV (27).JPG	Losse vondst (P08 Webbing Equipment)
IETW-19_LV (31).JPG	Losse vondst (fles)
IETW-19_LV (33).JPG	Losse vondst (fles)
IETW-19_LV (35).JPG	Losse vondst (fles)
IETW-19_LV (38).JPG	Losse vondst (fles)
IETW-19_LV (39).JPG	Losse vondst (fles)
IETW-19_LV (43).JPG	Losse vondst (fles)
IETW-19_V001 (3).JPG	Vondstnummer 001
IETW-19_V001 (7).JPG	Vondstnummer 001
IETW-19_V001 (9).JPG	Vondstnummer 001
IETW-19_V001 (10).JPG	Vondstnummer 001
IETW-19_V001 (12).JPG	Vondstnummer 001
IETW-19_V001 (14).JPG	Vondstnummer 001
IETW-19_V001 (16).JPG	Vondstnummer 001
IETW-19_V001 (21).JPG	Vondstnummer 001
IETW-19_V002 (3).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (4).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (6).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (7).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (9).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (14).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (15).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (18).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (22).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (27).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (29).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (30).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (32).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (38).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (41).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (43).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (45).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (46).JPG	Vondstnummer 002

//

Bestandsnaam	Onderwerp
IETW-19_V002 (50).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (53).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (55).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (60).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (61).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (66).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (69).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (70).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (73).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (76).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (77).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (78).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (79).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (82).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V002 (85).JPG	Vondstnummer 002
IETW-19_V006 (2).JPG	Vondstnummer 006
IETW-19_V006 (3).JPG	Vondstnummer 006
IETW-19_V006 (8).JPG	Vondstnummer 006
IETW-19_V006 (10).JPG	Vondstnummer 006
IETW-19_V008 (5).JPG	Vondstnummer 008
IETW-19_V008 (6).JPG	Vondstnummer 008
IETW-19_V008 (8).JPG	Vondstnummer 008
IETW-19_V008 (12).JPG	Vondstnummer 008
IETW-19_V008 (22).JPG	Vondstnummer 008
IETW-19_V009 (3).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (9).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (12).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (15).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (19).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (20).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (22).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (25).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (31).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (37).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (43).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (52).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (55).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (58).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (60).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (64).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (66).JPG	Vondstnummer 009
IETW-19_V009 (69).JPG	Vondstnummer 009

Bestandsnaam	Onderwerp
IETW-19_V011 (4).JPG	Vondstnummer 011
IETW-19_V011 (6).JPG	Vondstnummer 011
IETW-19_V013 (3).JPG	Vondstnummer 013
IETW-19_V013 (5).JPG	Vondstnummer 013
IETW-19_V014 (2).JPG	Vondstnummer 014
IETW-19_V015 (2).JPG	Vondstnummer 015
IETW-19_V016 (2).JPG	Vondstnummer 016
IETW-19_V016 (4).JPG	Vondstnummer 016
IETW-19_V016 (5).JPG	Vondstnummer 016
IETW-19_V018 (10).JPG	Vondstnummer 018
IETW-19_V019 (3).JPG	Vondstnummer 019
IETW-19_V019 (6).JPG	Vondstnummer 019
IETW-19_V019 (14).JPG	Vondstnummer 019
IETW-19_V020 (2).JPG	Vondstnummer 020
IETW-19_V025 (5).JPG	Vondstnummer 025
IETW-19_V029 (6).JPG	Vondstnummer 029
IETW-19_V029 (10).JPG	Vondstnummer 029
IETW-19_V030 (3).JPG	Vondstnummer 030
IETW-19_V030 (5).JPG	Vondstnummer 030
IETW-19_V030 (7).JPG	Vondstnummer 030
IETW-19_V030 (9).JPG	Vondstnummer 030
IETW-19_V030 (13).JPG	Vondstnummer 030
IETW-19_V030 (16).JPG	Vondstnummer 030
IETW-19_V030 (17).JPG	Vondstnummer 030
IETW-19_V031 (2).JPG	Vondstnummer 031
IETW-19_V032 (3).JPG	Vondstnummer 032
IETW-19_V037 (2).JPG	Vondstnummer 037
IETW-19_V037 (7).JPG	Vondstnummer 037
IETW-19_V037 (9).JPG	Vondstnummer 037
IETW-19_V038 (2).JPG	Vondstnummer 038
IETW-19_V038 (6).JPG	Vondstnummer 038
IETW-19_V038 (7).JPG	Vondstnummer 038
IETW-19_V039 (3).JPG	Vondstnummer 039
IETW-19_V039 (6).JPG	Vondstnummer 039
IETW-19_V040 (2).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (6).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (9).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (12).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (15).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (17).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (18).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (19).JPG	Vondstnummer 040

////////////////////////////////////

Bestandsnaam	Onderwerp
IETW-19_V040 (24).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (31).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (36).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (38).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (42).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (45).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (49).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (51).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (55).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (61).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (69).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (75).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (76).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (81).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (86).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (90).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (91).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (93).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (96).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (98).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V040 (99).JPG	Vondstnummer 040
IETW-19_V041 (2).JPG	Vondstnummer 041
IETW-19_V041 (3).JPG	Vondstnummer 041
IETW-19_V041 (5).JPG	Vondstnummer 041
IETW-19_V041-55.JPG	Vondstnummer 041-55
IETW-19_V043 (3).JPG	Vondstnummer 043
IETW-19_V044 (2).JPG	Vondstnummer 044
IETW-19_V045 (2).JPG	Vondstnummer 045
IETW-19_V045 (4).JPG	Vondstnummer 045
IETW-19_V045 (5).JPG	Vondstnummer 045
IETW-19_V045 (6).JPG	Vondstnummer 045
IETW-19_V054 (2).JPG	Vondstnummer 054
IETW-19_V054 (4).JPG	Vondstnummer 054
IETW-19_V054 (5).JPG	Vondstnummer 054
IETW-19_V054 (6).JPG	Vondstnummer 054
IETW-19_V054 (8).JPG	Vondstnummer 054
IETW-19_V054 (9).JPG	Vondstnummer 054
IETW-19_V054 (11).JPG	Vondstnummer 054
IETW-19_V054 (12).JPG	Vondstnummer 054
IETW-19_V055 (3).JPG	Vondstnummer 055
IETW-19_V056 (3).JPG	Vondstnummer 056
IETW-19_V056 (6).JPG	Vondstnummer 056

////////////////////////////////////

Bestandsnaam	Onderwerp
IETW-19_V076 (3).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (10).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (12).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (16).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (19).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (20).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (23).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (27).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (28).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (31).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (36).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (40).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (42).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (47).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (52).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (55).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (59).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (62).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V076 (63).JPG	Vondstnummer 076
IETW-19_V077 (3).JPG	Vondstnummer 077
IETW-19_V077 (10).JPG	Vondstnummer 077
IETW-19_V077 (15).JPG	Vondstnummer 077
IETW-19_V077 (22).JPG	Vondstnummer 077
IETW-19_V077 (26).JPG	Vondstnummer 077
IETW-19_V077 (28).JPG	Vondstnummer 077
IETW-19_V078 (5).JPG	Vondstnummer 078
IETW-19_V078 (11).JPG	Vondstnummer 078
IETW-19_V079 (3).JPG	Vondstnummer 079
IETW-19_V079 (9).JPG	Vondstnummer 079
IETW-19_V079 (16).JPG	Vondstnummer 079
IETW-19_V079 (21).JPG	Vondstnummer 079
IETW-19_V079 (24).JPG	Vondstnummer 079
IETW-19_V079 (29).JPG	Vondstnummer 079
IETW-19_V080 (2).JPG	Vondstnummer 080
IETW-19_V080 (3).JPG	Vondstnummer 080
IETW-19_V081 (2).JPG	Vondstnummer 081
IETW-19_V081 (5).JPG	Vondstnummer 081
IETW-19_V082 (2).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V082 (8).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V082 (16).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V082 (20).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V082 (34).JPG	Vondstnummer 082

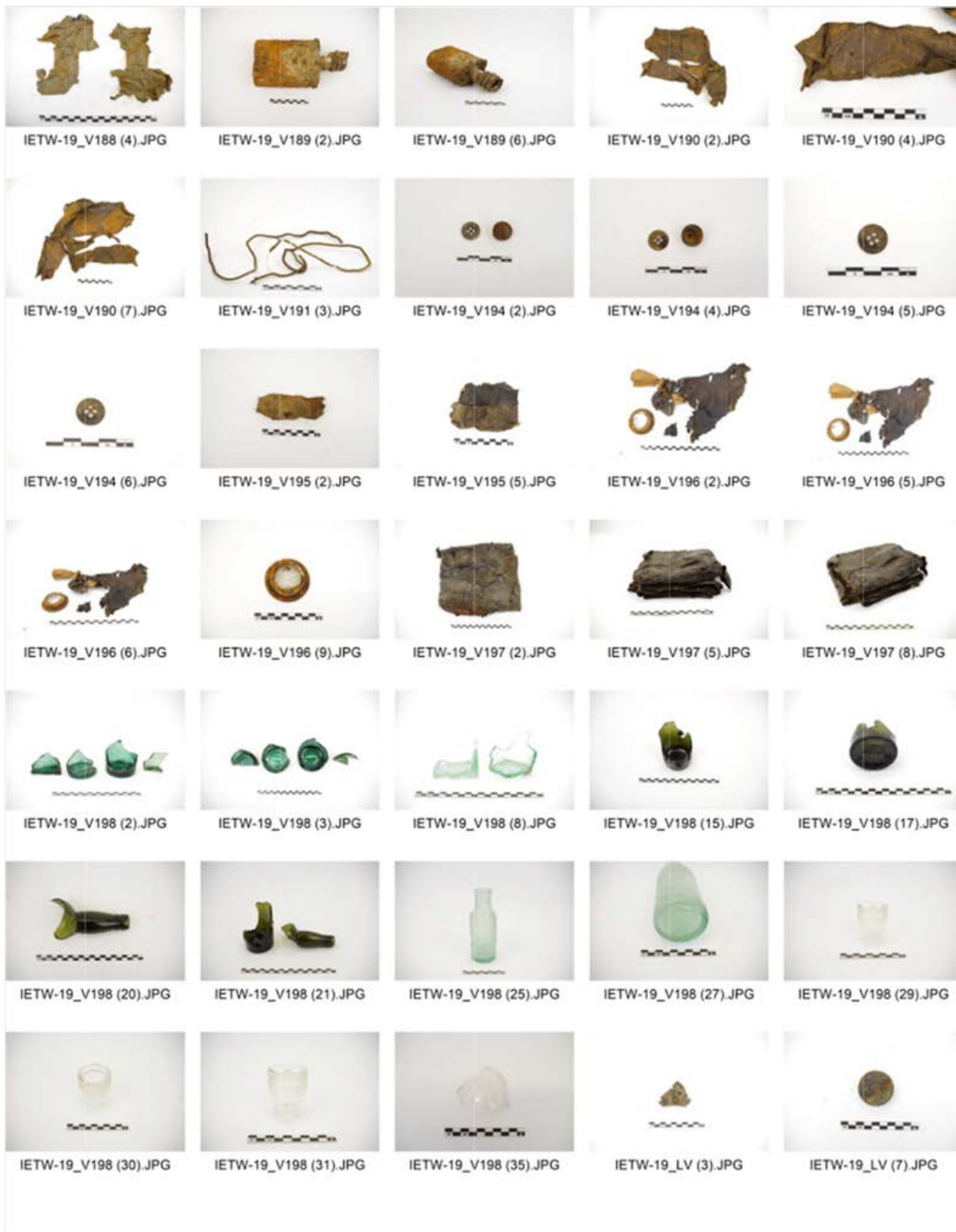
////////////////////////////////////

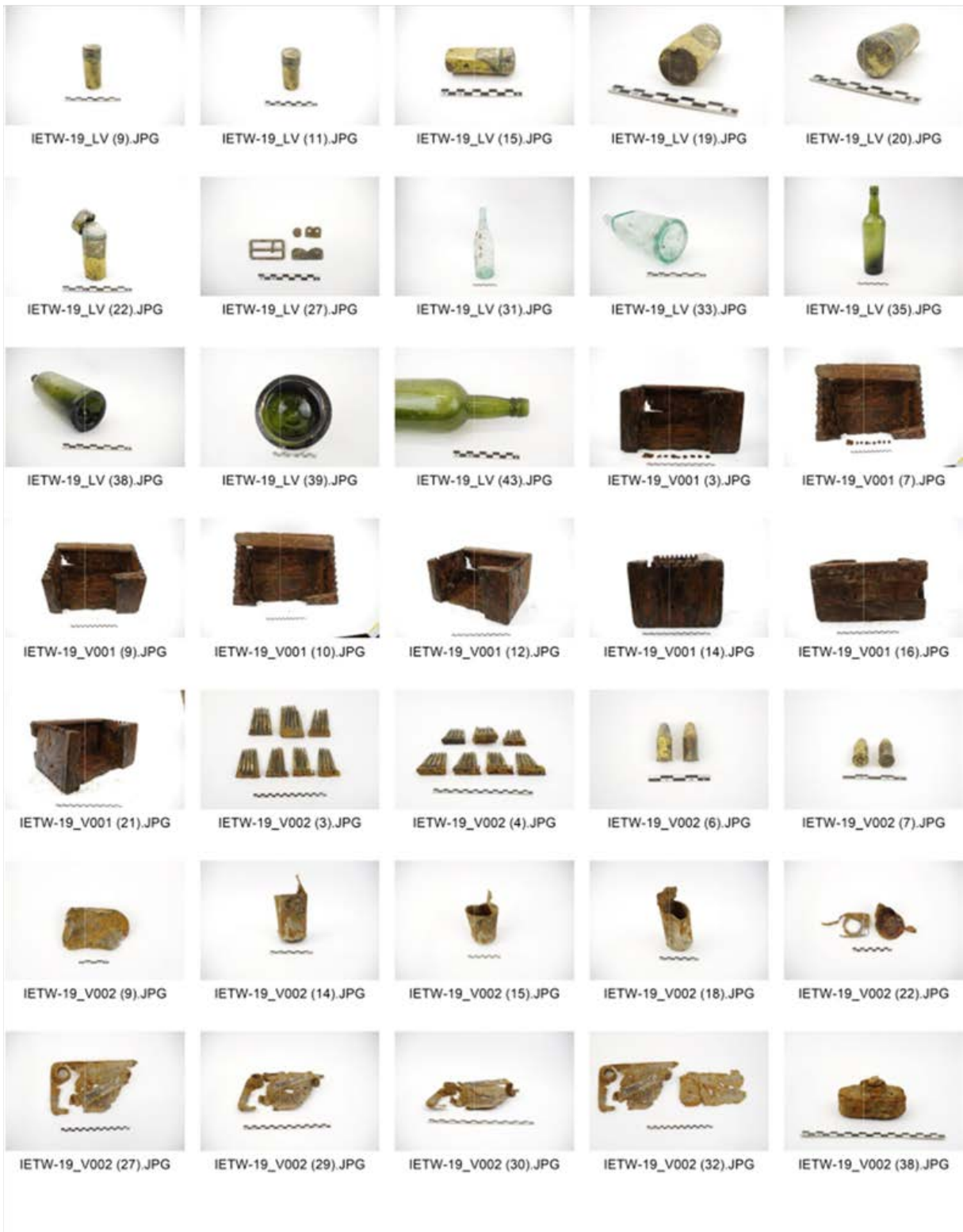
Bestandsnaam	Onderwerp
IETW-19_V082 (36).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V082 (40).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V082 (43).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V082 (55).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V082 (62).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V082 (65).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V082 (68).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V082 (71).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V082 (73).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V082 (74).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V082 (78).JPG	Vondstnummer 082
IETW-19_V085 (2).JPG	Vondstnummer 085
IETW-19_V085 (3).JPG	Vondstnummer 085
IETW-19_V085 (5).JPG	Vondstnummer 085
IETW-19_V085 (9).JPG	Vondstnummer 085
IETW-19_V085 (12).JPG	Vondstnummer 085
IETW-19_V086 (1).JPG	Vondstnummer 086
IETW-19_V086 (3).JPG	Vondstnummer 086
IETW-19_V086 (5).JPG	Vondstnummer 086
IETW-19_V086 (7).JPG	Vondstnummer 086
IETW-19_V086 (8).JPG	Vondstnummer 086
IETW-19_V086 (15).JPG	Vondstnummer 086
IETW-19_V086 (19).JPG	Vondstnummer 086
IETW-19_V086 (21).JPG	Vondstnummer 086
IETW-19_V086 (26).JPG	Vondstnummer 086
IETW-19_V086 (36).JPG	Vondstnummer 086
IETW-19_V086 (45).JPG	Vondstnummer 086
IETW-19_V086 (50).JPG	Vondstnummer 086
IETW-19_V086 (52).JPG	Vondstnummer 086
IETW-19_V086 (55).JPG	Vondstnummer 086
IETW-19_V087 (2).JPG	Vondstnummer 087
IETW-19_V088 (4).JPG	Vondstnummer 088
IETW-19_V088 (9).JPG	Vondstnummer 088
IETW-19_V088 (11).JPG	Vondstnummer 088
IETW-19_V088 (16).JPG	Vondstnummer 088
IETW-19_V089 (3).JPG	Vondstnummer 089
IETW-19_V089 (5).JPG	Vondstnummer 089
IETW-19_V089 (6).JPG	Vondstnummer 089
IETW-19_V090 (2).JPG	Vondstnummer 090
IETW-19_V090 (5).JPG	Vondstnummer 090
IETW-19_V090 (6).JPG	Vondstnummer 090
IETW-19_V090 (8).JPG	Vondstnummer 090

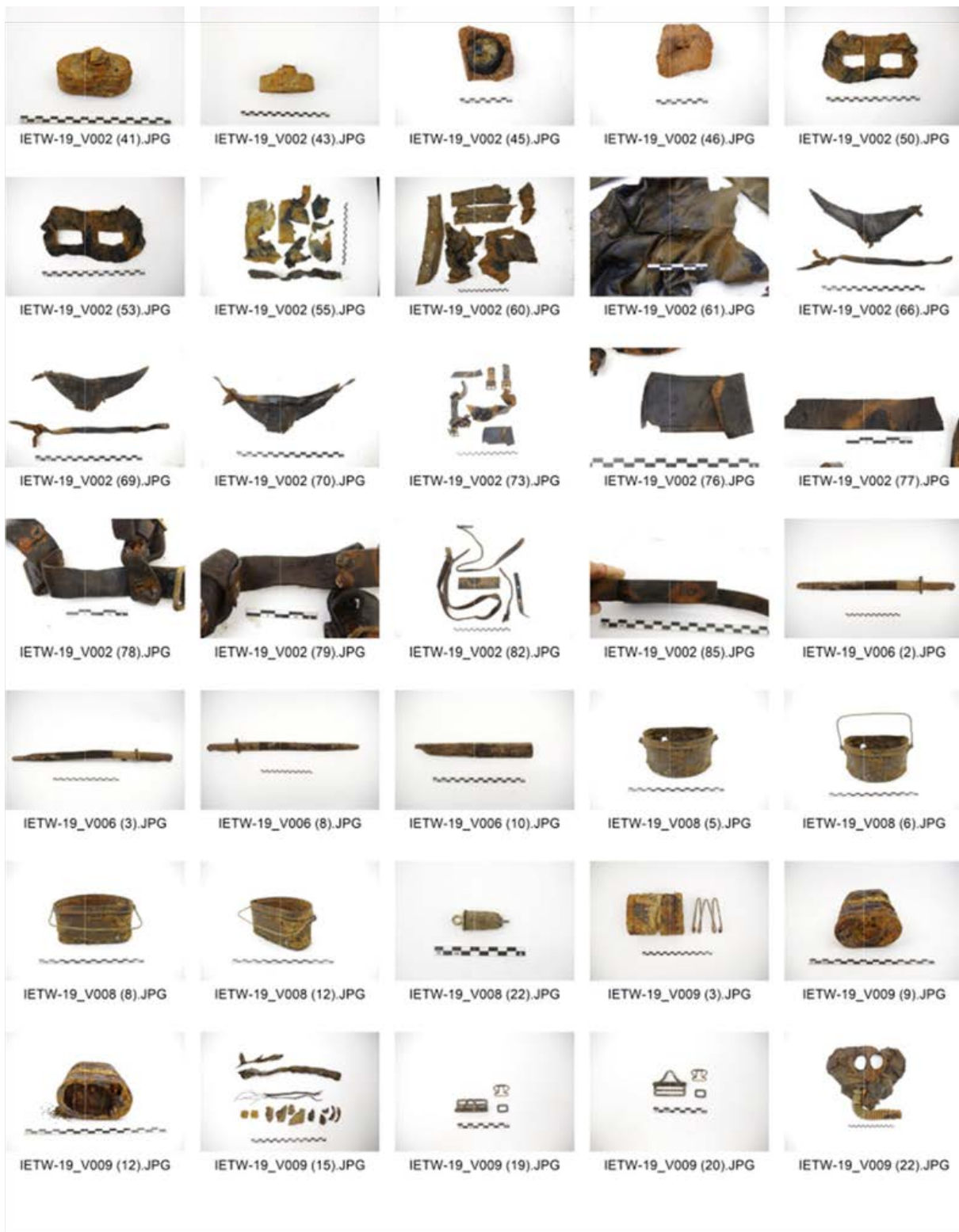
//

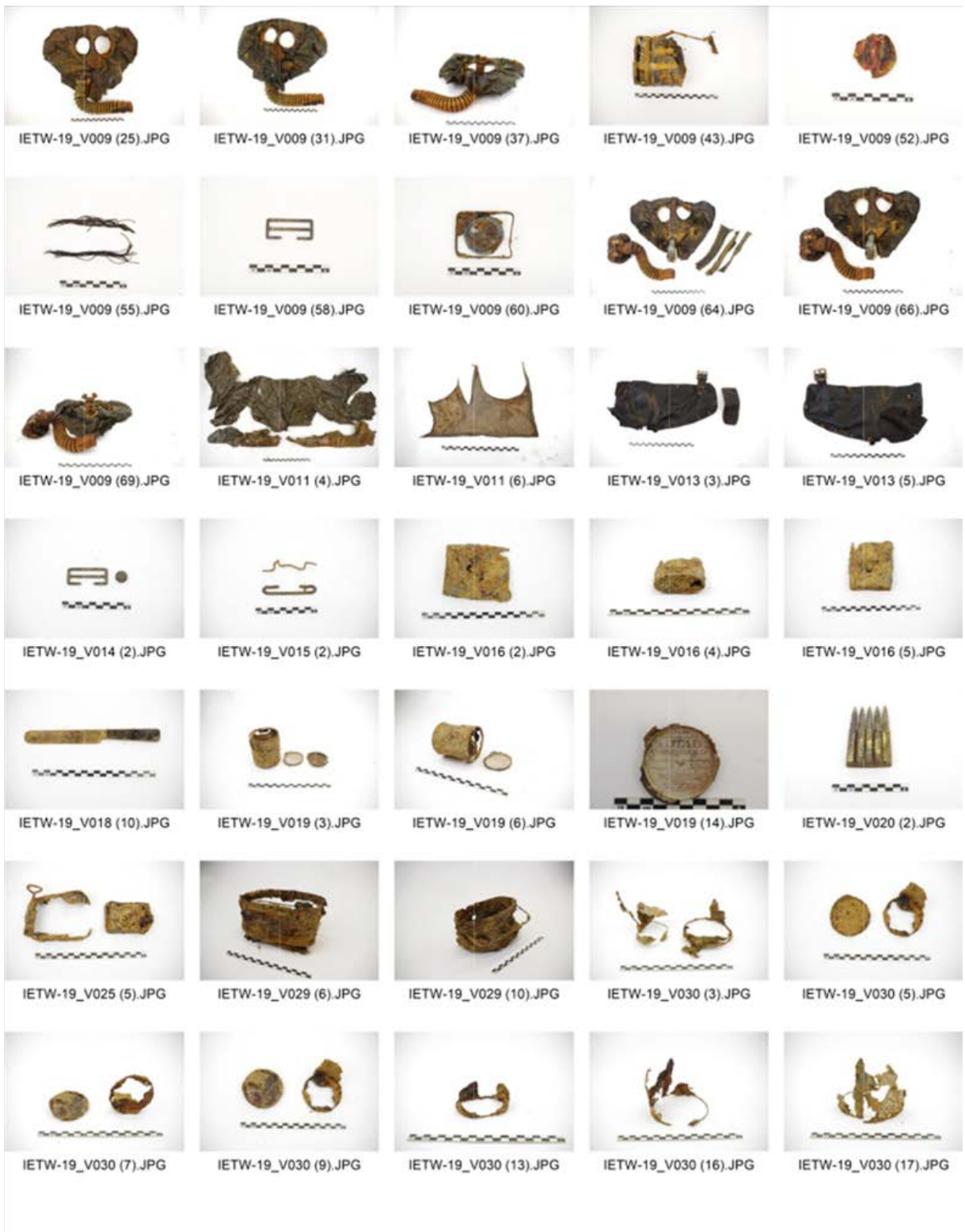
Bestandsnaam	Onderwerp
IETW-19_V189 (2).JPG	Vondstnummer 189
IETW-19_V189 (6).JPG	Vondstnummer 189
IETW-19_V190 (2).JPG	Vondstnummer 190
IETW-19_V190 (4).JPG	Vondstnummer 190
IETW-19_V190 (7).JPG	Vondstnummer 190
IETW-19_V191 (3).JPG	Vondstnummer 191
IETW-19_V194 (2).JPG	Vondstnummer 194
IETW-19_V194 (4).JPG	Vondstnummer 194
IETW-19_V194 (5).JPG	Vondstnummer 194
IETW-19_V194 (6).JPG	Vondstnummer 194
IETW-19_V195 (2).JPG	Vondstnummer 195
IETW-19_V195 (5).JPG	Vondstnummer 195
IETW-19_V196 (2).JPG	Vondstnummer 196
IETW-19_V196 (5).JPG	Vondstnummer 196
IETW-19_V196 (6).JPG	Vondstnummer 196
IETW-19_V196 (9).JPG	Vondstnummer 196
IETW-19_V197 (2).JPG	Vondstnummer 197
IETW-19_V197 (5).JPG	Vondstnummer 197
IETW-19_V197 (8).JPG	Vondstnummer 197
IETW-19_V198 (2).JPG	Vondstnummer 198
IETW-19_V198 (3).JPG	Vondstnummer 198
IETW-19_V198 (8).JPG	Vondstnummer 198
IETW-19_V198 (15).JPG	Vondstnummer 198
IETW-19_V198 (17).JPG	Vondstnummer 198
IETW-19_V198 (20).JPG	Vondstnummer 198
IETW-19_V198 (21).JPG	Vondstnummer 198
IETW-19_V198 (25).JPG	Vondstnummer 198
IETW-19_V198 (27).JPG	Vondstnummer 198
IETW-19_V198 (29).JPG	Vondstnummer 198
IETW-19_V198 (30).JPG	Vondstnummer 198
IETW-19_V198 (31).JPG	Vondstnummer 198
IETW-19_V198 (35).JPG	Vondstnummer 198

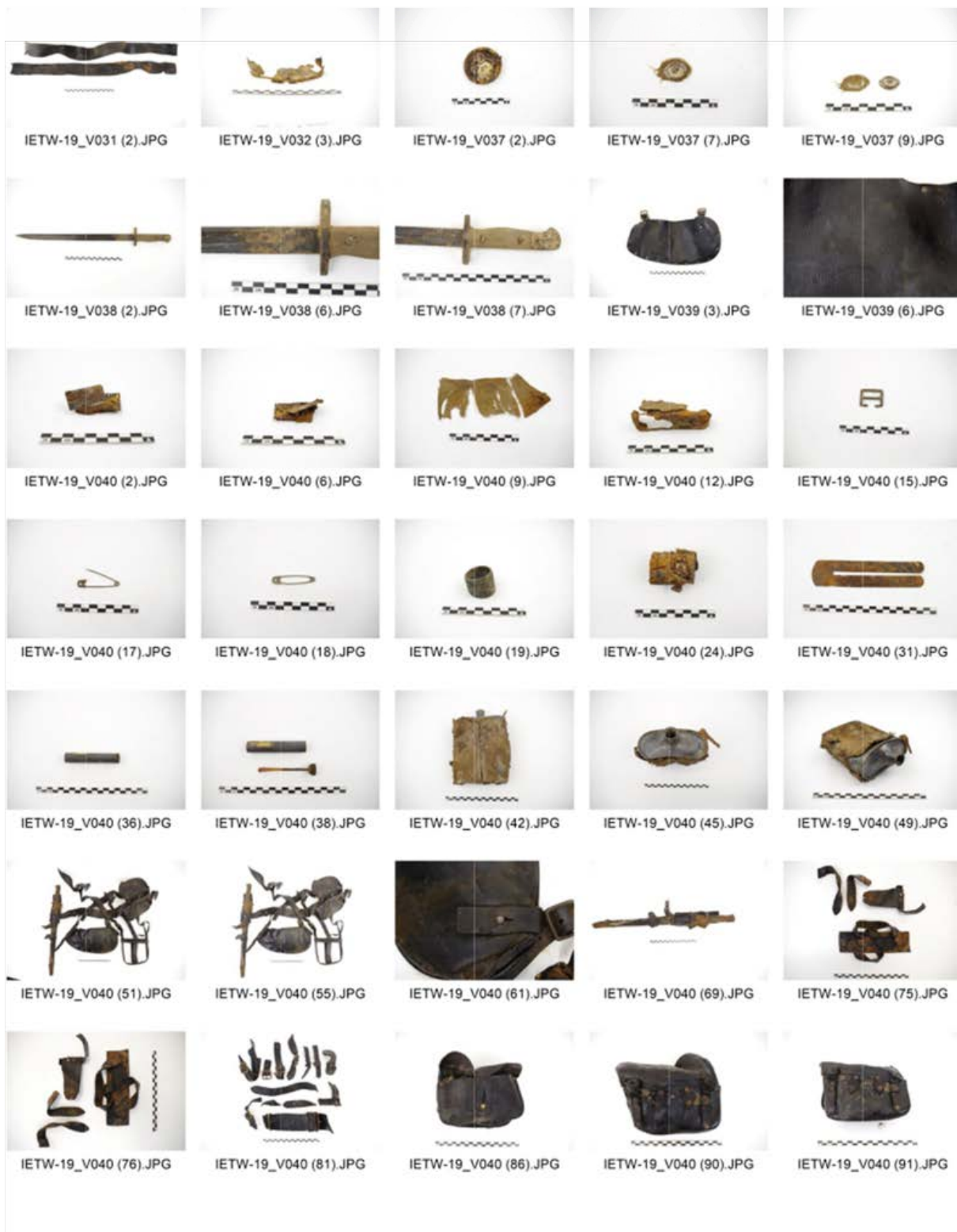
////////////////////////////////////

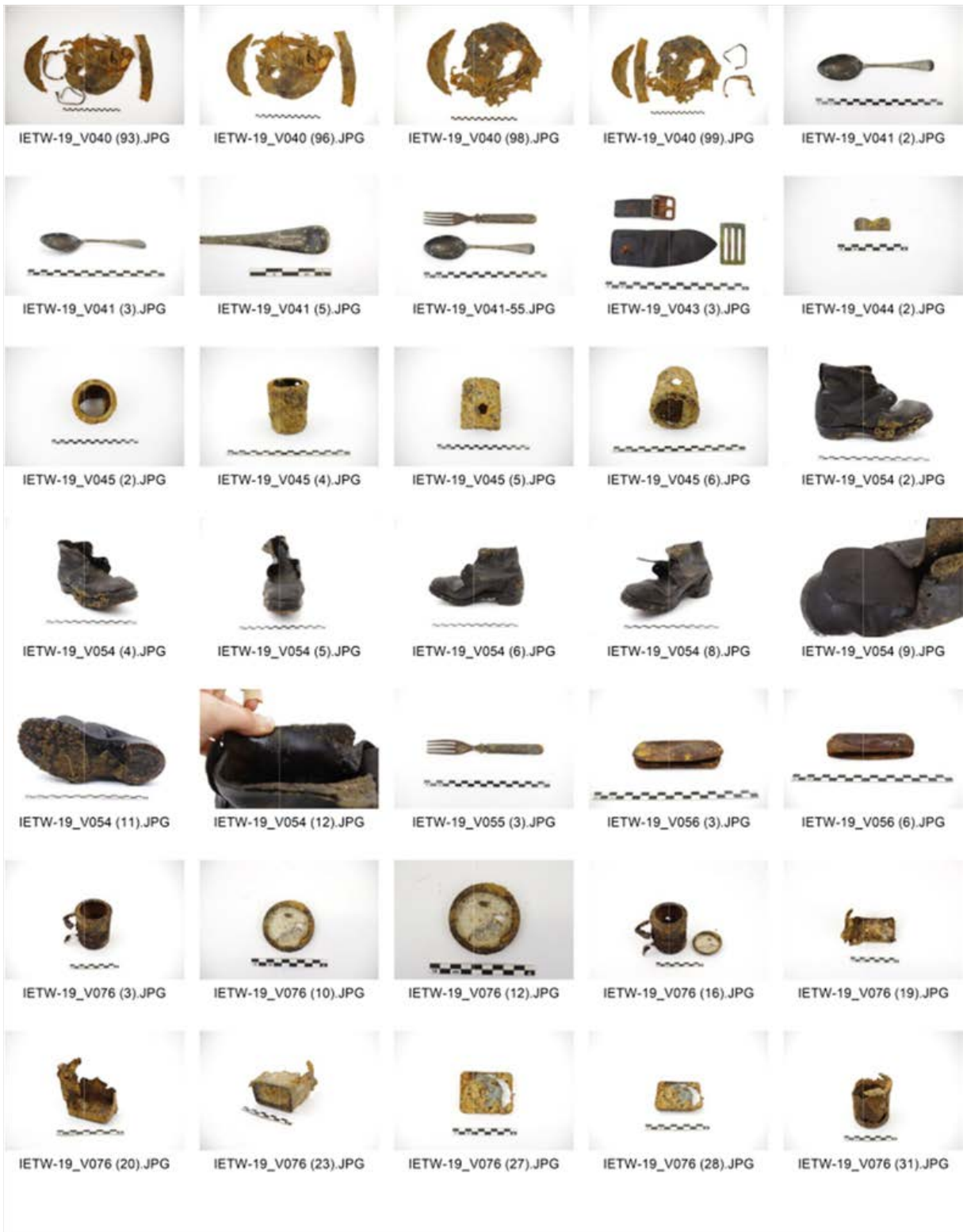

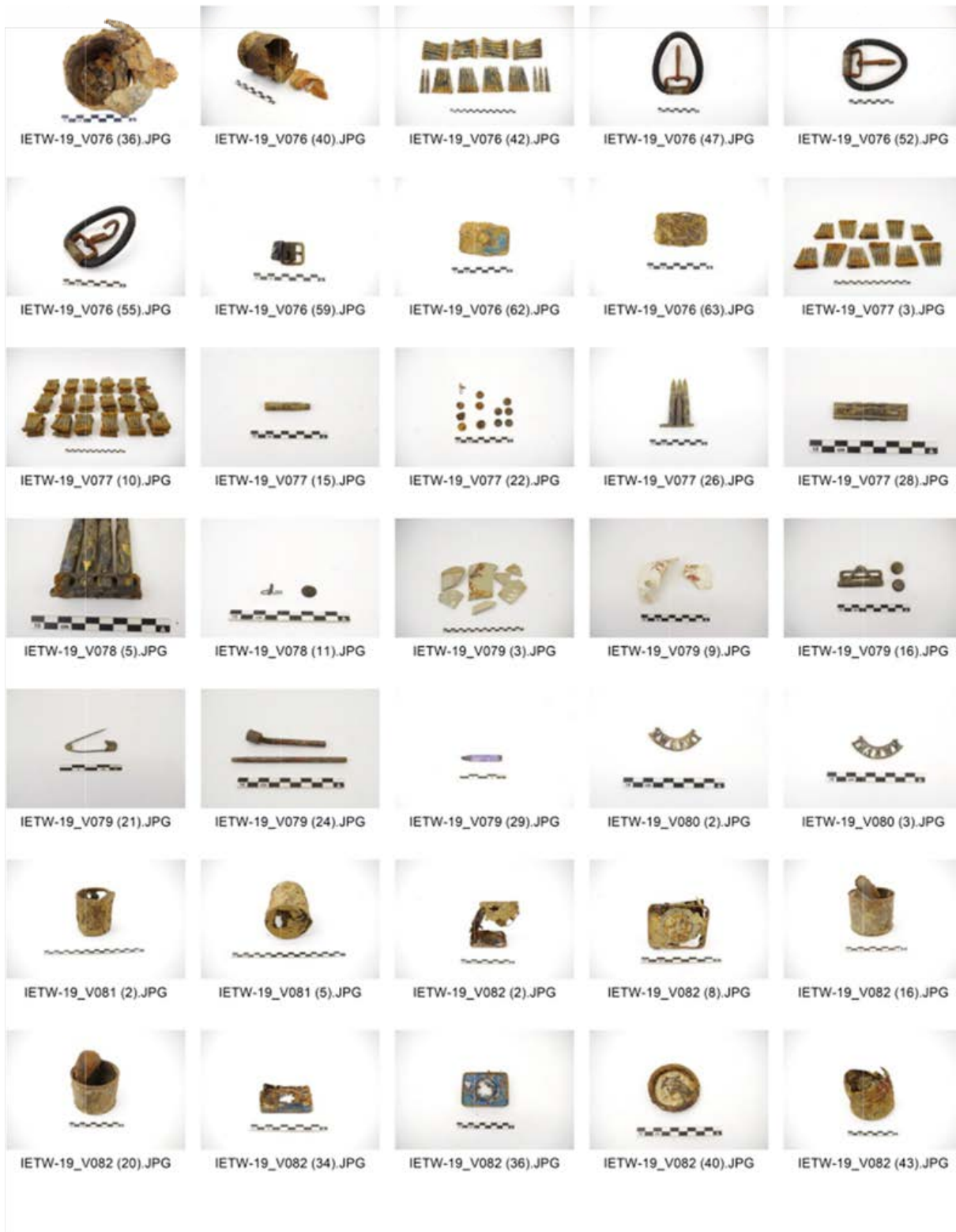

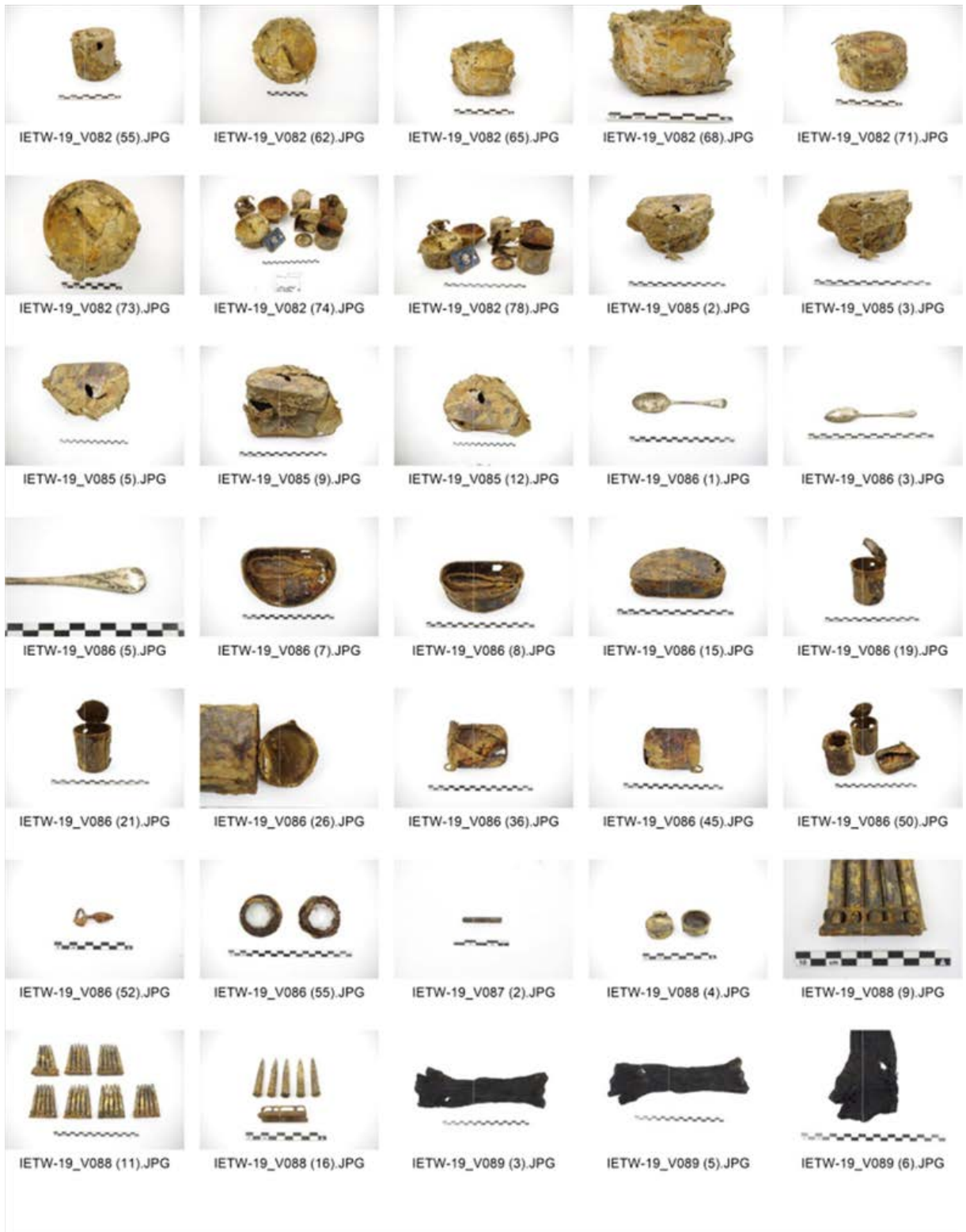

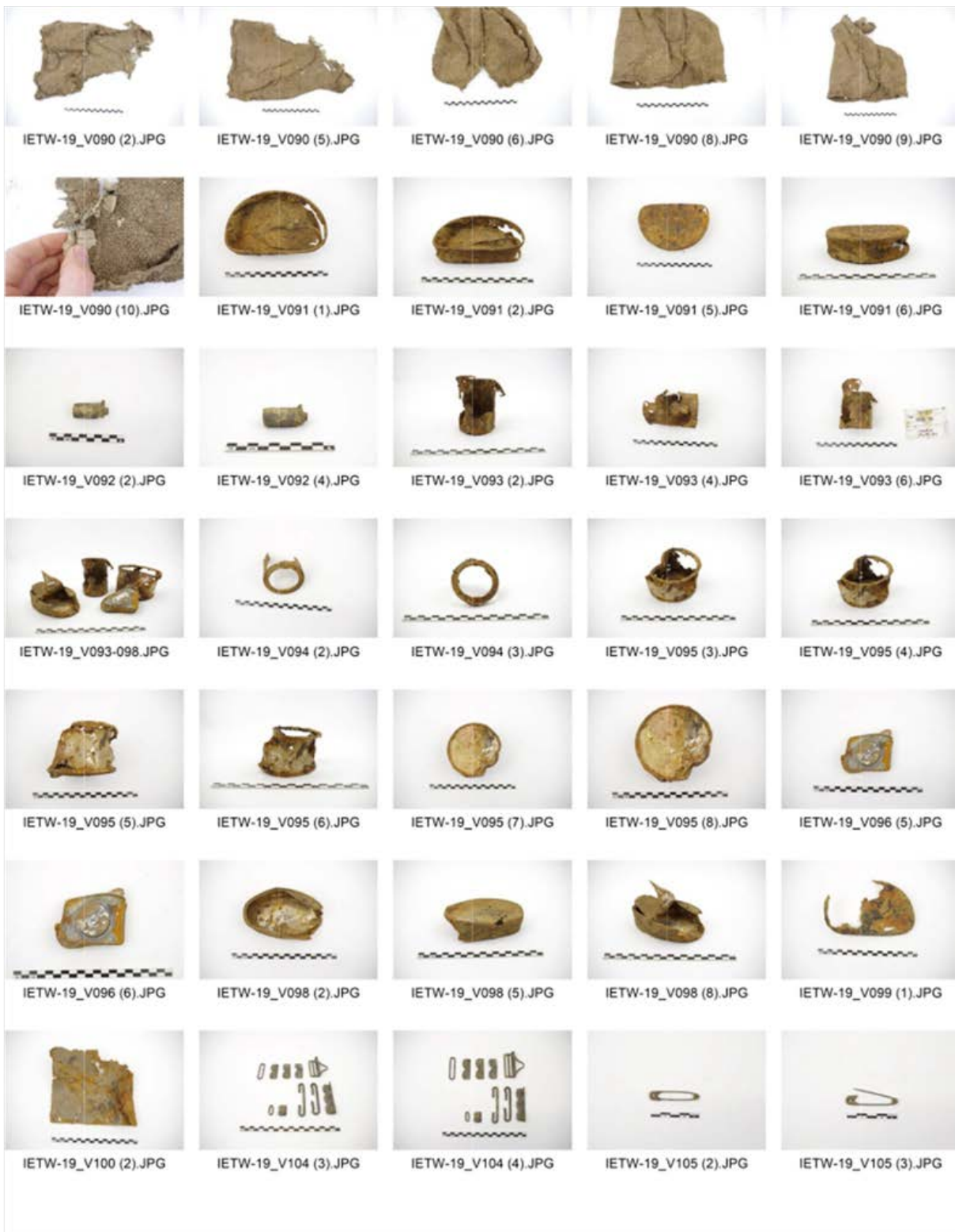

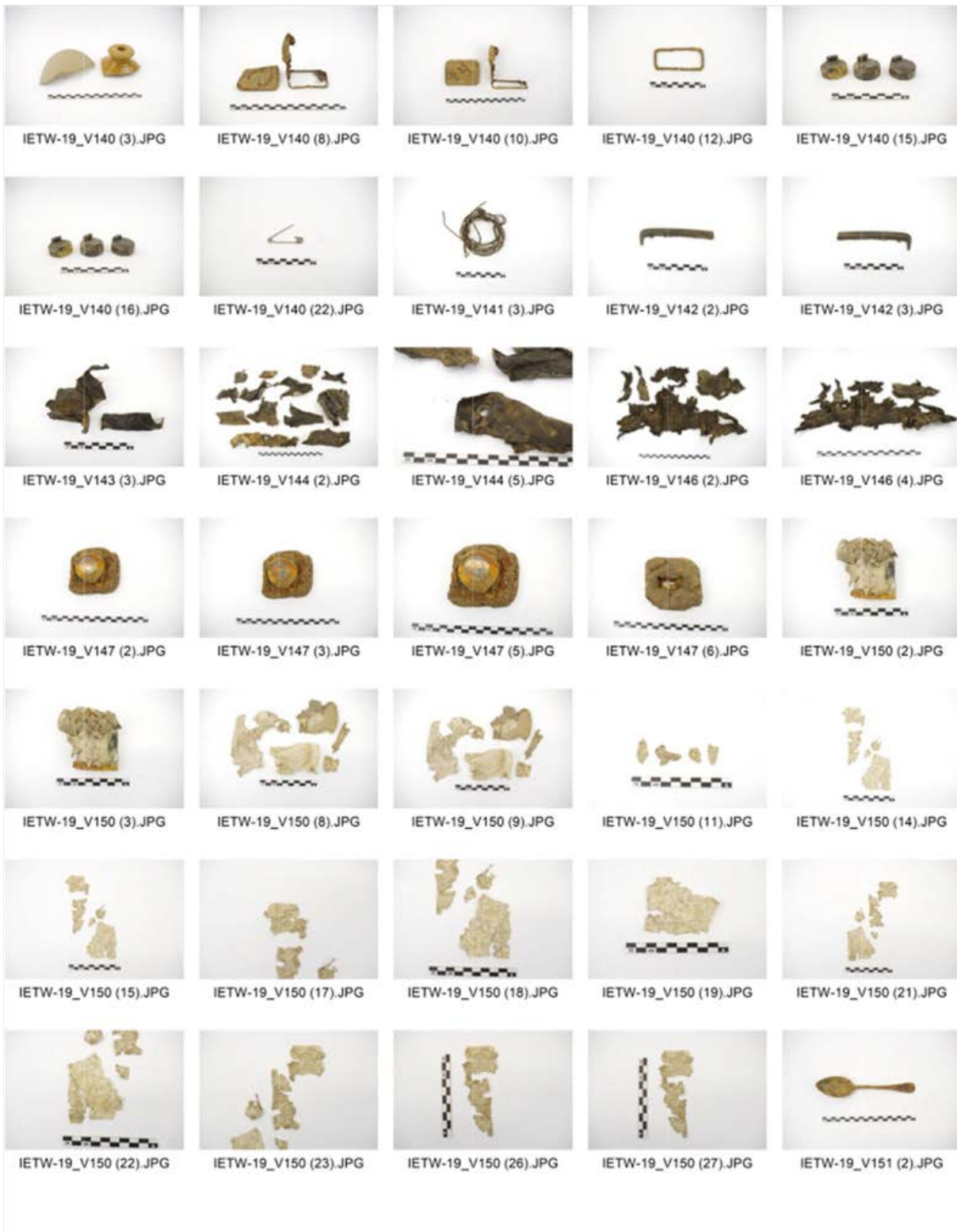

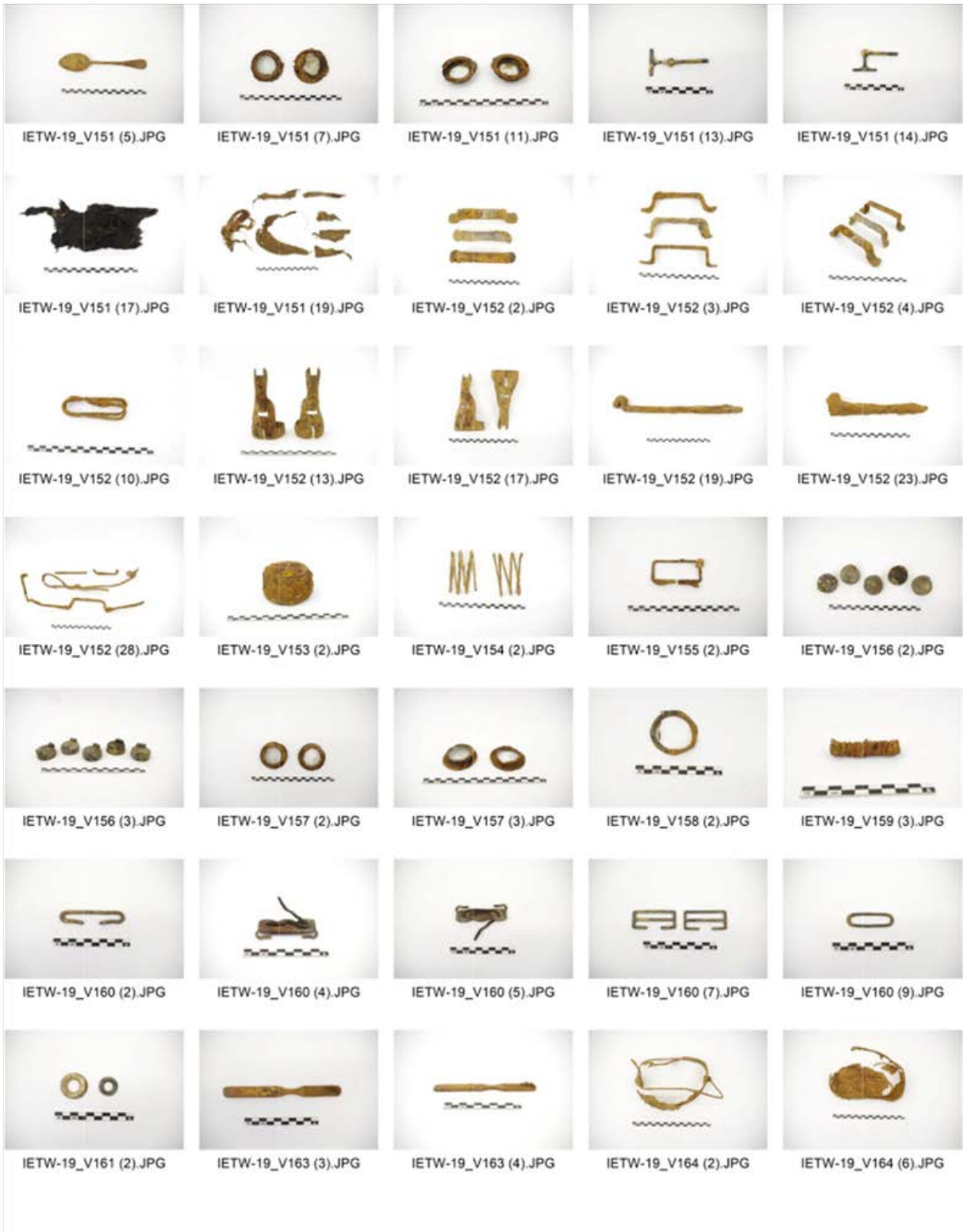

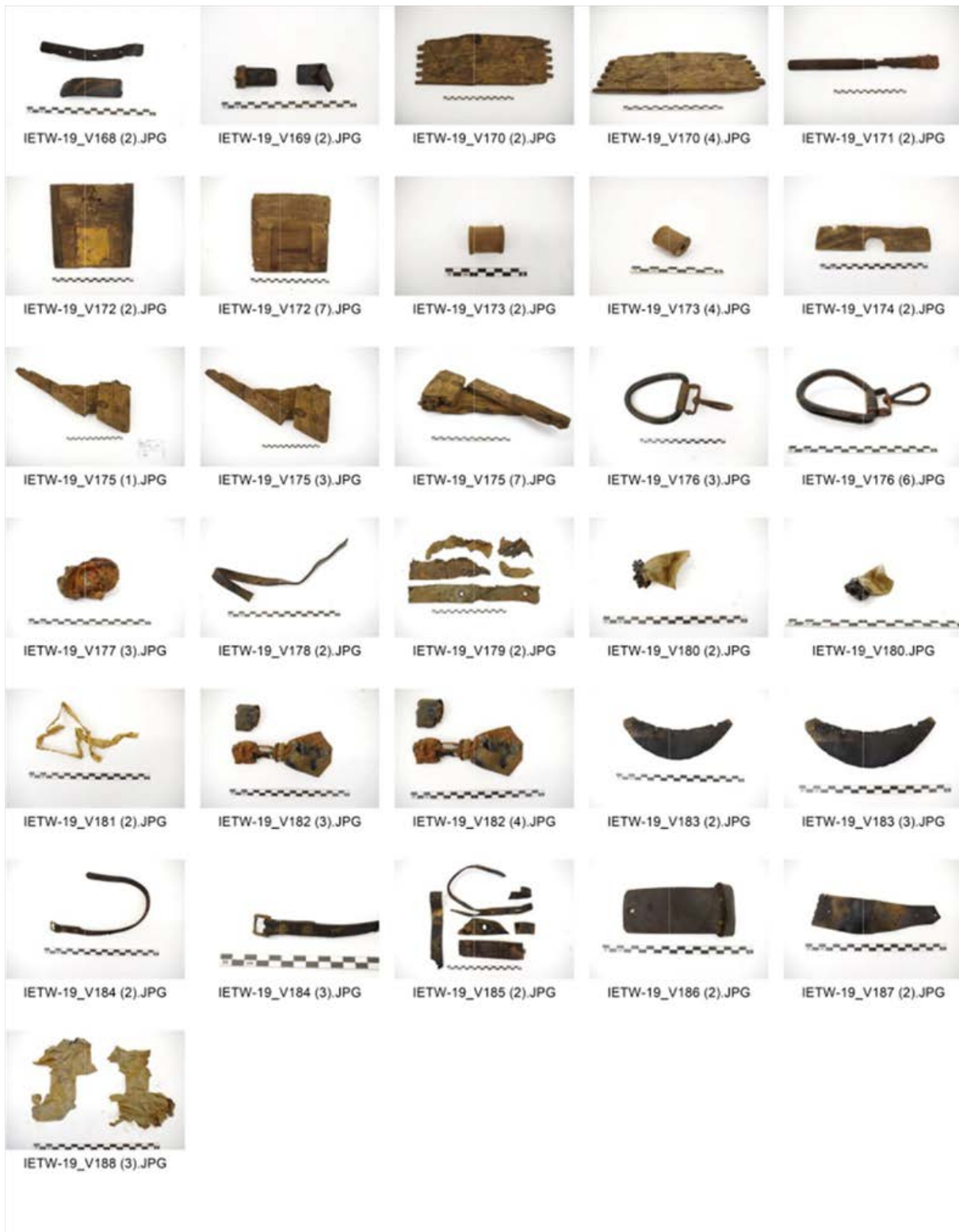

 IETW-19_V106 (2).JPG	 IETW-19_V106 (3).JPG	 IETW-19_V106 (5).JPG	 IETW-19_V107 (2).JPG	 IETW-19_V107 (3).JPG
 IETW-19_V107 (4).JPG	 IETW-19_V109 (2).JPG	 IETW-19_V109 (3).JPG	 IETW-19_V113 (2).JPG	 IETW-19_V113 (4).JPG
 IETW-19_V116 (2).JPG	 IETW-19_V116 (4).JPG	 IETW-19_V116 (6).JPG	 IETW-19_V116 (7).JPG	 IETW-19_V116 (10).JPG
 IETW-19_V116 (12).JPG	 IETW-19_V116 (13).JPG	 IETW-19_V117 (2).JPG	 IETW-19_V117 (5).JPG	 IETW-19_V118 (2).JPG
 IETW-19_V118 (4).JPG	 IETW-19_V125 (2).JPG	 IETW-19_V126 (2).JPG	 IETW-19_V127 (2).JPG	 IETW-19_V127 (4).JPG
 IETW-19_V130 (2).JPG	 IETW-19_V131 (2).JPG	 IETW-19_V131 (4).JPG	 IETW-19_V132 (2).JPG	 IETW-19_V132 (3).JPG
 IETW-19_V135 (2).JPG	 IETW-19_V137 (3).JPG	 IETW-19_V138 (2).JPG	 IETW-19_V138 (4).JPG	 IETW-19_V140 (2).JPG

8.5 LIJST VAN SPOREN

Bomkrater (S1)

Loopgraaf (geen spoornummer)

8.6 LIJST VAN VONDSTEN

8.6.1 Inventaris vondsten: gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerkingen
V003	1	Munitie	Lichtkogel	Duits	Flare (huls)	Koperlegering	'4 WM 4 / FABRIKBISCHWEILER'
V003	1	Wapens	Vuurwapen	Duits	G98 Mauser	Ijzer	Onderzijde magazijn
V003	1	Uitrusting	Draagzak	Brits	Shell Dressing Haversack	Leder	'COOK/1915', Riem voor sluiting haversack
V003	1	Voedingswaren	Conserven	Brits	Conservenblik	Blikmetaal	Deksel
V003	1	Voedingswaren	Conserven	Brits	Conservenblik	Blikmetaal	Fragment
V003	1	Persoonlijke voorwerpen	Rookwaren	Brits	Tabaksblik	Blikmetaal	Blik tabak, matroos op deksel met: 'PLAYER'S / NAVY CUT CIGARETTES'
V003	2	Voedingswaren	Slachtafval	Brits	Dierlijk bot	Bot	Fragmenten dierlijk bot
V003	1	Uitrusting	Draagzak	Brits	Shell Dressing Haversack	Leder	Riem voor sluiting haversack
V003	1	Uitrusting	Draagzak	Brits	Shell Dressing Haversack	Leder	Riem voor sluiting haversack
V003	1	Persoonlijke voorwerpen	Schrijfgerei	Brits	Potlood	Hout	Gebruikt
V003	2	Munitie	KKM	Brits	.303 Patronen	Koperlegering	1916 productie
V003	1	Munitie	KKM	Brits	.303 Patronen	Koperlegering	Niet-afgevuurd
V003	1	Uitrusting	Draagzak	Brits	Shell Dressing Haversack	Koperlegering	Gesp met lederen bevestiging voor sluiting haversack
V003	1	Munitie	Ontsteker	Brits	Ontsteker	Koperlegering	Geweergranaat: 'C. / 2 1917'
V003	1	Uitrusting	Drinkwaar	Brits	Geëmailleerde beker	Blikmetaal	Oor van een blauwe geëmailleerde beker
V003	1	Uitrusting	Gesp	Brits	Gesp (functie onbepaald)	Koperlegering	Afgerond rechthoekig met pin
V003	1	Onbepaald	Onbepaald	Brits	XXX	Metaal	Onbepaald
V003	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment	Koperlegering	3 inch haak
V003	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment	Koperlegering	1 inch riemuiteinde (eyeleted pattern)
V003	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment	Koperlegering	Enkel bovenzijde drukknop

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerkingen
V003	1	Uitrusting	Onbepaald	Brits	XXX	Koperlegering	Haak, onbepaald
V003	1	Uitrusting	Onderhoud	Brits	Veiligheidsspeld	Koperlegering	
V003	1	Uniform	Sokken	Brits	Kous	Wol	
V003	1	Uitrusting	Scheergerei	Brits	Scheermes	Staal	Enkel lemmet, geen handvat geproduceerd in Sheffield: 'T. WILSON / SHEFFIELD'
V003	1	Uitrusting	Scheergerei	Brits	Scheerschuur	Koperlegering	'075/SHAVING STICK', enkel deksel
V003	4	Uitrusting	Tentzeil	Brits	Groundsheet	Gerubberd textiel	Fragmenten
V003	1	Uniform	Uniformknoop	Brits	GS-knoop (24mm)	Koperlegering	
V003	1	Uniform	Uniformstof	Brits	Kaki uniform fragmenten	Wol	
V004	1	Uitrusting	Tentzeil	Brits	Groundsheet Mk VI	Gerubberd textiel	Volledig en in goede bewaring, met lederen riemen voor dragen over schouders
V004	1	Uniform	Uniformstof	Brits	Kaki uniform fragmenten	Wol	Fragment flap voor zak
V010	5	Uitrusting	Tentzeil	Brits	Groundsheet	Gerubberd textiel	2 randfragmenten (1 met oog) en 1 hoek met oog
V012	1	Materieel	Kabel	Brits	Electriciteitsdraad	Koperlegering met loden coating	Fragment elektriciteitsdraad?
V012	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment drukknop	Koperlegering	Enkel stud
V012	1	Uniform	Knoop	Brits	Ronde knoop	Zink	4 ogen
V012	1	Uniform	Uniformstof	Brits	Kaki uniform fragmenten	Wol	
V012	3	Uitrusting	Tentzeil	Brits	Groundsheet	Gerubberd textiel	Stuk groundsheet (1 oog)
V023	5	Uniform	Sokken	Brits	Kous	Wol	
V024	1	Materieel	Ijzerwaren	Brits	Schroef	Ijzer	
V024	2	Uniform	Sokken	Brits	Kous	Wol	
V024	1	Uitrusting	Tentzeil	Brits	Groundsheet	Gerubberd textiel	
V026	1	Uitrusting	Draagzak	Brits	Shell Dressing Haversack	Koperlegering	Ovale gesp voor schouderriem haversack

////////////////////////////////////

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerkingen
V026	1	Uitrusting	Draagzak	Brits	Shell Dressing Haversack	Koperlegering	Rechthoekige ring met afgeronde hoeken (voor schouderriem haversack)
V026	1	Uniform	Hoofddekse	Brits	Kepi (soft cap)	Wol	Kaki fragmenten van kepie
V026	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment	Koperlegering	3 inch riemuiteinde (eyeleted pattern)
V026	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment	Koperlegering	2 inch riemuiteinde (eyeleted pattern)
V026	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment	Koperlegering	1 inch gesp
V026	3	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patroon	Koperlegering	1915 en 1916 productie
V026	1	Munitie	KKM	Duits	7,92mm hulzen	Koperlegering	
V026	1	Munitie	KKM	Duits	7,92mm laadstrip	Koperlegering	
V026	3	Munitie	KKM	Brits	.303 Patronen	Koperlegering	Op laadstrip
V026	3	Munitie	KKM	Brits	.303 Patronen	Koperlegering	1916 productie
V026	2	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment drukknop	Koperlegering	
V026	1	Voedingswaren	Conserven	Brits	Conservenblik	Blikmetaal	
V026	1	Uniform	Knoop	Duits	Knoop M1915 uniform	Koperlegering	Ronde knoop met vlak oppervlak
V026	1	Materieel	Draad	Brits	Ijzerdraad	Ijzer	Stukje ijzerdraad
V026	1	Materieel	Ijzerwaren	Brits	Spijker	Ijzer	
V026	1	Materieel	Kabel	Brits	Kabel	Rubber	Rubberen isolatie van elektriciteitsdraad?
V026	1	Munitie	Ontsteker	Brits	Ontsteker	Koperlegering	
V026	1	Voedingswaren	Slachtafval	Brits	Dierlijk bot	Bot	
V026	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment drukknop	Koperlegering	
V026	15	Uitrusting	Tentzeil	Brits	Groundsheet	Gerubberd textiel	
V027	3	Materieel	Zandzak	Brits	Zandzak	Jute	
V027	4	Munitie	KKM	Brits	.303 Patronen	Koperlegering	1916 productie
V027	1	Uniform	Knoop	Brits	Ronde knoop	Koperlegering	Plat, 4 ogen
V027	1	Voedingswaren	Conserven	Brits	Conservenblik	Blikmetaal	Dekselfragmenten

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerkingen
V027	1	Uitrusting	Gordel	Brits	Klinknagel	Koperlegering	Functie onbepaald
V027	2	Uniform	Uniformstof	Brits	Kaki uniform fragmenten	Wol	
V027	1	Uitrusting	Tentzeil	Brits	Groundsheet Mk VI	Gerubberd textiel	Lederen schoenveter door één van de ogen
V028	1	Uniform	Bretellen	Brits	Schuifgesp bretel	Koperlegering	Met elastische riem
V033	1	Uniform	Insigne	Brits	RAMC patch	Textiel	Ronde uniform patch (Red cross), gevonden in borstzak
V033	1	Uniform	Insigne	Brits	RAMC Cap Badge	Koperlegering	Gevonden in de borstzak.
V033	54	Persoonlijke voorwerpen	Rookwaren	Brits	Lucifers	Hout	Gevonden in rechter borstzak; kartonnen doosje volledig vergaan
V033	1	Persoonlijke voorwerpen	Schrijfgerei	Brits	Potlood	Hout	Ongebruikt
V033	1	Persoonlijke voorwerpen	Schrijfgerei	Brits	Potlood	Hout	Potlood met koperen omhulsel
V033	1	Persoonlijke voorwerpen	Boeken	Brits	Boekje	Papier	Overblijfselen van een boekje?
V033	1	Uitrusting	Scheergerei	Brits	Spiegel	Glas	Fragmenten van een boekje er aan vastgekoekt
V033	1	Uniform	Uniformknoop	Brits	GS-knoop (17,2mm)	Koperlegering	Borstzak
V033	8	Uniform	Uniformstof	Brits	Kaki uniform fragmenten	Wol	
V033	1	Uniform	Uniformstof	Brits	Kaki uniform fragmenten	Wol	Flap rechter borstzak
V034	1	Uniform	Bretellen	Brits	Schuifgesp bretel	Koperlegering	Met elastische riem
V034	1	Uniform	Uniform	Brits	Riemhaak	Koperlegering	2 stukken
V034	1	Uniform	Knoop	Brits	Ronde knoop	Zink	2 ogen
V034	2	Voedingswaren	Conserven	Brits	Conservenblik	Ijzer	Conservenblikopener
V034	1	Persoonlijke voorwerpen	Personalia	Brits	Sweetheart brooch RAMC	Koperlegering	Blauwe en rode verf nog zichtbaar
V034	1	Uniform	Uniformknoop	Brits	GS-knoop (24mm)	Koperlegering	
V034	14	Uniform	Uniformstof	Brits	Kaki uniform fragmenten	Wol	
V034	33	Uniform	Uniformstof	Brits	Kaki uniform fragmenten	Wol	Flap voor een zak
V035	2	Uitrusting	Draagzak	Brits	Haversack sluiting	Koperlegering	Lederen riempje met afgerond rechthoekige gesp

////////////////////////////////////

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerkingen
V074	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	PH Helmet	Gerubberd textiel	Draagtas voor de PH Helmet
V075	1	Uitrusting	Tentzeil	Brits	Groundsheet Mk VII	Gerubberd textiel	Volledig maar sterk gefragmenteerd, gedragen door slachtoffer?

8.6.2 Catalogus vondsten: gerelateerd aan de gesneuvelde militair

8.6.2.1 Militaire uitrusting: uniform

Vnr. 3: *General Service button* (24 mm).

Vnr. 3: Kousfragmenten (niet gefotografeerd).

Vnr. 3: Kakikleurige uniformfragmenten van de *Pattern 1902 Service Dress* (niet gefotografeerd).

Vnr. 4: Fragment van het uniform (*Pattern 1902 Service Dress*), vermoedelijk de flap van een zak.

Vnr. 12: Schotelvormige broeksknoop (niet gefotografeerd).

Vnr. 12: Kakikleurige uniformfragmenten van de *Pattern 1902 Service Dress* (niet gefotografeerd).

Vnr. 23: Kousfragmenten.

Vnr. 24: Kousfragmenten.

Vnr. 26: Kakikleurige fragmenten van een Britse kepie, vermoedelijke *Pattern 1917 Soft Cap* (niet gefotografeerd).

Vnr. 26: Duitse M1915 uniformknoop (niet gefotografeerd).

Vnr. 27: Kakikleurige uniformfragmenten van de *Pattern 1902 Service Dress* (niet gefotografeerd).

Vnr. 28: Schuifgesp voor bretellen met fragmenten van de elastiek.

Vnr. 33: Royal Army Medical Corps trade badge en Cap badge.

Vnr. 33: General Service button (17 mm).

Vnr. 33: Sluitingsflap voor borst- of zijzak van het uniform met een *General Service button* (17 mm).

Vnr. 33: Kakikleurige uniformfragmenten van de *Pattern 1902 Service Dress* (niet gefotografeerd).

Vnr. 34: Schuifgesp voor bretellen met fragmenten van de elastiek.

////////////////////////////////////

Vnr. 34: Riemhaak voor het uniform en schotelvormige knoop voor de uniformbroek.

Vnr. 34: Kakikleurige uniformfragmenten van de *Pattern 1902 Service Dress*.

Vnr. 34: *General Service button* (24 mm) (niet gefotografeerd).

Vnr. 35: Schotelvormige broeksknoop (niet gefotografeerd).

Vnr. 35: Kakikleurige uniformfragmenten van de *Pattern 1902 Service Dress* (niet gefotografeerd)

Vnr. 42: Fragmenten bretellen (ook Vnr. 73).

Vnr. 47: *Shoulder title* van het *Royal Army Medical Corps*, ook in combinatie met de schouderflap van het *Pattern 1902 Service Dress* uniform.

Vnr. 57: B5 Boots en kousen.

Vnr. 59: Schotelvormige broeksknoop (niet gefotografeerd).

Vnr. 59: Kakikleurige uniformfragmenten van de *Pattern 1902 Service Dress* (niet gefotografeerd).

Vnr. 60: Pattern 1905 Service Dress Cap.

Vnr. 61: Kakikleurige uniformfragmenten van de *Pattern 1902 Service Dress*, voorzijde met knoopsgaten en flap van de linkerzak.

Vnr. 62: Kakikleurige uniformfragmenten van de *Pattern 1902 Service Dress* (niet gefotografeerd).

Vnr. 63: Kakikleurige uniformfragmenten van de overjas.

Vnr. 64: *General Service* button (17 mm).

Vnr. 64: *General Service* button (24 mm) (niet gefotografeerd).

Vnr. 66: Platte broeksknoop.

Vnr. 73: Bretelgesp (niet gefotografeerd)

Vnr. 73: Fragmenten kepie (niet gefotografeerd).

8.6.2.2 Militaire uitrusting: gordel

Vnr. 3: Riemen voor sluiting *Shell Dressing Haversack*

Vnr. 3: Oor van een geëmailleerde beker (niet gefotografeerd).

Vnr. 3: Niet-gedetermineerde gesp (niet gefotografeerd).

Vnr. 3: *Pattern 1908 Webbing Equipment* 3 inch haak en riemuiteinde (niet gefotografeerd).

Vnr. 3: *Pattern 1908 Webbing Equipment* drukknoop (niet gefotografeerd).

Vnr. 12: *Pattern 1908 Webbing Equipment* drukknoop (niet gefotografeerd).

Vnr. 24: Fragmenten tentzeil, rubber (niet gefotografeerd).

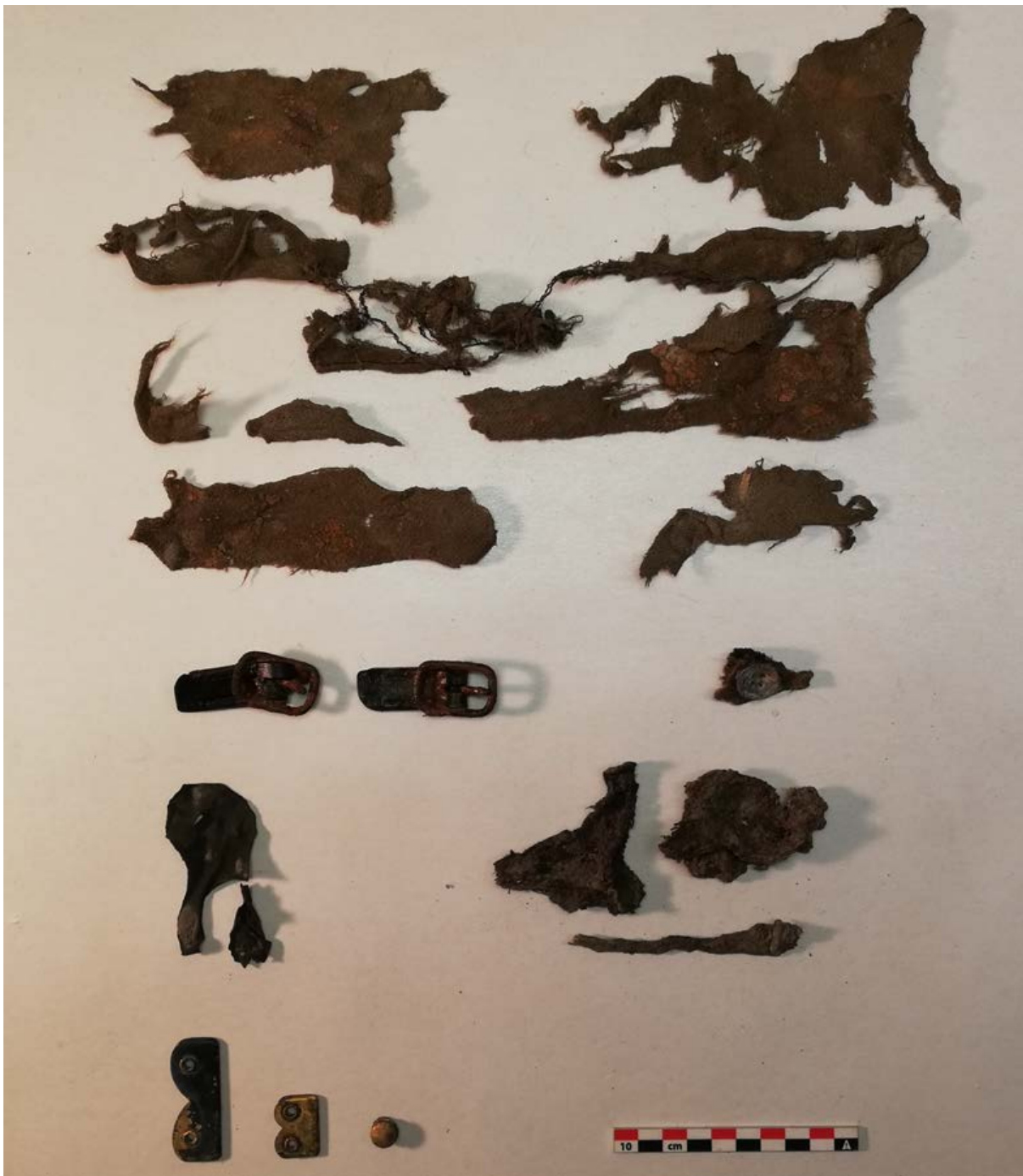
Vnr. 26: Ensemble met o.a. *Pattern 1908 Webbing Equipment* gespen, riemuiteinden en drukknoyen.

Vnr. 27: Klinknagel (niet gefotografeerd).

Vnr. 35: Fragmenten tentzeil, rubber en *Pattern 1908 Webbing* gespen.

Vnr. 68: *Pattern 1908 Webbing Equipment* drukknoop (niet gefotografeerd).

Vnr. 71: Sluitingsriemen *Shell Dressing Haversack*.

8.6.2.3 Militaire uitrusting: onderhoud en persoonlijke hygiëne

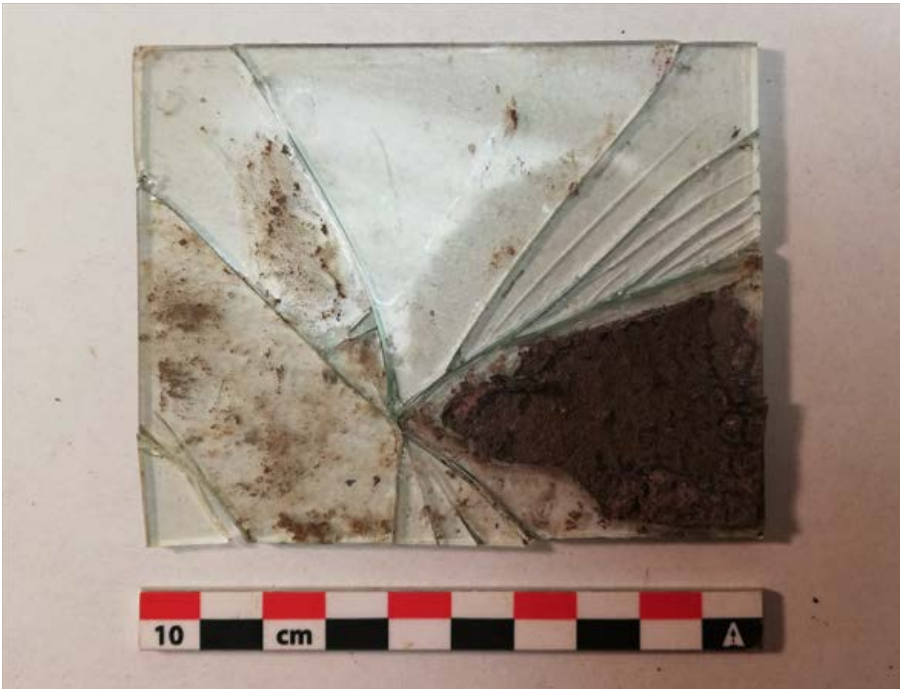
Vnr. 3: Scheermes en scheerschuim.

Vnr. 3: Veiligheidsspeld.

Vnr. 33: Spiegel, vermoedelijk afkomstig van een scheerset.

Vnr. 65: Handvat scheermes.

8.6.2.4 Militaire uitrusting: eten en drinken

Vnr. 3: Oor van een geëmailleerde beker (niet gefotografeerd).

Vnr. 69: Ensemble van conserven.

8.6.2.5 Militaire uitrusting: wapens en munitie

Vnr. 3: Onderzijde magazijn *Mauser Gewehr 98* (niet gefotografeerd).

Vnr. 3: Duitse lichtkogel.

Verschillende losse patronen (KKM; niet gefotografeerd).

8.6.2.6 Militaire uitrusting: overige

Vnr. 3: Fragmenten tentzeil, rubber (niet gefotografeerd).

Vnr. 4: *Mk VI* groundsheet.

Vnr. 10 Fragmenten tentzeil, rubber (hoek).

Vnr. 12: Fragmenten tentzeil, rubber.

Vnr. 26: Fragmenten tentzeil, rubber (grootste stuk met max. breedte van 10 cm).

Vnr. 27: Fragmenten Mk VI groundsheet.

Vnr. 35: Fragmenten tentzeil, rubber en *Pattern 1908 Webbing* gespen.

Vnr. 70: Mondstuk *PH Helmet*.

Vnr. 74: Draagzak PH Helmet.

Vnr. 75: Mk VII groundsheet.

8.6.2.7 Persoonlijke items

Vnr. 3: Tabaksblik 'PLAYER'S NAVY CUT CIGARETTES'.

Vnr. 3: Potlood (niet gefotografeerd).

Vnr. 33: Lucifers.

Vnr. 33: Potloden.

Vnr. 33: Fragmenten boekje.

Vnr. 34: RAMC Sweetheart Brooch.

Vnr. 69: Mes met inscriptie op houten greep, met 'DM 25333'.

Vnr. 69: Tabaksblik 'W.D. & H.O. WILL'S/BRISTOL & LONDON/TRADE MARK'.

Vnr. 72: Pijpenkop zonder mondstuk.

8.6.3 Inventaris vondsten: niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerking
LV	1	Munitie	Lichtkogel	Brits	Onderste deel lichtpatroon	Koperlegering	Onafgevuurde lichtkogel achterste deel; Markering 'ELEY / LONDON'; 4,3 cm of 1,7 inch.
LV	1	Munitie	Handgranaat	Duits	Stielhandgranate (enkel pot)	Blikmetaal	Volledig zonder steel.
LV	1	Persoonlijk	Scheergerei	Brits	Cilindrische verpakking scheerzeep	Koperlegering	Cilindrisch koperen omhulsel gedecoreerd en voorzien van opschrift; Onderzijde : 'THE JB WILLIAMS / GLASTONBURY-CONN.U.S.A:CO'; Bovenzijde: deksel met scharnier en daarop tekst 'WILLIAMS / SHAVING / STICK en dan in het klein op de rand bovenaan 'PAT'D IN U.S.A NOV.19.1907'; Inhoud volledig: volle staaf witte scheerzeep met limoengeur.
LV	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 1 inch riemtong	Koperlegering	
LV	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 2 inch riemtong	Koperlegering	
LV	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 2 inch gesp	Koperlegering	
LV	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment drukknop	Koperlegering	Bovenste deel van drukknop.
LV	1	Uitrusting	Tentzeil	Onbepaald	Koperlegering ring met delen tentzeil	Koperlegering	
LV	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Rechthoekig blik	Blikmetaal	Rechthoekig met afgeronde hoeken, slecht bewaard, enkel onderzijde compleet. Afmetingen 4,7 x 8,1 cm. Blauwe verf bewaard op onderzijde.
LV	1	Voedingswaren	Fles	Onbepaald	Likeurfles (bosgroen)	Glas	Op bodem in de ziel staat ' ... 7 17 7' waarbij er steeds evenveel afstand tussen elk teken staat. Betekenis niet te bepalen.
LV	1	Voedingswaren	Fles	Onbepaald	Spuitwaterflessen (aqua kleurig)	Glas	
V001	1	Munitie	KKM	Brits	.303 munitiekist	Hout	Houten munitiekist gemaakt in planken met tand- en groefstelsel; Afmetingen: 40 x 28cm, hoogte 22 cm, planken 2 cm dik. Binnen in de kist nog metalen profielen aanwezig om de inhoud te ordenen en 10 houten knopen met 4 openingen en diameter 1,4 tot 1,6 cm.
V002	1	Munitie	KKM	Brits	.303 huls	Koperlegering	Markering R ^ L 17 / VII.
V002	1	Munitie	KKM	Duits	7,92mm huls	Koperlegering	Markering '8/18/S67/...'
V002	2	Munitie	KKM	Brits	.303 kogel	Koperlegering	

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerking
V002	79	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (los)	Koperlegering	Markeringen o.a. 2x 'P 16 / VII' en 2x 'J'16/ VII' en 1x 'K 16/ VII'.
V002	166	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (op laadstrips)	Koperlegering	11 x 5 + 22 x 4 + 5 x 3 + 2 x 2 + 6 x 1; Markeringen o.a. 22x 'P 16 / VII' en 4x 'K 16/ VII'; Op 2 laadstrips staat bovenaan het smalle deel boven de ronde gaatjes 'II' en bij 2 laadstrips staat 'K' bovenaan naast een van de gaatjes op het smalle deel.
V002	32	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (los)	Koperlegering	Markeringen o.a. 1x '3 / 15 / 5 / DM' en '5 / 17 / S67 / DM' en '10 / C / 5 / 7' en 'DM/8/15/S67' en 'MW / 12 / S67 / 15'.
V002	1	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (los)	Koperlegering	Geëxplodeerd.
V002	4	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (op laadstrips)	Koperlegering	4x1.
V002	2	Munitie	KKM	Brits	.442 patronen	Koperlegering	1 markering 'O / K / U' waarbij de O wat hoekig lijkt en U wat lijkt op Romeinse letter 2 met nog extra 2 lijntjes aan rand (= 'II_II')
V002	1	Munitie	Slaghoedje	Onbepaald	Slaghoedje in koperlegering	Koperlegering	
V002	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	Gas Goggles	Gerubberd textiel, metaal, glas	Rubberachtig stof masker met overgeplooiden randen waar duidelijk nog extra laag op bevestigd is geweest; Afmeting 10 x 20 cm met ogen in uitgesneden rechthoeken van 3 x 5 cm.
V002	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	PH Helmet (opberggas)	Gerubberd textiel	Fragment van de opberggas.
V002	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (filter)	Blikmetaal	Filter gasmasker met rubberen dichting op de opening waaraan slang moet bevestigd worden.
V002	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (filter)	Staal	Filtergas.
V002	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	Sponge Goggles	Rubber, ijzer, glas	Oogstuk uit metaal met glazen kijkvenster. En rechthoekige rode sponzige materie aan brede zijde oogstuk (binnenzijde) waarin rechthoekig kijkgat is uitgesneden. Diameter oogstuk 6,2 cm.
V002	5	Uitrusting	Gordel	Duits	Lederen riemen	Leder	Drie 1,9 cm brede, dikke lederen riempjes met ijzeren gesp (2x lang en 1x kort); Eén 4,5 cm brede lederen riemfragment en één kort 1,65 cm breed riempje met 3 gaten in druppelvorm. Op één lange riem staat het opschrift 'RBAllI'.
V002	5	Uitrusting	Gordel	Brits	P14 Leather Equipment	Leder, koperlegering	Twee 1 inch riempjes met gesp, één 2 1/4 inch riem voor aan middel met opschrift '3347 / 19 / LON', één 1inch gesp met opschrift '5216' en één riemstuk voor bevestiging bajonet aan riem, met opschrift 'COOK 1915' en aan de andere zijde riempje '19 / LON / 240'.
V002	1	Uitrusting	Tentzeil	Brits	Groundsheet Mk VII	Gerubberd textiel	Drie randfragmenten (1 hoek) met 7 ringen in koperlegering. Verder enkele fragmenten met naden, knoopsgat en koperen haakje.

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaal soort	Opmerking
V002	1	Uniform	Kepie	Brits	Fragmenten Pattern 1905 service dress cap	Wol	Fragmenten kepie; één riempje 9,5 mm breed met 2 koperen gespjes op. Lederen klep met stoffen voering.
V002	1	Voedingswaren	Benzineblik	Brits	Bovenste deel en bodem van een 'petrol tin'	Blikmetaal	Koperelegering tuit, bovenzijde met handvat en bodemfragment van petrol tin. Grijzige coating met resten van rode verf onder het grijs. Op bovenzijde nog leesbaar '**GH** / **NFLAM**' = HIGHLY INFLAMMABLE. Afmeting 26 x 15,5 cm.
V002	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Bodem cilindrisch blik	Blikmetaal	Bodem 7,5 cm diameter
V002	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Bodem rechthoekig blik	Blikmetaal	Bodem rechthoekig conservenblik met afgeronde zijden en centraal een cirkelvormige indruk. Buitenzijde blik wat donker blauwe verf. Afm: 6,5 x 7,8 cm.
V002	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Cilindrisch blik geopend	Blikmetaal	Cilindrisch conservenblik met geopende zijde. Afmetingen: 7,7cm diameter bodem, 11,7 cm hoogte.
V006	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 1 inch schuifgesp	Koperlegering	
V006	1	Uitrusting	Infanterieschop	Brits	Houten steel entrenching tool?	Hout	Bewaard 15 cm lang. Ovale vorm (2,25 x3,25 cm)
V006	1	Wapens	Bajonet	Brits	Bajonet P1907	Staal, hout, leder	In oorspronkelijke schede. Op metaal geen markeringen meer zichtbaar. Op schede lederen deel wel nog 'T.A.A Ltd' te zien en reeks letters en cijfers die onleesbaar zijn.
V007	1	Wapens	Vuurwapen	Brits	SMLE Mk IV Lee Enfield	Staal, hout, leder, webbing	Zeer goede staat, met lederen schouderriem, '9 NL / 945'
V008	1	Uitrusting	Gamel	Brits	Metalen D-shape mess tin	Blikmetaal	Goed bewaarde mess tin. Platte hartvormige aanhechtingspunten voor hengsel, metaal, koperen hengsel. Vooral op bodem zwarte kleur van metaal zelf. Op bodem centraal opschrift 'C / 1914 / **DO' fabrieksstempel. Gamel duidelijk vaak gebruikt te zien aan vele krassen op de bodem binnenin.
V008	1	Uitrusting	Veldfles	Brits	Dop veldfles Mk VI	Kurk, koperlegering	
V009	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (draagzak)	Gerubberd textiel	1/2 inch gespje in koperlegering.
V009	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (draagzak)	Gerubberd textiel	2 inch gesp met klep voor gasmasker.
V009	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (filter)	Blikmetaal	Rechthoekig met afgeronde, korte zijden geribde metalen koker met aan 1 zijde ronde opening voor rubberen buis.
V009	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (masker)	Elastiek	Elastiek bestaande uit 10tal kleine elastische draden.
V009	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (masker)	Elastiek	Elastiek bestaande uit 10tal kleine elastische draden.

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaal	Opmerking
V017	1	Persoonlijk	Mes	Onbepaald	Huishoudelijk mes / broodmes	Staal	Breed lemmet (2,3 cm) met smaller heft (1,6 tot 2,1 cm breedte) met drie bevestigingspunten voor verdwenen houten greep. Totale lengte 22,3 cm.
V018	1	Persoonlijk	Mes	Onbepaald	Huishoudelijk mes / broodmes	Staal, hout	Breed lemmet (2,1 cm) met smallere punt (1,6 cm) en smaller heft (1,9 tot 1,5 cm breedte) met drie bevestigingspunten. Houten greep is 1,1 cm dik in totaal. Totale lengte 21 cm.
V019	1	Uitrusting	Brandstof	Brits	Spiritusblik	Blikmetaal	Cilindrisch blik, erg verroest en binnenin verbrand. Afmetingen 7,6 cm diameter en 8,6 cm hoogte. Opening hersluitbaar. Deksel met rechtopstaande rand. Op bovenzijde witte coating bewaard met tekst: 'Avoid Waste / Keep Lid tightly closed / SOLID / SPIRITUS VINUM METH. / Open with coin or knife and *pply / a ****t / To extinguish: Replace lid firmly / manufactured by / ARCHIBALD VICKERS LTD / 28. King st. Coven Garden / W.C. and / CHARLES ORME & Co_ / 36. Holywall Lane. E.C./ LONDON'.
V020	5	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (op laadstrips)	Koperlegering	Markering 'C / 6 / S67 / 16'.
V021	46	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (op laadstrips)	Koperlegering	5x5 en 4x4 patronen op laadstrips. Markering op één laadstrip 'II' en op patronen markering 2x 'J.16 / VII'.
V022	1	Munitie	KKM	Brits	.303 huls	Koperlegering	Markering '* . 16 / VII '.
V022	3	Munitie	KKM	Duits	7,92mm huls	Koperlegering	Markering 'P / 3 / 18 / S67' en 'P / 2 / 18 / S67'.
V022	52	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (los)	Koperlegering	Markeringen o.a. 'P 15 L / VII' en 'P 16 L / VII ' en 'K 15 / VII' en 'R ^ / VII' en 'K - 16 / VII ' en 'R 16 L / VII '.
V022	5	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (los)	Koperlegering	Markering op 1 'P / 7 / 16 / S67'.
V022	4	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (op laadstrips)	Koperlegering	2x2
V025	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Plat rechthoekig blik	Blikmetaal	Gefragmenteerd blik, afgerond rechthoekig. Platte vorm. Bovenzijde rand afgewerkt met kleine richel. Bovenzijde vlak ingeduwd, geopend, opgerold met 'sleutel'. Afmeting 7,6 x 10,5 cm. Hoogte 2,3 cm.
V025	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Rechthoekig blik	Blikmetaal	Rechthoekig met afgeronde hoeken, enkel onderzijde compleet, goed bewaard, donker koperkleurig. Afmetingen 5,9 x 8,1 cm. Centraal grote cirkelvormige verhevenheid.
V029	1	Uitrusting	Gamel	Brits	Metalen D-shape mess tin	Blikmetaal	Goed bewaarde mess tin met hengsel, geen inscripties. Fragment webbing draagtas bewaard.
V030	1	Uitrusting	Brandstof	Brits	Spiritusblik	Blikmetaal	Fragment cilindrisch blik 7,6 cm diameter, vlak ingeduwde bodem.

////////////////////////////////////

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerking
V030	1	Uitrusting	Brandstof	Brits	Spiritusblik	Blikmetaal	Fragment cilindrisch blik 7,6 cm diameter, vlak ingeduwde bodem, resten kaarsvet druppels op bodem.
V030	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Cilindrisch blik	Blikmetaal	Fragment cilindrisch blik diameter 6,5-8,5 cm, moeilijk te bepalen, door fragmentatie. Hoogte 11-12 cm.
V030	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Cilindrisch blik	Blikmetaal	Fragment cilindrisch blik diameter 11,5 cm, katoenen textielfragmenten bewaard op blik.
V030	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Cilindrisch blik	Blikmetaal	Fragment cilindrisch blik diameter rond de 11 cm. Hoogte tot 11 cm bewaard. Witte verf op blik met blauwe band rond de verticale naad op lengte blik.
V030	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Ovalen blik	Blikmetaal	Fragmenten ovalen blik; 9,1 x 6,1 cm ovaal met hoogte tot 3,4 cm bewaard.
V031	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P14 Leather Equipment	Leder	2 inch brede en 71,5 cm lange riem met vele bevestigingspunten te zien aan de perforaties.
V032	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Half ovalen blik	Blikmetaal	Fragmenten ovalen blik met één rechte zijde, o.a. voor vis etc.
V036	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Fragmenten blikmetaal	Blikmetaal	Fragmenten van dik blikmetaal met witgrijze coating, onbepaald object of conservenblik.
V037	1	Onbepaald	knoop	Onbepaald	Metalen knoop	Zink	Metalen, schotelvormige knoop met 4 ogen, diameter 17,5 mm. Knoop zit vast op kartonnetje in ovale vorm, en daarbij zat ovaal stuk textiel.
V037	1	Onbepaald	Onbepaald	Onbepaald	Ovalen fragment textiel, katoen	Textiel	
V037	1	Uitrusting	Brandstof	Brits	Spiritusblik	Blikmetaal	Deksel met rechtopstaande rand. Diameter 6,4 cm, hoogte 0,9 cm, breedte binnenzijde deksel 5,7 cm. Op bovenzijde witte coating bewaard met vage tekst, o.a. zwarte horizontale lijn. Waarschijnlijk deksel spiritus blikken. Op deksel druppels kaarsvet bewaard.
V038	1	Wapens	Bajonet	Brits	Bajonet P1907	Staal, hout	Goed bewaard P1907 bajonet met houten heft. Markering '1. 1907 6' en daaronder 'WILKINSON / PALL MALL'.
V039	1	Uitrusting	Infanterieschop	Brits	P14 Leather Equipment entrenching tool carrier	Leder, koperlegering	Hoes entrenching tool met twee 1inch riempjes nog bevestigd. Markering in een rechthoek '***** (lange naam) / 1915 / LONDON'.
V040	1	Uniform	Uniformstof	Brits	Kakikleurige uniformstof	Wol	Fragmenten dubbelgevouwen hoekstuk en dubbelgevouwen rand van textiel.
V040	1	Onbepaald	Onbepaald	Onbepaald	Platte metalen doosje	Blikmetaal	Plat, rechthoekig metalen blikken doosje met afgeronde hoeken. Afmetingen 2,55 cm hoog, 10,2 cm breed. Gefragmenteerd.
V040	1	Persoonlijk	Scheergerei	Onbepaald	Messen scheermes	Staal	Mesje zelf met drie bevestigingspunten en plaatje onderaan voor bevestiging aan het heft, waarin groeven zitten in de lengte van de rechthoek.

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaal soort	Opmerking
V040	1	Persoonlijk	Veiligheidsspeld	Onbepaald	Veiligheidsspeld	Koperlegering	510 mm lang, werkt nog perfect.
V040	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 1 inch schuifgesp	Koperlegering	
V040	13	Uitrusting	Gordel	Brits	P14 Leather Equipment	Leder, koperlegering	Zes 1 inch gespen met riem, twee 1/2 inch gespen met riem, drie 1inch leren riempjes, één hoekstuk 2 inch riempjes en één 2 1/4 inch riem (de riem voor rond de middel) met twee gespen aan.
V040	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P14 Leather Equipment (volledig)	Leder, koperlegering	Aanwezig: bajonet in schede met bevestiging aan riem, entrenching tool in hoes, bevestigd aan riem met markering op riempje '*HARM** / WALSAL* / C1M 19***'. Veldfles in hoes bevestigd aan riem, lederen koppelriem met 'snake buckle'.
V040	1	Uitrusting	Onderhoud	Brits	Hulpstuk voor boenen knopen	Koperlegering	4 x 17 cm.
V040	1	Uitrusting	Onderhoud	Onbepaald	Metalen cilindrisch potje met deksel	Blikmetaal	Metalen cilindrisch potje; 3,5 cm diameter, 4,9 cm hoogte. Vlak ingeduwde bodem. Inhoud potje: bruin oranje vetstof.
V040	1	Uitrusting	Patroontas	Brits	P14 Leather Equipment ammo pouch	Leder, koperlegering	Volle patronentas (hoort bij volledige P14 Leather Equipment set).
V040	1	Uitrusting	Veldfles	Brits	Pattern 1915 water bottle	Blikmetaal, vilt	Viltten hoes deels bewaard rond fles
V040	1	Uniform	Kepie	Brits	Fragmenten Pattern 1917 Soft Cap	Wol	Lederen kinriempje met 1,2 cm brede koperen gesp, lederen riempje vooraan op kepie met dubbele gesp en 2 bolle knopen voor bevestiging riempje aan kepie. Kepie zelf bestaand uit bovenstuk met zwarte voering, direct aansluitend zijstukken met inkeping voor twee verluchtingsgaatjes en een stoffen klep met zwarte voering.
V040	1	Voedingswaren	Benzineblik	Brits	Metalen tuit van petrol tin	Koperlegering	Metalen tuit in grijs metaal voor petrol tin. Op zijkant schuin de markering '22602 NT'.
V040	1	Wapens	Vuurwapen	Brits	Oliebusje voor Lee-enfield geweer	Koperlegering	Leeg meer compleet oliebusje uit kolf geweer.
V041	1	Persoonlijk	Lepel	Brits	Verzilverde soeplepel	Staal	Verzilverde lepel met op steel markering achteraan 'Barker Brothers Silversmiths Ltd. / Birmingham'.
V043	3	Uitrusting	Gordel	Brits	P14 Leather Equipment	Leder, koperlegering	2 inch riempje met bevestigingspunt, 2inch dubbele gesp los, en 1 inch riempje met gesp.
V044	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 2 inch riemtong	Koperlegering	
V045	1	Uitrusting	Brandstof	Brits	Spiritusblik	Blikmetaal	Cilindrisch blik met vlak ingeduwde bodem, bovenzijde met hersluitbare deksel. Deksel verdwenen. Geen markeringen. Afmetingen: ongeveer 7,5 cm diameter en 8,7 cm hoogte.

////////////////////////////////////

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerking
V076	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Rechthoekig blik	Blikmetaal	Rechthoekig met afgeronde hoeken, slecht bewaard. Afmetingen: 8,1 x 6,4 cm. Onderzijde cirkelvormige indruk met blauwe verf.
V076	1	Wapens	Vuurwapen	Duits	Draagriem MG08	Leder, staal	Dubbelgevouwen lederen riem bevestigd aan een ijzeren karbijnhaak.
V077	1	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patroon (aangepast)	Koperlegering	Aangepast patroon, kogelpunt uitgetrokken en er omgekeerd terug op gestoken. Duidelijke inkepingen bovenaan om kogel vast te zetten.
V077	1	Munitie	KKM	Brits	.303 laadstrips	Staal	Type met lange openingen.
V077	1	Munitie	KKM	Duits	7,92mm huls	Koperlegering	Markering '2 / 18 / S67 / P'.
V077	84	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (los)	Koperlegering	Markeringen o.a. 4x 'J. 16 / VII' 1x 'J 16 / VII' 1x G 16 . / VII' 2x 'K16/ VII' 1x 'P 16 / VII'.
V077	505	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (op laadstrips)	Koperlegering	70x5 + 32x4 + 8x3 + 1x2 + 1x1 patronen op laadstrips (twee basistypes laadstrips met ronde gaten onderaan (n=4) en zijkant n=(5) en laadstrips met ronde gaten en ovalen op zijkant (n=4) en lange smalle openingen op onderkant (n=4). Markeringen op laadstrips: 4x 'k' 1x 'III' en 1x omgekeerd 'GC'. Markeringen patronen : 10x 'J. 16/ VII' 5x 'K-16/ VII' 5x 'J. 16/ VII'.
V077	12	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (los)	Koperlegering	
V077	6	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (op laadstrips)	Koperlegering	2x3 markering o.a. op drie patronen '4 / 10 / D / S'.
V077	1	Munitie	Bandolier	Brits	Koperlegering draad haakje voor Cotton Bandolier	Koperlegering	
V077	11	Munitie	Bandolier	Brits	Verschillende knopen voor Cotton Bandolier	Kunststof	Vier types kleine ronde zwarte knopen met vier gaten: 4x kunststoffen knopen (14 mm diameter) met bolle achterkant en centraal holle voorkant; 3 x metalen knopen (14 mm diameter) met bolle achterkant en centraal holle voorkant; 1x metalen knoop (16mm diameter) volledig bolle achterzijde en centraal holle voorzijde; 3x kunststoffen knopen met kartonnen achterzijde.
V078	26	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (los)	Koperlegering	Markeringen 1x 'K - 16 / VII'; 'G 16 / VII' en 'J 16 / VII'.
V078	105	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (op laadstrips)	Koperlegering	6x5 + 13x4 + 7x3 + 1x2 laadstrips met 6x markeringen 'III' en 'k' bovenaan tussen de gaatjes in bovenste deel en 2 x met markering omgedraaide 'GC' en 'II' bovenaan. Op patronen markering 11x 'J.16 / VII'.
V078	2	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (los)	Koperlegering	
V078	1	Munitie	Bandolier	Brits	Knoop voor Cotton Bandolier	Kunststof	Kleine, ronde, zwarte knoop met 4 gaten (14 mm diameter) in kunststof.

////////////////////////////////////

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerking
V078	1	Munitie	Bandolier	Brits	Koperlegering draad haakje voor Cotton Bandolier	Koperlegering	
V079	1	Civiel	Drinktas	Onbepaald	Aardewerken kopje	Keramik	Aardewerken kopje in wit fijn aardewerk met witgele glazuur en florale motieven. Schuinlopende geribde decoratiepatronen die onderaan de bodem samenkomen. Diameter 6 cm, hoogte 8,4 cm.
V079	1	Munitie	GSM	Onbepaald	Ijzeren shrapnel fragment	Staal	
V079	1	Munitie	GSM	Onbepaald	Koperen drijfband	Koper	
V079	1	Munitie	KKM	Duits	7,92mm laadstrip	Koperlegering	Lege laadstrip.
V079	3	Munitie	KKM	Duits	7,92mm huls	Koperlegering	Markering 2x 'P / 3 / 18 / S67' en 1x 'P / 2 / 18 / S67'.
V079	1	Munitie	KKM	Belgisch	Jachtpatroon 12. caliber	Koperlegering	Markering '12-FN-12 / MADE IN BELGIUM'.
V079	1	Munitie	KKM	Brits	.303 kogel	Koperlegering	Afgevuurd.
V079	24	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (los)	Koperlegering	Markeringen 1x 'K 16 / VII' en 1x 'B 15 / VII'.
V079	3	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (op laadstrips)	Koperlegering	1x3 patronen.
V079	7	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (los)	Koperlegering	Markeringen 1x 'MW / 8 / 17 / S67' en 1x 'P / 7 / 16 / S67'.
V079	3	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (op laadstrips)	Koperlegering	1x3 patronen.
V079	2	Munitie	Ontsteker	Brits	Ontsteker	Koperlegering	Lange, smalle buis in koperlegering met rubber/textiel uiteinde, verbonden met een brede cilinder met 4 perforaties in (slaghoedje) en markering 'ELEY / 410'. 132 mm breedte.
V079	1	Persoonlijk	Schrijfgerei	Onbepaald	Fragment potlood	Hout	Duidelijk met mes geslepen punt.
V079	1	Persoonlijk	Veiligheidsspeld	Onbepaald	Veiligheidsspeld	Koperlegering	4,15 cm lang.
V079	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (draagzak)	Gerubberd textiel	Webbing p08 2 inch gesp.
V079	2	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment drukknop	Koperlegering	Bovenste deel van drukknop.
V079	2	Voedingswaren	SRD-kruik	Brits	Fragmenten 2 kruiken	Keramik	Fragmenten van SRD kruiken, 1 kleine kruik in bleekbruinige kleuren. Diameter tuit 4,7 cm. Markering 'D' nog te lezen. Andere kruik bruinig en grijzige kleur.
V080	1	Uniform	Insigne	Brits	RWK Shoulder title	Koperlegering	'R.W.KENT' (Royal West Kent Regiment).

////////////////////////////////////

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerking
V081	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Cilindrisch blik	Blikmetaal	Cilindrisch blik met vlak, ingeduwde bodem. Afmetingen 8,1 cm diameter, 8,8 cm hoogte.
V082	1	Uitrusting	Brandstof	Brits	Spiritusblik	Blikmetaal	Deksel met rechtopstaande rand. Diameter 6,5 cm, hoogte 1 cm, breedte binnenzijde deksel 5,6 cm. Op bovenzijde witte coating bewaard met tekst: '36'.
V082	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Cilindrisch blik	Blikmetaal	Cilindrisch blik vlak ingeduwde bodem en bovenzijde. Afmetingen 9,4 cm diameter, 7,3 cm hoogte.
V082	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Cilindrisch blik	Blikmetaal	Cilindrisch blik vlak ingeduwde bodem, geopend. Afmetingen 10,7 cm diameter, 8,3 cm hoogte. Textiel en papier fragmenten op roestige wanden bewaard.
V082	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Cilindrisch blik	Blikmetaal	Cilindrisch blik met vlak, ingeduwde bodem, geopend met duidelijke gekartelde snijdend patroon. Afmetingen 9,2 cm diameter, 7,3 cm hoogte. Perfect bewaard blik, maar geen markeringen of etiket.
V082	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Cilindrisch blik	Blikmetaal	Cilindrisch blik, compleet verkreukt en deksel en bodem naar binnen geduwd. Geen opschrift wel afmetingen: ongeveer 12,5 cm diameter en 5,8 cm hoogte.
V082	1	Voedingswaren	Conserven	Brits	Cilindrisch blik	Blikmetaal	Geopend, cilindrisch blik met vlakke bodem. Afmetingen: 12,8 cm diameter op 5,8 cm hoogte. Opschrift op etiket: 'This tin*** / ** oun*** of ***5*ou***/ **unce of***'. Een stuk textiel /naaigaren, lederen veter, karton, en papier met Duitse tekst '**Jede / *en der jolche di** / *ur eindering / **en r*** / **en*egenf** / **traff night in **' vastgecorrodeerd aan blik.
V082	1	Voedingswaren	Conserven	Brits	Rechthoekig blik	Blikmetaal	Ongeopend blik met rechthoekig afgeronde zijden. Afmetingen 5,25 cm x 7,65 cm bovenaan en 6,30 cm x 8,05 cm onderaan, hoogte ongeveer 10 cm. Witgelig blik, bodem cirkelvormige verheving met daarop markerin '517' en op zijkant vaag tekst te zien: 'CORNED BEEF / NET WEIGHT - 12 OZ / WILSON ** COM***'.
V082	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Rechthoekig blik	Blikmetaal	Fragment bodem blik afgeronde rechthoekig. Afmeting 6,2 x 8,15 cm blauwe bodem met centraal duidelijk aanwezige cirkelvormige verhevenheid.
V083	2	Munitie	GSM	Onbepaald	Shrapnel	Lood	Loden shrapnelkogel (ongeveer 10g) en fragment koperen drijfband.
V084	4	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (op laadstrips)	Koperlegering	1x4 patronen.
V085	1	Uitrusting	Gamel	Brits	Metalen D-shape mess tin met deksel	Blikmetaal	Goed bewaarde mess tin met deksel, in zijn oorspronkelijke webbing opberghoes.
V086	1	Persoonlijk	Lepel	Brits	Verzilverde soeplepel	Staal	Verzilverde lepel met achteraan op steel de markering 'JT S. * NS.' (zilversmit John Thompson & Sons, London / Sheffield).

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaal soort	Opmerking
V095	1	Voedingswaren	Conserven	Brits	Cilindrisch blik	Blikmetaal	Cilindrisch blik. Vlak ingeduwde bodem, opengesneden bovenzijde. Afmetingen 11,5 cm diameter en 6,5 cm hoogte. Blik erg beschadigd maar goed bewaard. Opschrift op witte achtergrond op zijanten '*R*O* / MARGARINE' en op bodem, wit rozig gekleurd, en markering '6-17' in het blik zelf.
V096	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Rechthoekig blik	Blikmetaal	Rechthoekig blik met afgeronde hoeken en centraal grote cirkel op bodem. Blik goed bewaard maar toch afgesneden net boven onderkant. Op randen wat blauwe verf nog te zien. Op cirkel op bodem markering 'ESTAB. 22 / 17' de '17'.
V097	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Rechthoekig blik	Blikmetaal	Rechthoekig blik met afgeronde hoeken en centraal grote cirkel op bodem. Afmetingen bodem 6,1 x 8,4 cm.
V098	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Ovalen plat blik	Blikmetaal	Afmetingen 8,1 cm op 14,1 cm. Hoogte 3,7 cm. Blik geopend. Op bodem markering I / H**A***E / X'.
V099	1	Uitrusting	Gamel	Brits	Metalen D-shape mess tin deksel	Blikmetaal	Slecht bewaard deksel mess tin.
V100	1	Voedingswaren	Benzineblik	Brits	Wandfragment petrol tin	Blikmetaal	Metalen rechthoekig fragment met grijze coating en spetter zwarte verf. Wandstuk petrol tin. Afmeting (bewaard) 18 x 23 cm.
V101	40	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (op laadstrips)	Koperlegering	5x5 3x4 1x3 patronen op laadstrips. Op patronen: 3x 'RA 17 / VII' en 1x 'R17L / VII'.
V102	4	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (los)	Koperlegering	
V103	3	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (los)	Koperlegering	Markeringen '5 / 15 / S67 / D. en 'C / 6 / S67 / 16' en 'DM / 5 / 15 / S67'.
V104	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (draagzak)	Gerubberd textiel	2inch gesp SBR draagzak.
V104	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 1 inch riemgeleider	Koperlegering	
V104	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 1 inch riemtong	Koperlegering	
V104	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 2 inch riemgeleider	Koperlegering	
V104	3	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 2 inch riemtong	Koperlegering	
V104	2	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 3 inch bevestigingshaak	Koperlegering	Haak voor op zijn plaats houden van de afneembare onderdelen (bv. patroentas)
V104	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 3 inch riemtong	Koperlegering	

////////////////////////////////////

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerking
V105	1	Persoonlijk	Veiligheidsspeld	Onbepaald	Veiligheidsspeld	Koperlegering	510 mm lang, werkt nog perfect.
V106	1	Uniform	Knoop	Duits	Knoop M1915 uniform	Koperlegering	Diameter 20 mm. Vlak oppervlak.
V107	1	Uniform	Knoop	Onbepaald	Knoop in parelmoer vervaardigd	Parelmoer	Niet-militaire knoop in witte glinsterende parelmoer vervaardigd. Vier gaatjes, platte knoop met kleine richel op rand. Diameter 1,8 cm.
V108	2	Onbepaald	Onbepaald	Onbepaald	Koperen en ijzeren spil of draad	Koperlegering	1 koperen en 1 ijzeren spil of draad.
V109	1	Voedingswaren	Benzineblik	Brits	Wandfragment petrol tin	Blikmetaal	Metalen randfragment met grijze coating en spetter zwarte verf. Wandstuk petrol tin. Afmeting (bewaard) 13 x 23 cm.
V110	1	Onbepaald	Onbepaald	Onbepaald	Losse stukjes blikmetaal	Blikmetaal	
V111	1	Voedingswaren	Benzineblik	Brits	Dop petrol tin	Koperlegering	
V112	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	PH Helmet (ogen)	Glas, ijzer	Oogstuk Brits gasmasker uit metaal met glazen kijkvenster. Rubberachtige dicht geweven textielstof bewaard op metaal. Diameter oog 6,7 cm.
V113	1	Uitrusting	Tentzeil	Onbepaald	Koperlegering ring met delen tentzeil	Koperlegering	
V114	1	Onbepaald	Onbepaald	Onbepaald	Textielfragment	Textiel	
V115	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Cilindrisch blik	Blikmetaal	Cilindrisch blik. Vlak ingeduwde bovenzijde en vlakke bodem. Diameter 13,1 cm. Hoogte 5,7 cm. Witte coating op bodem te zien.
V116	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Rechthoekig blik	Blikmetaal	Rechthoekig blik met afgeronde hoeken, versmallend naar boven toe. Compleet fel blauw geverfd blik, grote cirkel centraal op bodem, lijn net boven onderkant waar blik opengesneden kan worden. Inhoud corned beef. Afmetingen 8,0 x 6,3 cm bodemvlak 5,0 x 6,0 cm bovenvlak.
V117	1	Munitie	Handgranaat	Duits	Stielhandgranate (enkel pot)	Blikmetaal	Leeg.
V118	1	Persoonlijk	Vork	Brits	Stalen vork	Staal	Stalen vork met 4 tanden. 20,6 cm lengte.
V119	1	Onbepaald	Onbepaald	Onbepaald	Losse stukjes blikmetaal	Blikmetaal	
V120	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Rechthoekig blik	Blikmetaal	Rechthoekig blik met afgeronde hoeken, compleet gefragmenteerd, geen afmetingen.
V121	1	Uitrusting	Brandstof	Brits	Spiritusblik	Blikmetaal	Fragment cilindrisch blik met hersluitbare opening.
V122	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Cilindrisch blik	Blikmetaal	Fragment cilindrisch blik, compleet weggeroest.
V123	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Rechthoekig blik	Blikmetaal	Rechthoekig blik met afgeronde hoeken, enkel bovenste rand bewaard. Afmetingen 5,1 x 7,2 cm.

////////////////////////////////////

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerking
V124	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Cilindrisch blik	Blikmetaal	Fragment blik met diameter 7,4 cm. Hoogte 8,9 cm. Opening ruw opengesneden.
V125	1	Materieel	Zaag	Onbepaald	Fragment zaagblad	Staal	Zaagblad versmallend model, breed blad 11,5 cm versmalt naar 10 cm. Driehoekige tanden ongeveer 1 cm op 1 cm met 0,5 cm tussenafstand.
V126	1	Materieel	Ijzerwaren	Onbepaald	Grote kromgeslagen nagel	Ijzer	Grote ronde nagel, 7 mm dik en 18 cm lang. Ronde kop (16 mm breed). Wafelijzerpatroon op bovenzijde, groefjes op zijkant net onder kop.
V127	2	Persoonlijk	Batterij	Onbepaald	Cilindrische batterij in origineel omhulsel	Kunststof	Grote batterijen. Diameter 2,5 cm, totale lengte 7,3 cm.
V128	1	Uniform	Schoeisel	Onbepaald	Lederen schoenveter met 2 koperen ringen	Leder	
V129	1	Materieel	Kabel	Onbepaald	Communicatielijn	Koperlegering	Rubberen/synthetisch omhulsel voor communicatiedraad, maar de koperen draad zelf ontbreekt, is er uit gesneden/getrokken.
V130	1	Materieel	Draad	Onbepaald	Ijzerdraad	Koperlegering	Ijzerdraad bestaande uit 7 dunne draden in elkaar geweven en met rubberen/synthetisch omhulsel er rond.
V131	1	Uitrusting	Gamel	Duits	Gamel model 1910 deksel	Blikmetaal	Gamel deksel met openstaand handvat.
V132	1	Uniform	Uniformhaak	Onbepaald	Zijhaak uniformjas	Koperlegering	Op de bocht zit een lederen cirkelvormig stukje om de haak in het uniform te naaien (diameter 2,5 cm). De haak zelf is 4,9 cm lang.
V133	1	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (los)	Koperlegering	Markering 'K16 / VII'.
V134	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	PH Helmet (ogen)	Glas, ijzer	
V135	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	PH Helmet (ogen)	Glas, ijzer	
V136	1	Onbepaald	Onbepaald	Onbepaald	Rubberen afdichtingsring	Rubber	Rubberen afdichtingsring met centraal koperen stukje en metalen resten er aan vastgemaakt.
V137	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (filter)	Blikmetaal	Fragment filter SBR gasmasker.
V138	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (filter)	Blikmetaal	Metalen veer als onderdeel gasmasker.
V139	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Cirkelvormig stukje uit bodem conservenblik	Blikmetaal	Stukje uit bodem blauwgeverfd rechthoekig conservenblik.
V140	4	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (los)	Koperlegering	Markering 1x 'KN. 15 / VII' en 1x 'RA 17 / VII'.
V140	9	Munitie	KKM	Brits	.303 patronen (op laadstrips)	Koperlegering	1x1 patroon en 2x4 patronen op laadstrips. Markeringen op patronen 1x 'K 16 / VII' en 1x 'J.16 / VII'.
V140	3	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (los)	Koperlegering	Markering 1x 'G / 9 / 15 / S67' en 1x 'P / 6 / 16 / S67'.
V140	2	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (op laadstrips)	Koperlegering	1x2 patronen.

////////////////////////////////////

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerking
V140	1	Onbepaald	Handvat	Onbepaald	Metalen rechthoekige ring	Staal	Metalen rechthoekige ring / handvat uit 4,5 mm dik rond ijzer, met afgeronde hoeken en in midden van 1 lange zijde een opening.
V140	1	Persoonlijk	Veiligheidsspeld	Onbepaald	Veiligheidsspeld	Koperlegering	59,5 mm lang, werkt nog perfect.
V140	3	Voedingswaren	Benzineblik	Brits	Dop petrol tin	Koperlegering	
V140	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Rechthoekig blik	Blikmetaal	Bodem blauw geverfd, rechthoekig afgeronde hoeken met centraal grote cirkel. Afmeting 6,3 cm op 8,4 cm.
V140	1	Voedingswaren	Conserven	Onbepaald	Rechthoekig blik	Blikmetaal	Bodem blauw geverfd, rechthoekig afgeronde hoeken, erg slechte staat, enkel naden en deel rechtopstaande wand bewaard. Afmeting 5,1 cm op 8,1 cm.
V140	1	Voedingswaren	SRD-kruik	Brits	Fragmenten kruik	Keramik	Fragmenten beigebruine SRD-kruik. Geen markeringen zichtbaar. Grote type kruiken. Schenkruit diameter 6,7 cm.
V141	1	Materieel	Kabel	Onbepaald	Elektrische of communicatiedraad	Koperlegering	Enkele koperdraad in dichtgeweven rubber/synthetisch omhulsel.
V142	1	Persoonlijk	Hygiëne	Onbepaald	Kunststoffen kam	Kunststof	Bruinzwarte kam in kunststof. Sterk beschadigd.
V143	1	Uitrusting	Tentzeil	Onbepaald	Tentzeil/groundsheet	Gerubberd textiel	
V144	1	Onbepaald	Onbepaald	Onbepaald	Fragmenten soort rubberen stof	Gerubberd textiel	
V145	1	Uniform	Sokken	Onbepaald	Bruinzwarte wollen kous	Wol	Gebreide wollen kous met aanzet tot hiel bewaard.
V146	1	Uniform	Kledij	Onbepaald	Grote fragmenten geweven wollen stof	Wol	Grote fragmenten van geweven wollen stof.
V147	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	Sponge Goggles	Rubber, glas, ijzer	Sponge Goggles oogstuk uit metaal met glazen kijkvenster. Lederachtige stof bewaard op metaal. En rechthoekige rode sponzige materie aan brede zijde oogstuk (binnenzijde) waarin rechthoekig kijkgat is ingesneden. Diameter oog 4,8 cm.
V148	1	Onbepaald	Onbepaald	Onbepaald	Fragmenten rubberige textielstof	Gerubberd textiel	Fragmenten gasmasker.
V149	1	Onbepaald	Onbepaald	Onbepaald	Fragmenten textiel	Textiel	
V150	4	Munitie	KKM	Duits	7,92mm patronen (op laadstrips)	Koperlegering	1x4 patronen.
V150	1	Persoonlijk	Boek	Duits	Snippers papier doorlopende getypte tekst	Papier	Boek, krant of muziekboek (?) met doorlopende, getypte tekst en klein stukje met kolommetje met cijfers.
V150	1	Persoonlijk	Onbepaald	Onbepaald	Verpakking/briefpapier?	Papier	Dun wit papier zonder tekst of markeringen, lijkt verpakking of briefpapier.

////////////////////////////////////

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaal soort	Opmerking
V150	1	Persoonlijk	Postkaart	Duits	Feldpost	Papier	Fragmenten <i>Feldpost</i> (?) met bovenaan rijen stippellijnen om iets op in te vullen met vaag geschreven tekst op te zien, en dan een dikke lijn horizontaal met daaronder '..... nach der *m Truppenteit geg be*** / unwe*** un aausfullen / NR...'. Fragmenten van een kaart/brief met aan ene zijde een donkere dikke lijn als rand en daar in de kantlijn tekst 'Die **icht benutztten ma*** täte durchstreichen. Bovenaan staat 'Absender' en in de kleine vakjes die het blad vullen (vierkanten van 9,5 mm) staan per hokje een cijfer o.a. '60' '202 '*40' en veel vakjes vluchtig doorstreept, soms met een vaag teken of cijfer ingevuld (o.a. 95 doorstreept). Andere zijde document grotere vakjes (1,5 x 1,5 cm) met dikke lijnen. In de ene kolom staat tekst voorgedrukt maar onleesbaar. De kolom ernaast is leeg.
V151	1	Munitie	KKM	Brits	.303 munitiekist (slot)	Koperlegering	Koperlegering t-vormig staafje met oog, bevestigd aan metalen staafje met oog.
V151	1	Persoonlijk	Lepel	Onbepaald	Soeplepel in metaal	Staal	Grote metalen lepel zonder inscripties of decoratie.
V151	2	Uitrusting	Gasmasker	Brits	PH Helmet (ogen)	Glas, ijzer	Oogstukken uit metaal met glazen kijkvenster. Lederachtige stof bewaard op metaal. Diameter 6,7 en 6,4 cm.
V151	1	Uniform	Handschoen	Onbepaald	Freagment wollen handschoen?	Wol	Fragment van wollen handschoen.
V151	1	Uniform	Kepie	Brits	Fragmenten Pattern 1917 Soft Cap	Wol	Fragmenten zijkant Britse kepie en mogelijk andere textiel elementen uniform.
V151	1	Voedingswaren	Benzineblik	Brits	Dop petrol tin	Koperlegering	
V152	1	Materieel	Bouwmateriaal	Duits	Wapeningsstaaf glad	Staal	Wapeningsstaaf glad, diameter 155 mm. Wapening van bunker.
V152	1	Materieel	Draad	Onbepaald	Fragmenten 0,8cm dikke ijzeren staaf	Staal	Ijzerdraad/staaf bouwmateriaal.
V152	1	Materieel	onbepaald	Onbepaald	Dikke ijzeren staaf	Staal	2 cm dikke stalen staaf met op uiteinde een haak/krul mogelijk wapening, of onderdeel scharnier bunkerdeuren.
V152	1	Munitie	GSM	Duits	Scherf 77mm granaat	Staal	Scherf van een ontplofte 77 mm granaat, deel drijfband nog aanwezig.
V152	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (filter)	Staal	Metalen veer als onderdeel gasmasker.
V152	1	Voedingswaren	Benzineblik	Brits	Gebogen rand petrol tin	Blikmetaal	Grijsgeverfde metalen fragment.
V152	3	Voedingswaren	Benzineblik	Brits	Handvaten petrol tin	Blikmetaal	Drie grijsgeverfde metalen handvaten voor petrol tins. Kleine verschillen in afmeting. Eén handvat draagt opschrift op verticale deel aan ene kant: '1001' met een extra '1' door de eerste '0'. Op andere zijde staat horizontaal 'GRAH/...'. ////////////////////////////////////

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaal-soort	Opmerking
V152	2	Wapens	Vuurwapen	Brits	Granaatwerper	Staal	
V153	1	Uitrusting	Gasmasker	Duits	Filter gasmasker	Blikmetaal	Cilindrische filter Duits gasmasker.
V154	2	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (filter)	Blikmetaal	Metalen veer als onderdeel gasmasker.
V155	1	Onbepaald	Handvat	Onbepaald	Metalen handvat	Staal	Rechthoekig met afgeronde zijden en metalen staafje (4mm dik).
V156	5	Voedingswaren	Benzineblik	Brits	Dop petrol tin	Koperlegering	
V157	2	Uitrusting	Gasmasker	Brits	PH Helmet (ogen)	Glas, ijzer	
V158	1	Onbepaald	Onbepaald	Onbepaald	Metalen ring	Ijzer	
V159	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (slang)	Rubber	
V160	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 2 inch riemgeleider	Koperlegering	
V160	2	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 2 inch schuifgesp	Koperlegering	
V160	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 3 inch bevestigingshaak	Koperlegering	Haak voor op zijn plaats houden van de afneembare onderdelen (bv. patroontas)
V160	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment 3 inch riemtong	Koperlegering	
V161	1	Uitrusting	Tentzeil	Duits	Ring voor tentzeil	Koperlegering	Grote aluminium ring voor in hoek van Duitse tentzeil, diameter 32mm.
V161	1	Uitrusting	Tentzeil	Brits	Ring voor tentzeil	Koperlegering	Koperlegering ring van een tentzeil diameter 2,35cm.
V162	1	Materieel	Kabel	Onbepaald	Elektrische of communicatiedraad	Koperlegering	Enkele koperdraad in dichtgeweven rubber/synthetisch omhulsel.
V163	1	Persoonlijk	Hygiëne	Onbepaald	Tandenborstel	Bot	Tandenborstel (lengte 15,8 cm, breedte 14,5 mm). Vernauwing tussen handvat en kop. Dikte 4,5 mm. In been gemaakt. Haren nog deels aanwezig.
V164	1	Uitrusting	Gamel	Brits	Metalen D-shape mess tin	Blikmetaal	Slecht bewaarde mess tin. Geen markeringen te zien.
V164	1	Uitrusting	Gamel	Brits	Metalen D-shape mess tin deksel	Blikmetaal	Slecht bewaarde mess tin deksel. Geen markeringen te zien, handvat naar binnen gevouwen.
V165	1	Persoonlijk	Vork	Onbepaald	Metalen vork	Staal	Metalen vork met 4 tanden. Tandenslecht bewaard.
V166	1	Munitie	GSM	Onbepaald	Drijfband	Koper	Koperen drijfband fragment van zware artillerie.
V167	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P14 Leather Equipment	Leder	Twee fragmenten riem met drie 1 inch riempjes aan bevestigd en twee 1 inch riempjes los

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerking
V168	4	Uitrusting	Gordel	Duits	Lederen riemen	Leder	Lederen riem met 3 druppelvormige openingen (1,8 cm breed). En een lederen versterking voor rugzak (3 cm breed 9,5 cm lang).
V169	2	Uitrusting	Gordel	Brits	P14 Leather Equipment	Leder, koperlegering	2 x 1 inch riempje. 1 met gesp, 1 met knoop en slordig uitgesneden gat in riem.
V170	1	Munitie	KKM	Brits	.303 munitiekist (bodem)	Hout	Plank met tand- en groefstelsel en vlekken gele verf (hoort bij kist V1).
V171	1	Uitrusting	Infanterieschop	Brits	Steel entrenching tool	Hout	Steel entrenching tool (38,5 cm lang).
V172	1	Munitie	KKM	Brits	.303 munitiekist (zijwand)	Hout	Houten plaat met 2 plankjes aan vast geschroefd. Buitenzijde gele verf bewaard en duidelijk inkepingen voorzien voor hengsel/handvat
V173	1	Civiel	Klos	Onbepaald	Onbekend voorwerp, soort houten klos	Hout	Houten, plat, cilindrisch object met centrale doorboring en op twee uiteinden een richel/verbreding. Afmetingen: 3,9 cm hoog, breedte 2,6 x 3,3 cm op brede zijde en 2,2 x 3,4 cm op smalle zijde.
V174	1	Onbepaald	Houten plank	Onbepaald	Houten plankje met doorboringen	Hout	Afmetingen 20 cm breed, 4,5 cm diep (afgebroken) en 2,3 cm dik. Doorboring centraal 3,6 cm en doorboring zijkant 1,1 cm. Plank aan randen licht afgerond.
V175	3	Materieel	Bouwmetaal	Onbepaald	3 houten planken aan elkaar genageld	Hout	
V176	1	Wapens	Vuurwapen	Duits	Draagriem MG08	Leder, staal	Dubbelgevouwen lederen riem bevestigd aan een ijzeren karbijnhaak.
V177	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (filter)	Blikmetaal	Filter SRB maar slechts deels bewaard, in twee gebroken.
V178	1	Uitrusting	Gordel	Duits	Lederen riem	Leder	Lederen riem (1,6 cm breed, 3,5 mm dik)
V179	1	Uitrusting	Tentzeil	Brits	Tentzeil/groundsheet	Gerubberd textiel	1 randfragment met 2 koperen ringen in, en kleine fragmenten tentzeil.
V180	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	PH Helmet (mondstuk)	Koperlegering	
V181	1	Materieel	Camouflagenet	Onbepaald	Fragment camouflagenet	Kunststof	Lange smalle rechthoekige snipper in kunststof wit, stukje uit camouflagenet?
V182	2	Uitrusting	Gasmasker	Brits	PH Helmet (mondstuk)	Koperlegering	1 compleet en 1 fragment van mondstuk.
V183	1	Uniform	Kepie	Brits	Fragmenten Pattern 1905 service dress cap	Leder	Lederen klep kepje met rondom perforaties van stikking.
V184	1	Uitrusting	Gordel	Onbepaald	Lederen riem met gesp	Leder, koperlegering	33 cm lang, 11 mm breed en 3 mm dik lederen riempje met fijn koperen gespje.
V185	7	Uitrusting	Gordel	Duits	Verschillende lederen riemen	Leder	2 x 4,6 cm brede lederen riem waarvan 1 uiteinde riem met haak voor sluiting, en 1 riemstuk met perforaties. 2 x 2 cm brede riempjes aan elkaar vastgemaakt met 'knoop'. 1 x 1,9 cm breed riempje en 2 x 3,1 cm breed riempje.

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaal soort	Opmerking
V186	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P14 Leather Equipment	Leder	Markering riem iets die lijkt op 'ODSON*LONJ' / 1915 / LONDON' te lezen in rechthoek met afgeronde hoeken.
V187	1	Uitrusting	Gordel	Onbepaald	P14 Leather Equipment	Leder	
V188	2	Uitrusting	Gasmasker	Brits	Gas Goggles	Gerubberd textiel	Rechthoekig uitgesneden ogen 2,7 cm hoogte, breedte niet te bepalen. masker zelf is 13,5 cm ongeveer hoog. 2 stukken zijn beide van zelfde soort masker, mogelijk zelfde masker en op elkaar vastgestikt.
V189	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	SBR gasmasker (filter)	Blikmetaal	
V190	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	PH Helmet (opbergtas)	Gerubberd textiel	Groot rechthoekige fragment in soort waterdichte stof (zoals tentzeilen) maar andere afwerking. Heeft een overgeplloide gestikte rand = voering van een zakje / tas.
V191	1	Materieel	Kabel	Onbepaald	Communicatielijn	Koperlegering	Rubberen/synthetisch omhulsel voor communicatiedraad met dubbele koperdraad in.
V192	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	PH Helmet (ogen)	Glas, ijzer	Oogstuk uit metaal met glazen kijkvenster. Glas kapot in oogstuk. Diameter rond de 6cm.
V193	1	Uitrusting	Tentzeil	Onbepaald	Tentzeil/groundsheet	Gerubberd textiel	Synthetische/Rubberen stof met randen met driedubbele stof en 2 koperlegering ringen van diameter 1,7 cm in verwerkt.
V194	1	Uitrusting	Gordel	Brits	P08 Webbing Equipment drukknop	Koperlegering	
V194	1	Uniform	Knoop	Brits	Ronde knoop	Zink	Metalen schotelvormige knoop met 4 ogen; op achterzijde knoop staat te lezen 'BUTTONS Ltd / B HAM'.
V195	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	PH Helmet (opbergtas)	Gerubberd textiel	Klein, rechthoekige fragment in soort waterdichte stof (zoals tentzeilen) maar andere afwerking. Is samengeplooid stukje met gestikte rand en een voering, maar wel afgescheurd aan 1 kant.
V196	1	Uitrusting	Gasmasker	Brits	PH Helmet (mondstuk)	Koperlegering	
V197	1	Uitrusting	Tentzeil	Brits	Groundsheet Mk VI	Gerubberd textiel	Complete groundsheet met koperlegering ringen op de randen, opgerold gevonden.
V198	3	Voedingswaren	Fles	Onbepaald	Likeurfles (aqua kleurig)	Glas	MAI: 3
V198	6	Voedingswaren	Fles	Onbepaald	Likeurfles (donker olijfgroen)	Glas	MAI: 1
V198	18	Voedingswaren	Fles	Onbepaald	Spuitwaterflessen (donker bosgroen)	Glas	MAI: 4
V198	18	Voedingswaren	Fles	Onbepaald	Spuitwaterflessen (matig aqua kleurig)	Glas	MAI: 2
V198	1	Voedingswaren	Pot	Brits	Inmaakpot (aqua kleurig)	Glas	Op bodem 'J K & S Ltd / 2553' (John kilner & sons).

////////////////////////////////////

Vnr	#	Categorie	Artefacttype	Nat.	Determinatie	Materiaalsoort	Opmerking
V198	1	Voedingswaren	Pot	Brits	Pasteipot (kleurloos)	Glas	Op bodem '2 / Rd_ 572583/ C '.

8.6.4 Catalogus vondsten: niet-gerelateerd aan de gesneuvelde militair

8.6.4.1 Militaire uitrusting: uniform

8.6.4.1.1 Uniform

Vnr. 40: Fragment kakikleurige stof.

Vnr. 80: *Royal West Kent Regiment* shoulder title (voor- en achterzijde).

8.6.4.1.2 Hoofdtooi

Vnr. 2: Klep van een *Pattern 1905 Service Dress Cap*.

Vnr. 40: *Pattern 1917 Soft Cap*.

Vnr. 151: Fragmenten *Pattern 1917 Soft Cap*.

Vnr. 183: Klep fragment *Pattern 1905 Service Dress Cap*.

8.6.4.1.3 Schoeisel

Vnr. 54: B5 Boot met inscriptie op de binnenzijde.

Vnr. 128: Lederen schoenveter (niet gefotografeerd).

Vnr. 145: Bruinzwarte, wollen kous.(niet gefotografeerd).

8.6.4.1.4 Overige

Vnr. 89: Fragment wollen handschoen.

Vnr. 106: Duitse M1915 knoop (voor- en achterzijde).

Vnr. 107: Knoop in parelmoer (functie onbekend).

Vnr. 132: Riemhaak uniform (oorsprong onbekend).

Vnr. 146: Grote fragmenten geweven textiel (wol), oorsprong onbekend.

Vnr. 151: Fragment wollen handschoen.

Vnr. 194: Broeksknoop met inscriptie 'BUTTONS Ltd / B HAM'.

8.6.4.2 Militaire uitrusting: gordel

8.6.4.2.1 P08 Webbing Equipment

Losse Vondst: *P08 Webbing Equipment*: 1 inch riemtong, 2 inch riemtong, 2 inch schuifgesp en drukknoop.

Vnr. 6: *P08 Webbing Equipment*: 1 inch schuifgesp (niet gefotografeerd).

Vnr. 6: Houten steel *entrenching tool*.

Vnr. 8: Dop van een Mk VI veldfles.

Vnr. 14: P08 Webbing Equipment: 2 inch schuifgesp en drukknop.

Vnr. 15: P08 Webbing Equipment: 3 inch bevestigingshaak.

Vnr. 40: P08 Webbing Equipment: 1 inch schuifgesp.

Vnr. 44: *P08 Webbing Equipment: 2 inch riemtong.*

Vnr. 79: *P08 Webbing Equipment: drukknoop en gesp voor SBR draagzak.*

Vnr. 88: *P08 Webbing Equipment: 2 inch schuifgesp.*

Vnr. 104: P08 Webbing Equipment: 1 inch riemtong, 1 inch riemgeleider, 2 inch riemtong, 2 inch riemgeleider, 3 inch bevestigingshaak, 3 inch riemtong en gesp voor schouderriem SBR-draagzak.

Vnr. 160: P08 Webbing Equipment: 2 inch riemgeleider, 2 inch schuifgesp, 3 inch bevestigingshaak en 3 inch riemtong.

Vnr. 171: Houten steel *entrenching tool*.

Vnr. 194: P08 Webbing Equipment: drukknop (niet gefotografeerd).

8.6.4.2.2 P14 Leather Equipment

Vnr. 2: Fragmenten *Pattern 1914 Leather Equipment*. Verschillende inscripties leesbaar.

Vnr. 13: P14 Leather Equipment entrenching tool carrier.

Vnr. 31: P14 Leather Equipment: lederen riemfragmenten.

Vnr. 39: P14 Leather Equipment entrenching tool carrier.

Vnr. 40: P14 Leather Equipment: verschillende onderdelen.

Vnr. 40: P14 Leather Equipment: volledige set.

Vnr. 43: P14 Leather Equipment: riemfragmenten en niet-gedetermineerde gesp.

Vnr. 76: P14 Leather Equipment: 1 inch gesp met riem.

Vnr. 167-169: P14 Leather Equipment: lederen riemen.

Vnr. 186: P14 Leather Equipment: riemfragment.

Vnr. 187: P14 Leather Equipment: riemfragment.

8.6.4.2.3 Duitse uitrustingsstukken

Vnr. 2: Fragmenten lederen riemen Duitse uitrusting.

Vnr. 178: Lederen riem (Duits?).

Vnr. 185: Lederen riemen van Duitse uitrusting.

8.6.4.2.4 Onbepaald

Vnr. 184: Lederen riem, onbepaald.

8.6.4.3 Militaire uitrusting: onderhoud en persoonlijke hygiëne

8.6.4.3.1 Scheergerei

Losse Vondst: Scheerzeep (*shaving stick*) van het merk *Williams*.

Vnr. 40: Scheermessen.

8.6.4.3.2 Onderhoud uniform

Vnr. 40: Koperen plaat voor het reinigen van de uniformknopen, boenwas en een veiligheidsspeld.

Vnr. 79: Veiligheidsspeld.

Vnr. 105: Veiligheidsspeld.

Vnr. 140: Veiligheidsspeld.

8.6.4.3.3 Tandhygiëne

Vnr. 162: Tandenborstel.

8.6.4.4 Militaire uitrusting: eten en drinken

8.6.4.4.1 Kookgerei

Vnr. 8: *D-shaped mess tin.*

Vnr. 19: Spiritusblik

Vnr. 29: D-shaped mess tin.

Vnr. 30: Restanten spiritusblik.

Vnr. 37: Restanten spiritusblik.

Vnr. 45: Spiritusblik.

Vnr. 76: Spiritusblik.

Vnr. 85: D-shaped mess tin in webbing hoes

Vnr. 86: Deksel van een *D-shaped mess tin*.

Vnr. 91: Metalen *D-shaped mess tin* deksel

Vnr. 99: *D-shaped mess tin* deksel.

Vnr. 121: Spiritusblik (niet gefotografeerd).

Vnr. 126: Deksel M1910 Kochgeschirr.

Vnr. 164: *D-shaped mess tin; gamel en deksel.*

8.6.4.4.2 Bestek

Vnr. 17: Smeermes (niet gefotografeerd).

Vnr. 18: Smeermes.

Vnr. 41: Verzilverde eetlepel.

Vnr. 55: Ijzeren vork.

Vnr. 86: Verzilverde eetlepel.

Vnr. 118: Ijzeren vork.

Vnr. 151: Ijzeren eetlepel.

Vnr. 165: Ijzeren vork (niet gefotografeerd).

8.6.4.4.3 Petrol tin

Vnr. 2: Fragmenten *Petrol tin*.

Vnr. 40: Tuit *Petrol tin*.

Vnr. 88: Dop Petrol tin.

Vnr. 100: Wandfragment *Petrol tin*.

Vnr. 109: Wandfragment *Petrol tin*.

Vnr. 110: Kleine fragmenten blikmetaal, waarschijnlijk fragmenten *Petrol tin* (niet gefotografeerd).

Vnr. 111: Dop *Petrol tin* (niet gefotografeerd).

Vnr. 119: Kleine fragmenten blikmetaal, waarschijnlijk fragmenten *Petrol tin* (niet gefotografeerd).

Vnr. 140: Dop *Petrol tin*.

Vnr. 151: Dop *Petrol tin* (niet gefotografeerd).

Vnr. 152: Handvaten *Petrol tin* (zie foto) en randfragmenten (niet gefotografeerd).

Vnr. 156: Dop *Petrol tin*.

8.6.4.4.4 Eetwaren

Losse Vondst: Rechthoekig conservenblik (niet gefotografeerd).

Vnr. 2: Bodemfragmenten cilindrisch en rechthoekig (*corned eef*) conservenblik.

Vnr. 2: Geopend cilindrisch blik.

Vnr. 9: Bodem rechthoekig blik (niet gefotografeerd).

Vnr. 25: Sardieneblik en blik *corned beef*.

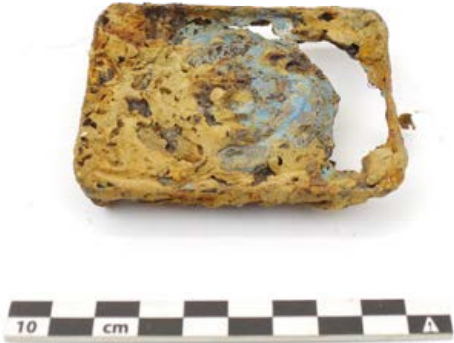
Vnr. 30: Onbepaald cilindrisch blik.

Vnr. 32: Half ovaal blik.

Vnr. 76: Rechthoekige *corned beef* blikken.

Vnr. 81: Cilindrisch blik (onbepaald).

Vnr. 82: Verschillende conservenblikken.

Vnr. 86: Conservenblikken (o.a. Spiritusblik, onbekend cilindrisch blik en sardieneblik).

Vnr. 86: Sardieneblik opener.

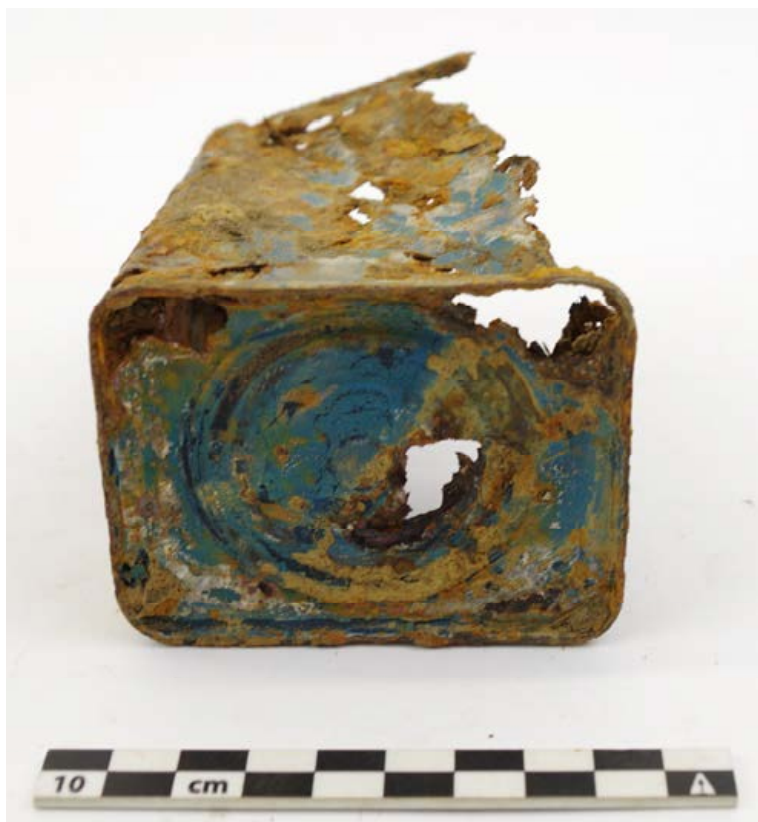

Vnr. 93-98: Conservenblikken (oa. spiritusblik, *corned beef* en margarine).

Vnr. 115: Cilindrisch blik, onbepaald (niet gefotografeerd).

Vnr. 116: Blik *corned beef*.

Vnr. 120: Rechthoekig blik, vermoedelijk *corned beef* (niet gefotografeerd).

Vnr. 122: Cilindrisch blik, onbepaald (niet gefotografeerd).

Vnr. 123: Rechthoekig blik, vermoedelijk *corned beef* (niet gefotografeerd).

Vnr. 124: Cilindrisch blik, onbepaald (niet gefotografeerd).

Vnr. 139: Cilindrisch blik, onbepaald (niet gefotografeerd).

Vnr. 140: Rechthoekige blikken (*corned beef*).

8.6.4.4.5 Drinkwaren

Losse Vondst: Likeurfles (bosgroen) en spuitwaterfles (aquakleurig)

Vnr. 79: Scherven SRD-kruik.

Vnr. 140: Scherven SRD-kruik.

Vnr. 198: Glasscherven.

Vnr. 198: Inmaakbokaal.

Vnr. 198: Pasteipot.

8.6.4.5 Militaire uitrusting: wapens en munitie

8.6.4.5.1 Vuurwapen

Vnr. 7: *Short Magazine Lee Enfield Mk IV* geweer .

Vnr. 40: Olieflesje *SMLE* geweer

Vnr. 152: *Cups* (houders) voor het afvuren van geweergranaten met het *Short Magazine Lee Enfield Mk IV* geweer .

Vnr. 76: Draagriem MG08 machinegeweer.

Vnr. 176: Draagriem MG08 machinegeweer.

8.6.4.5.2 Bajonet

Vnr. 6: Pattern 1907 bajonet in schede, stempel 'T.A.A. Ltd.'

Vnr. 38: Pattern 1907 Sword bayonet

8.6.4.5.3 Klein Kaliber Munitie

Vnr. 1: Munitiekist .303 geweerpatronen.

Vnr. 2: .303 geweerpatronen.

Vnr. 2: .442 revolverpatronen.

Vnr. 2: Duitse 7,92 mm geweerpatronen (niet gefotografeerd).

Vnr. 20: Duitse 7,92 mm patronen.

Vnr. 22: Britse en Duitse KKM (niet gefotografeerd).

Vnr. 56: Duitse 7,92 mm patronen (niet gefotografeerd).

Vnr. 76: .303 patronen.

Vnr. 77: .303 patronen.

Vnr. 77: Knopen en sluitingshaak katoenen bandelier voor .303 patronen.

Vnr. 76: .7,92 mm patronen en lege laadstrip.

Vnr. 78: Knoop en sluitingshaak voor katoenen bandelier voor .303 patronen.

Vnr. 78: .303 patronen (detail laadstrip).

Vnr. 78: 7,92 mm patronen (niet gefotografeerd).

Vnr. 79: 7,92 mm patronen en .303 patronen (niet gefotografeerd).

Vnr. 84: .303 patronen (niet gefotografeerd).

Vnr. 88: .303 geweerpatronen op laadstrip.

Vnr. 101: .303 patronen (niet gefotografeerd).

Vnr. 102: .303 patronen (niet gefotografeerd).

Vnr. 103: 7,92mm patronen (niet gefotografeerd).

Vnr. 133: .303 patronen (niet gefotografeerd).

Vnr. 140: .303 patronen (niet gefotografeerd).

Vnr. 140: 7,92 mm patronen (niet gefotografeerd).

Vnr. 150: 7,92 mm patronen (niet gefotografeerd).

Vnr. 151: Slot munitiekist .303 geweerpatronen.

Vnr. 170: Houten plank van de munitiekist voor .303 patronen.

Vnr. 172: Houten plank van de munitiekist voor .303 patronen.

8.6.4.5.4 Andere munitie

Losse Vondst: Huls lichtpatroon.

Losse Vondst: Duitse *Stielhandgranate* zonder steel (niet gefotografeerd).

Vnr. 2: Slaghoedje (niet gefotografeerd)

Vnr. 79: Ontsteker geweergranaten.

Vnr. 117: Wandfragment *Stielhandgranate*.

8.6.4.6 Militaire uitrusting: overige

8.6.4.6.1 Gasmaskers

8.6.4.6.1.1 *PH Helmet*

Vnr. 2: Fragmenten *draagtas* PH Helmet

Vnr. 11: Draagtas voor PH Helmet.

Vnr. 86: Ogen PH Helmet.

Vnr. 112: Ogen PH Helmet (niet gefotografeerd).

Vnr. 135: Oog PH Helmet.

Vnr. 134: Ogen PH Helmet (niet gefotografeerd).

Vnr. 151: Ogen PH Helmet.

Vnr. 157: Ogen PH Helmet.

Vnr. 180 en 182: Mondstuk PH Helmet.

Vnr. 190: Draagtas *PH Helmet*.

Vnr. 192: Ogen *PH Helmet* (niet gefotografeerd).

Vnr. 195: Draagtas PH Helmet.

Vnr. 196: PH Helmet (deel masker, oogstuk en mondstuk).

P.V.

8.6.4.6.1.2 SBR-gasmasker

Vnr. 2: Fragmenten filter SBR gasmask.

Vnr. 9: SBR gasmasks.

Vnr. 137-138: Fragmenten *SBR*-filter.

Vnr. 152: Fragmenten *SBR*-filter.

Vnr. 154: Fragmenten SBR-filter.

Vnr. 159: Luchtslang SBR-gasmasker.

Vnr. 177: Fragment *SBR*-filter.

Vnr. 189: Volledige *SBR*-filter.

8.6.4.6.1.3 *Goggles*

Vnr. 2: *Gas Goggles en Sponge Goggles*

Vnr. 147: *Sponge goggles.*

Vnr. 188: Gas Goggles (?).

8.6.4.6.1.4 Duits gasmasker

Vnr. 153: Filter Duits gasmasker.

8.6.4.6.2 Tentzeilen

Losse Vondst: Fragmenten tentzeil met oog (niet gefotografeerd).

Vnr. 2: Fragmenten *Mk VII* groundsheet

Vnr. 11: Fragmenten *groundsheet*.

Vnr. 113: Fragmenten *groundsheet*.

Vnr. 143: Fragmenten *groundsheet*.

Vnr. 144: Fragmenten *groundsheet*.

Vnr. 161: Ogen voor tentzeilen; Duits (links) en Brits (rechts).

Vnr. 179: Fragmenten *groundsheet*.

Vnr. 193: Fragmenten *groundsheet* (niet gefotografeerd).

Vnr. 197: Volledige Mk VI *groundsheet* (opgerold).

8.6.4.7 Militaire uitrusting: onbekend

Vnr. 19: Ovaal blik, oorsprong onbekend.

Vnr. 37: Fragment textiel met platte, metalen knoop.

Vnr. 87: Buisje in zwarte kunststof.

Vnr. 114: Textielfragmenten, onbekend (niet gefotografeerd).

Vnr. 136: Rubberen afdichtingsring, onbekend (niet gefotografeerd).

Vnr. 140: Handvat (oorsprong onbekend).

Vnr. 148: Rubberen fragmenten, onbekend (niet gefotografeerd).

Vnr. 149: Textielfragmenten, onbekend (niet gefotografeerd).

Vnr. 155: Handvat (oorsprong onbekend).

Vnr. 158: Metalen ring.

Vnr. 173: Houten klos (onbepaald).

Vnr. 174: Houten plank met doorboringen.

Vnr. 175: Houten planken aan elkaar genageled (onbepaald).

8.6.4.8 Persoonlijke items

Vnr. 40: Metalen doosje, mogelijk voor sigaretten.

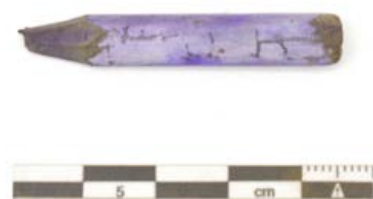
Vnr. 56: Brillendoos.

Vnr. 79: Koffietas.

Vnr. 79: Potloodfragment.

Vnr. 92: Batterijcilinder van een zaklamp.

Vnr. 127: Batterijcilinders van een zaklamp.

Vnr. 142: Kam.

Vnr. 150: Papierfragmenten met Duitse teksten (onderdelen stamboek of *Feldpost*).

8.6.4.9 Materieel

Vnr. 9: Fragment ijzerdraad (niet gefotografeerd).

Vnr. 90: Zandzak (jutezak).

Vnr. 108: Fragment ijzerdraad (niet gefotografeerd).

Vnr. 125: Zaagblad.

Vnr. 126: Spijker.

Vnr. 129: Fragment communicatiedraad (niet gefotografeerd).

Vnr. 130: Communicatiedraad.

Vnr. 141: Communicatiedraad.

Vnr. 152: IJzeren staven voor bunkerbouw (?).

Vnr. 162 Fragment communicatiedraad (niet gefotografeerd).

Vnr. 181: Fragment camouflagenet (?).

Vnr. 191: Communicatiedraad.

8.7 LIJST VAN STALEN

Niet van toepassing.

8.8 SKELETRAPPORT

Fysisch-antropologische analyse

Zillebeke, Twaalfgemetenbos

Titel

Fysisch-antropologische Analyse, Zillebeke - Twaalfgemetenbos

Fysisch Antropoloog

Liesbeth Massagé

Plaats en datum

Leuven, 25 november 2019

Reeks en nummer

BAAC Vlaanderen Rapport 1297

ISSN 2033-6896

Wettelijk depot

KBR

© BAAC Vlaanderen bvba. Niets uit deze uitgave mag zonder bronvermelding worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke andere manier dan ook.

8.8.1 Inleiding

De menselijke overblijfselen die werden opgegraven tijdens het archeologische onderzoek aan het Twaalfgemetenbos te Zillebeke zijn onderworpen aan een uitgebreide fysisch-antropologische analyse. Fysische antropologie kan, in tegenstelling tot andere archeologische methoden, een direct inzicht geven in het leven van het individu, gebaseerd op zijn of haar fysieke overblijfselen.

Het onderzoek van dit rapport richt zich op de menselijke resten van één individu aangetroffen in een bomkrater uit de Eerste Wereldoorlog. Deze resten werden ontdekt als toevalsvondst. De opgraving vond plaats tussen 17 en 19 september 2019 en werd uitgevoerd door archeologen Simon Verdegem (Ruben Willaert), Maarten Bracke (Acke & Bracke), Jelle Defrancq (Monument Vandekerckhove) en fysische antropoloog Liesbeth Massagé (BAAC Vlaanderen).

Het individu bevond zich op zijn buik en lag in een zuidoost-noordwest oriëntatie (Figuur 1, 2 en 3). Het rechter bovenbeen (*femur*) was niet meer in anatomisch verband, maar was 180° geroteerd met een zuidwest-noordoost oriëntatie; het rechterbekken ontbreekt. De rechterbovenarm (*humerus*) was geplooid in een hoek van 90° lateraal en de onderarm (*ulna, radius*) lag gebogen in een hoek van circa 45° ventraal waarbij de hand zich situeerde ter hoogte van de borstkas. De hand was voor circa 75° gebogen waarbij de vingers de pols aanraakte.

Een fragment van de linkerbovenarm is teruggevonden onder het linkerschouderblad (*scapula*); de linkeronderarm en -hand waren niet aanwezig. Onder de planken van de loopgraaf werden het linkerbovenbeen alsook beide onderbenen met voeten aangetroffen. De benen waren geplooid in een hoek van circa 40° en lagen beduidend hoger dan de rest van het lichaam.

Tal van vondsten werden aangetroffen bij en rondom het individu; deze worden uitgebreid besproken in het eindverslag door archeoloog Simon Verdegem. De soldaat is een Brit gezien diens persoonlijke artefacten.

Alle foto's in dit rapport zijn genomen door Liesbeth Massagé tenzij anders vermeld.

Figuur 1: Situatie vóór aantreffen skelet met tentzeil en tal van vondsten waaronder het skelet zich bevindt (foto Simon Verdegem).

Figuur 2: Positie individu, foto genomen van bovenaf (foto Simon Verdegem).

Figuur 3: Positie individu, foto genomen vanuit zuidwestelijke hoek (foto Simon Verdegem).

8.8.2 Doel- en vraagstellingen

De Code van Goede Praktijk¹ bepaalt het doel van onderzoek van sporen met menselijke resten in het kader van een opgraving:

1° informatie vergaren over de omstandigheden en wijze van de depositie van menselijke resten en over tafonomische processen die hier nadien op ingegrepen hebben;

2° een reconstructie maken van de fysische kenmerken van vroegere mensenpopulaties of individuen en van aspecten van hun gedrag.

Dit gebeurt op twee manieren:

1° via aangepaste registratie en onderzoek van de sporen waarbinnen de menselijke resten zich bevinden;

2° via een analyse van de biologische en fysico-chemische karakteristieken van de resten zelf van menselijke individuen of populaties.

Om deze doelen te bereiken, dient de biologische identiteit van elk individu opgesteld te worden. Onder de biologische identiteit verstaat men de verzameling van een aantal (biologische) kenmerken van het individu: de leeftijd, geslacht, lichaamslengte, eventuele ziektes, morfogenetische kenmerken, enzoverder. De informatie van de biologische identiteit kan dan gecombineerd worden met data verkregen tijdens de opgraving om meer inzicht te krijgen

¹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2019.

8.8.3 Methoden en technieken

8.8.3.1 Algemeen

Het opstellen van de biologische identiteit gebeurt aan de hand van het toepassen van verschillende technieken. De mate waarin deze technieken aangewend kunnen worden, hangt echter af van de bewaring en volledigheid van het onderzochte skelet. Na de begraving zijn de resten immers blootgesteld aan verschillende postdepositionele processen zoals verstoringen van het graf (zowel natuurlijk als menselijk), veranderende omgevingsfactoren (vochtigheid, temperatuur...) en chemische processen die de kwalitatieve conservering en de volledigheid hebben beïnvloed.

De bewaring van de resten wordt met het blote oog beoordeeld en uitgedrukt termen van 'slecht', 'matig', 'goed' en 'zeer goed'.

De fragmentatiegraad van de beenderen wordt eveneens beoordeeld door middel van vier termen; 'geen', 'laag', 'gemiddeld' en 'hoog'. Hierbij wordt gekeken naar het gemiddelde voor het hele individu, niet naar de individuele beenderen.

Ook de volledigheid van het skelet wordt gedetermineerd. Hierbij wordt er gekeken naar de aanwezigheid van de verschillende skeletdelen, wat uitgedrukt wordt in procenten: 0-25% (het individu is slechts fragmentair bewaard), 25-50% (het botmateriaal is deels bewaard), 50-75% (de meerderheid van het skeletmateriaal is bewaard), en 75-100% (het individu is quasi compleet tot compleet).

8.8.3.2 Leeftijdsbepaling

De bepaling van de sterfteleeftijd van een individu berust op het onderzoeken van zo veel mogelijk verschillende indicatoren. De nauwkeurigheid van de uitkomst hangt echter af van welke leeftijdscategorie er onderzocht wordt: door het vaste patroon waarin de vorming, groei, verbening en sluiting van tanden, groeischijven en andere skeletelementen verloopt, is het bij subadulten (<19 jaar) mogelijk om een vrij accurate leeftijdsbepaling te bekomen. Specifiek gebeurt dit door te kijken naar de ontwikkeling en het doorbreken van de tanden², de algemene ossificatie (verbening) van het skelet (schedelbasis en wervelkolom)³, het sluiten van de groeischijven (epifysen) van de lange pijpbeenderen⁴ en de lengte van de lange pijpbeenderen en van het sleutelbeen⁵.

Enmaal alles volgroeid is (rond het 25^e levensjaar) kan alleen nog de mate van slijtage in de gewrichten (en dan met name de symfyse van het schaambeentje (*facies symphalis*)⁶ en het gewrichtsoppervlak van het darmbeen (*facies auricularis*)⁷), de sluiting van de schedelnaden aan de buitenkant van de schedel⁸ en de vergroeiing van groeischijven die pas rond of na het 18^e levensjaar sluiten (de bovenste rand van het darmbeen (*crista iliaca*), de groeischijf van het zitbeen (*tuber ischiadicum*), de mediale epifyse van het sleutelbeen (*clavicula*), de vergroeiing van het borstbeen (*corpus sterni*) en de synchondrose van het achterhoofdsbeen (*os occipitale*) met het wiggenbeen (*os sphenoidale*)⁹, beoordeeld worden. Net zoals bij de geslachtsbepaling worden ook bij de

² UBELAKER 1989.

³ SCHAEFER *et al.* 2009.

⁴ SCHAEFER *et al.* 2009.

⁵ SCHEUER *et al.* 2000.

⁶ BROOKS & SUCHEY 1990; TODD 1920.

⁷ LOVEJOY *et al.* 1985; BUCKBERRY & CHAMBERLAIN 2002.

⁸ MEINDL & LOVEJOY 1985.

⁹ SCHAEFER *et al.* 2009.

leeftijdsbepaling zo veel mogelijk indicatoren gebruikt om een zo accuraat mogelijke bepaling te bekomen.

8.8.3.3 Geslachtsbepaling

Ook het bepalen van het geslacht bij menselijke skeletresten berust op de veranderingen. Hierbij wordt gekeken naar de secundaire geslachtskenmerken die zich tijdens de puberteit ontwikkelen in het menselijke lichaam. Deze veranderingen uiteten zich in een doorgaans duidelijk seksueel dimorfisme in de schedel, de onderkaak en het bekken, wat deze locaties het focale punt maakt van verschillende geslachtsbepalingstechnieken (met een lichte voorkeur voor het bekken, waar de geslachtsbepaling net iets nauwkeuriger is).¹⁰

Bij de bepaling van het geslacht dient wel de kanttekening gemaakt te worden dat hiermee alleen het biologische geslacht bepaald kan worden. Geslacht is dus niet te verwarren met gender, wat de sociaal geconstrueerde verschillen inhoudt. Het geslacht van een individu kan dus verschillen van zijn of haar gender.

De bepaling van het geslacht in dit rapport volgt de richtlijnen opgesteld door de *Workshop for European Anthropologists*.¹¹ De methode van de WEA geeft aan de vijf categorieën een numerieke waarde binnen een interval van -2 (vrouwelijk) tot +2 (mannelijk). Het resultaat van deze berekeningen worden gedeeld door de som van de gewichtsscores, wat een cijfer geeft dat dan het geslacht aanduidt (+1.95 is dan bijvoorbeeld een mannelijk individu).¹² Aanvullend worden ook de criteria van BUIKSTRA & UBELAKER¹³ en PHENICE¹⁴ gebruikt.

Naast de morfologische kenmerken kan er ook gebruik gemaakt worden van enkele osteometrische technieken, waarbij verschillende delen van het skelet opgemeten. Deze metingen zijn enkel bedoeld als aanvulling bij de morfologische geslachtsbepaling, aangezien ze niet voldoende zijn om alleenstaand te gebruiken.

8.8.3.4 Berekening lichaamslengte

Indien er van een volwassen individu lange pijpbeenderen intact bewaard zijn gebleven, kan ook de lichaamslengte bepaald worden. Voor de berekening hiervan wordt gebruik gemaakt van de formules ontwikkeld door TROTTER & GLESER 1958 en TROTTER 1970. Aangezien de relatie tussen de lengte van het bot en de lengte van het individu niet 1:1 is, wordt er bij de berekende lichaamslengte een standaarddeviatie voorzien. Deze is het kleinst bij het dijbeen (*femur*), en bij de combinatie van de meting van het dijbeen en het scheenbeen (*tibia*), dus zal er in dit onderzoek bij meerdere intacte pijpbeenderen de voorkeur gegeven worden aan deze metingen.

8.8.3.5 Gebitsgegevens

Een belangrijk onderdeel in de fysisch antropologische analyse is het bestuderen van de gebitsgegevens. Naast de sterfteleeftijd kan het gebit namelijk ook informatie geven over het dieet, de gezondheid en bepaalde gewoontes van het individu. Daarom werd in dit onderzoek gekeken naar het aantal aanwezige tanden (zowel permanente als melktanden), de congenitaal afwezige tanden, de *ante mortem* (voor de dood) en *post mortem* (na de dood) verloren tanden, en de congenitaal afwezige

¹⁰ MAYS & COX 2000, pp.121–125.

¹¹ Workshop of European Anthropologists 1980.

¹² Workshop of European Anthropologists 1980; MAAT & MASTWIJK 2004.

¹³ BUIKSTRA & UBELAKER 1994.

¹⁴ PHENICE 1969.

tanden. Voor de aanwezige tanden kan dan gekeken worden of er tandbederf (cariës), tandsteen of glazuurhypoplasie te observeren valt, en wordt ook het omliggende bot gecontroleerd op tekenen van abscessen of vergevorderde tandvleesontsteking (parodontitis). Ook andere zaken (extra tanden, andere gebruikssporen, etc.) worden genoteerd.

8.8.3.6 Non-metrische varianten

Non-metrische varianten, ook wel morfogenetische kenmerken genoemd, zijn kleine variaties in het skelet die geen invloed hebben op het dagelijkse leven van het individu. Sommige van deze varianten zijn erfelijk bepaald en kunnen daarom ook gebruikt worden voor genetische verwantschapsstudies. Anderen zijn dan weer gerelateerd aan bepaalde activiteiten, en zijn het resultaat van het bot dat zich aanpast aan (herhaalde) bewegingen of activiteiten.¹⁵

8.8.3.7 Pathologieën

Variaties in het skelet kunnen ook een andere oorzaak hebben dan een non-metrisch kenmerk. Doorheen het leven heeft elk individu te maken met allerlei ziektes, trauma's of aandoeningen in verschillende mate van ernst. Gezien de durabiliteit van botmateriaal en de kracht (of tijd) nodig om een (blijvende) verandering aan de bestaande morfologie aan te brengen, is het niet verwonderlijk dat het overgrote deel van deze ziektes niet te zien zijn op het botmateriaal. Enkel langdurige of chronische aandoeningen, traumatische externe krachten of herhaalde overbelasting (wat resulteert in botbreuken, dislocaties en andere verwondingen) zijn krachtig genoeg of lang genoeg actief in het lichaam om een spoor na te laten.

Pathologieën kunnen geclassificeerd worden op basis van hun etiologie. Concreet zijn er zes grote categorieën: artropathieën, infecties, traumata, stofwisselingsziektes, groei- en ontwikkelingsstoornissen, en overige pathologieën.

¹⁵ MAYS 1998, p.102.

8.8.4 Resultaten

8.8.4.1 Algemeen

De bewaring van het individu is zeer goed; het botmateriaal heeft geen noemenswaardige schade opgelopen aan de cortex en is in goede staat. Verder is de fragmentatiegraad zeer laag; het overgrote deel van de individuele beenderen zijn compleet.

Op vlak van volledigheid is het individu zo goed als compleet uitgezonderd de volledige linkerhand, de linkeronderarm en het rechterbekken. Verder ontbreken vier vingerkootjes (één middelste falanx en drie distale falanxen) van de rechterarm alsook een deel van de linkerbovenarm waarvan enkel het proximale deel is teruggevonden.

Een blauwige verkleuring (Figuur 4) is aangetroffen op meerdere benen; het gaat om de rechteronderarm en het rechter ovenbeen en -onderbeen (*ulna*, *radius*, *femur*, *tibia* en *fibula*). Een oranje verkleuring (Figuur 5) is tevens zichtbaar op het rechterscheenbeen (*tibia*), op het ventrale gedeelte van de distale uiteinde en aan de *subscapular fossa* van het linkerschouderblad (*scapula*). De oorzaak van deze verkleuringen is niet gekend.

Figuur 4: Blauwe verkleuring op rechterfemur en -tibia.

////////////////////////////////////

Figuur 5: Oranje verkleuring op *tibia* en *scapula*.

8.8.4.2 Sterfteleeftijd en geslacht

De sterfteleeftijd kon vrij precies vastgelegd worden tussen **19 en 22 jaar** op basis van nog niet vergroeide beenderen of beenderen die aan het vergroeien waren. Hiervoor werd gekeken naar de mate van vergroeiing van het bekken, ribben, wervels, borstbeen, sleutelbeen en schouderblad. Zo waren bijvoorbeeld de ribhoofden aan het vergroeien, hetgeen de leeftijd tussen 17 en 22 jaar plaatst, en waren de *alae* van de eerste en tweede sacrale wervel (staartbeen) reeds vergroeid, hetgeen indicatief is voor een individu die 19 jaar of ouder is.

Verder werd het gewrichtsooppervlakte van het darmbeen (*facies auricularis*), de symfyse van het schaambeen (*facies symphalis*) alsook de sluiting van de schedelnaden bestudeerd volgens de methodes BROOKS & SUCHEY 1990, TODD 1920, BUCKBERRY & CHAMBERLAIN 2002 en MEINDL & LOVEJOY 1985 die ruwweg aansluiten bij bovenstaande leeftijdsbepaling.

Op basis van analyse van het bekken, de schedel en de onderkaak alsook osteometrische technieken van enkele beenderen kon vastgesteld worden dat het individu een **man** betreft.

8.8.4.3 Lichaamslengte

Voor de berekening van de lichaamslengte werd de combinatie van het rechterbovenbeen en het rechterscheenbeen gebruikt (*femur en tibia*) aangezien deze de kleinste standaarddeviatie hebben. Hierbij werd een gestalte van **174,57 cm** berekend met een afwijking van 2,99 cm voor 95 % accuraatheid. Wanneer dit voor de linkerkant berekend werd, kwam dit uit op 174,28 cm.

8.8.4.4 Gebitsgegevens

In het algemeen was het gebit van het individu in goede staat, ondanks het verlies van drie tanden tijdens het leven (ante-mortem tandverlies). Ook was er absorptie van het bot; het betreft de linkerwijsheidstand van de bovenkaak, de eerste molaar van de linkeronderkaak en de tweede premolaar van de rechterbovenkaak. Twee tanden werden niet teruggevonden tijdens de opgraving. Deze zijn hoogstwaarschijnlijk verloren gegaan na diens dood (post-mortem tandverlies); het betreft de linkervoortand van de bovenkaak en de tweede snijtand van de linkeronderkaak. Van de linkersnijtand was de tand diagonaal afgebroken rond het tijdstip van overlijden (peri-mortem); het afgebroken gedeelte - de diagonale afgebroken tandkroon - is nog teruggevonden.

Verder was er een metalen vulling (Figuur 6) aanwezig op de tweede rechtermolaar (op diens protoconide kwart van de tandkroon).

Een zwarte verkleuring is merkbaar op de buccale kant (binnenkant mond) zowel aan de boven- en onderkaak rond de snijtanden en hoektanden. Dit wijst op tabaksverkleuring/rokersaanslag (Figuur 6) en houdt in dat het individu een roker was.

Figuur 6: Metalen vulling (links), rokersaanslag aangeduid in het rood (rechts).

8.8.4.5 Non-metrische varianten

Twee non-metrische varianten (Figuur 7) werden aangetroffen in het individu: het individu had symphalangism van de laatste twee teenkootjes van de kleine teen. Dit houdt in dat de middelste falanx en de distale falanx congenitaal aan elkaar gegroeid waren.

Verder was de rechter rib 3 gespleten/gevorkt, tevens een niet-metrische variant.

Figuur 7: Symphalangism (link) en gevorkte rib (rechts).

8.8.4.6 Pathologieën

Aan het rechtersleutelbeen (*clavicula*) is er aan de proximale inferieure kant sprake van een depressie aan het aanhechtingspunt van het costo-claviculaire ligament (Figuur 8), waarbij een deel van de depressie door tafonomische redenen niet meer zichtbaar is. Dit kan door een ligamentsletsel komen of is eventueel een normale variant.

Verder is er een oude neusfractuur zichtbaar (Figuur 8); de oneven randen van het *os nasale* (neusbot) wijzen hierop alsook de geheelde fractuurlijn. Het is niet mogelijk te achterhalen wanneer het individu zijn neus heeft gebroken, dit kan jaren tot maanden voor diens dood geweest zijn.

Thoracale wervels 11 en 12 hebben aan de onderkant van het wervellichaam (inferior body) een *schmorl's noduli*.

Figuur 8: Geheelde neusbreuk (link) en depressie mogelijk trauma op sleutelbeen (rechts).

8.8.4.7 Peri-mortem trauma

Er is veel aanwijzingen voor peri-mortem (rond het tijdstip van overlijden) traumata. Zo heeft de linkerhumerus proximaal een comminutieve breuk en rond het midden van het bot een spirale fractuur (Figuur 10, Figuur 11). Deze communitieve breuk wijst op een hoog-impact trauma. De rest van de bovenarm en de gehele linkeronderarm werden niet aangetroffen.

Verder zijn er breuken (Figuur 12, Figuur 13) merkbaar op acht van de twaalf linkerrribben; het betreft zowel versplinterde ribben als ribben die verticale en/of horizontale (longitudinaal) breuken vertonen. De breuken bevinden zich hoofdzakelijk op mid-contour hoogte van de ribben maar ook rond het ribbenhoofd en het uiteinde van de ribben.

Aan het uiteinde van de rechterrib 3 is ook een longitudinale breuk zichtbaar. Zowel cervicale wervel 7 (laatste nekwervel) als thoracale wervels 4 t.e.m. 8 hebben mogelijke peri-mortem breuken aan de *spinous processus* en/of linker *transverse processus*.

De linkerkant van de schedel kent veel schade (Figuur 14, Figuur 15), met name rond de linkerkant van het hoofd alsook aan het achterhoofd. Op het achterhoofd is het fractuurpatroon merkbaar met een 'golvende' breuklijn. Sommige van de schedelfragmenten zijn 'ingedrukt' waarbij anderen dan net weer 'uitsteken'.

De verscheidenheid en hoeveelheid van de peri-mortem traumata pleiten sterk voor de hypothese van explosietrauma. Het is mogelijk dat deze explosie de doodsoorzaak was van het individu maar dit kan niet bevestigd worden; er kan enkel geattesteerd worden dat een explosie het individu heeft toegetakeld rond het tijdstip van overlijden. Het is aldus ook een mogelijkheid dat recent na de dood van het individu een explosie plaatsvond. De meest aannemelijke hypothese is weliswaar een explosie doch is er een differentiële diagnose mogelijk van artillerievuur maar deze hypothese is iets minder sterk.

De osteologische literatuur omtrent explosietrauma is vrij beperkt en moeilijk door de aard van het subject. De manifestatie van dit type trauma hangt af van tal van factoren (e.g. soort explosie, locatie, afstand...). Er zijn vier soorten schokgolven (primair t.e.m. quartair) waarbij bij een primaire schokgolf het slachtoffer zelf het epicentrum van de explosie is. Eén van de kenmerken hiervan is traumatische amputatie¹⁶; er kan zeer voorzichtig een hypothese gemaakt worden dat het ontbreken van de linkeronderarm en deel van de bovenarm hierdoor verklaard kan worden. De spirale fractuur van de linkerbovenarm wijst op een hoog-energietrauma en de comminutieve breuk kan tevens ten gevolge van de energie van de explosie te verklaren zijn.

De peri-mortem ribbreuken kunnen verklaard worden door de schokgolf; de kleinere *burst fractures* alsook de locatie van de breuken op het punt van laagste weerstand onderbouwen deze hypothese. De fractuurpatronen van de schedel wijzen tevens op een hoog-impacttrauma met hoge energie. De afgebroken tandkroon kan door toedoen van de val van de man verklaard worden.

Een additionele aanwijzing die de hypothese bevestigt, is de pin (Figuur 9) die aangetroffen werd op de linkerschouder van het individu. Deze metalen pin is omgekruld, hoogstwaarschijnlijk door de impact. De positie van het individu, schuin in de bomkrater en begraven onder puin en materiaal, bevestigen de mogelijkheid dat dit individu door een explosie is getroffen en dan bedolven is onder het puin dat deze explosie veroorzaakte.

¹⁶ KIMMERLE & BARAYBAR 2008.

Alle peri-mortem traumata (met uitzondering van één rechterrib) zijn aan één zijde geclusterd, met name de linkerkant, hetgeen inhoudt dat de explosie aan de linkerzijde van het individu plaatsvond. Het is niet mogelijk om de afstand van het individu t.o.v. de explosie te berekenen.

Figuur 9: Schouderpin die gekruld is door impact (foto door Simon Verdegem).

Figuur 10: Linkerhumerus met zichtbare breuklijnen.

Figuur 11: Detail hoofd linkerhumerus met comminutieve breuk.

Figuur 12: Linkerribben.

Figuur 13: Detail peri-mortembreuken aan ribben en wervels.

Figuur 14: Linkeraanzicht van schedel.

Figuur 15: Achterkant schedel (links) en detail breuklijnen linkerkant schedel (rechts).

8.8.5 Samenvatting en eventueel vervolganalyse

De osteologische analyse kon achterhalen dat het individu een man was die tussen 19 en 22 jaar oud was toen hij overleed. Het individu had een metalen vulling van diens tweede rechtermolaar van de bovenkaak en aan de hand van de aanwezige rokersaanslag kon achterhaald worden dat het een roker was.

Hij was 174,57 cm (+/- 2,99 cm) groot en had een geheelde neusbreuk. Er kan een hypothese van explosietrauma gegeven worden op basis van de geattesteerde peri-mortem breuken. Er kan niet bevestigd worden of dit de doodsoorzaak is maar dit is aannemelijk.

Het is belangrijk om hier te vermelden dat ondanks dat het gaat om een analyse van de menselijke resten dit rapport geen uitgebreide analyse behelst. Verder onderzoek met meer literatuurstudie en vergelijking is mogelijk en aanbevolen.

Vervolganalyse in de vorm van DNA-onderzoek is aangeraden om de identiteit te achterhalen van dit individu. Verder zou CT-analyse van de menselijke resten de hypothese van explosietrauma mogelijk kunnen versterken indien er minieme metalen schilfers in het bot merkbaar zouden zijn.

8.8.6 Lijst met figuren

Figuur 1: Situatie vóór aantreffen skelet met tentzeil en tal van vondsten waaronder het skelet zich bevindt (foto Simon Verdegem).	269
Figuur 2: Positie individu, foto genomen van bovenaf (foto Simon Verdegem).	269
Figuur 3: Positie individu, foto genomen vanuit zuidwestelijke hoek (foto Simon Verdegem).	270
Figuur 4: Blauwe verkleuring op rechter <i>femur</i> en <i>-tibia</i>	275
Figuur 5: Oranje verkleuring op <i>tibia</i> en <i>scapula</i>	276
Figuur 6: Metalen vulling (links), rokersaanslag aangeduid in het rood (rechts).	277
Figuur 7: Symphalangism (link) en gevorkte rib (rechts).	278
Figuur 8: Geheelde neusbreuk (link) en depressie mogelijk trauma op sleutelbeen (rechts).....	278
Figuur 9: Schouderpin die gekruld is door impact (foto door Simon Verdegem).....	280
Figuur 10: Linker <i>humerus</i> met zichtbare breuklijnen.....	281
Figuur 11: Detail hoofd linker <i>humerus</i> met comminutieve breuk.	281
Figuur 12: Linkerribben.....	282
Figuur 13: Detail peri-mortembreuken aan ribben en wervels.	283
Figuur 14: Linkeraanzicht van schedel.....	283
Figuur 15: Achterkant schedel (links) en detail breuklijnen linkerkant schedel (rechts).....	284

8.8.7 Bibliografie

- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED, 2019. *Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 4.0)*, Brussel. Available at: https://www.onroerenderfgoed.be/sites/default/files/2019-03/CGP_V4_geen_TC_20190322.pdf.
- BAINBRIDGE, D. & TARAZAGA, S.G., 1956. A Study of Sex Differences in the Scapula. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 86(2), pp.109–134.
- BASS, W.M., 1987. *Human osteology : a laboratory and field manual*, Missouri Archaeological Society.
- BRICKLEY, M. & MCKINLEY, J.I., 2004. *Guidelines to the Standards for Recording Human Remains*. M. BRICKLEY & J. I. MCKINLEY, eds.,
- BROOKS, S. & SUCHEY, J.M., 1990. Skeletal age determination based on the os pubis: a comparison of the Acsádi-Nemeskéri and Suchey-Brooks methods. *Human evolution*, 5(3), pp.227–238.
- BUCKBERRY, J.L. & CHAMBERLAIN, A.T., 2002. Age estimation from the auricular surface of the ilium: A revised method. *American Journal of Physical Anthropology*, 119(3), pp.231–239.
- BUIKSTRA, J.E. & UBELAKER, D.H., 1994. *Standards for data collection from human skeletal remains*,
- BOYLSTON, A., 2000. Evidence for weapon-related trauma in British archaeological samples. Cox, M. & Mays, S. (Eds.). *Human Osteology in Archaeology and Forensic Science*. London: Greenwich Medical Media.
- FINNEGAN, M., 1978. Non-metric variation of the infracranial skeleton. *Journal of anatomy*, 125(1), pp.23–37.
- HANNA, R.E. & WASHBURN, S.L., 1953. The Determination of the Sex of Skeletons as Illustrated by a Study of the Eskimo Pelvis. *Human Biology*, 25(1).
- HAUSER, G. & DE STEFANO, G.F., 1989. *Epigenetic variants of the human skull*, Stuttgart: Schweizerbart.
- KIMMERLE, E.H & BARAYBAR, J.P., 2008. *Skeletal trauma: Identification of injuries resulting from human rights abuse and armed conflict*. CRC Press.
- LOVEJOY, C.O. et al., 1985. Chronological metamorphosis of the auricular surface of the ilium: A new method for the determination of adult skeletal age at death. *American Journal of Physical Anthropology*, 68(1), pp.15–28.
- MAAT, G.J.R. & MASTWIJK, R.W., 2004. Manual for the Physical Anthropological Report. *Barge's Anthropologica*, 6.
- MAYS, S., 1998. *The archaeology of human bones*, Taylor & Francis.
- MAYS, S. & COX, M., 2000. Sex determination in skeletal remains. *Human osteology in archaeology and forensic science*, pp.117–130.
- MCCORMIC, W.F. & STEWART, J.H., 1991. Sexing of human clavicles using length and circumference

////////////////////////////////////

measurements. *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, 12(2), pp.175–181.

MEINDL, R.S. & LOVEJOY, C.O., 1985. Ectocranial suture closure: A revised method for the determination of skeletal age at death based on the lateral-anterior sutures. *American Journal of Physical Anthropology*, 68(1), pp.57–66.

PHENICE, T.W., 1969. A newly developed visual method of sexing the os pubis. *American Journal of Physical Anthropology*, 30(2), pp.297–301.

RINKER, R.A., 2006. *Understanding Firearm Ballistics. Basic to Advanced Ballistics Simplified, Illustrated & Explained*. 6th Ed. Mulberry House Publishing. Indiana.

SCHAEFER, M., BLACK, S.M. & SCHEUER, L., 2009. *Juvenile osteology: a laboratory and field manual*, Elsevier Academic Press.

SCHEUER, L., BLACK, S.M. & CHRISTIE, A., 2000. *Developmental Juvenile Osteology*, Elsevier Academic Press.

SCHULTZ, A.H., 1930. The Skeleton of the Trunk and Limbs of Higher Primates. *Human Biology*, 2(3), pp.303–438.

STEWART, T.D., 1979. *Essentials of forensic anthropology, especially as developed in the United States*, Charles C. Thomas.

STEYN, M. & ISCAN, Y.M., 1999. Osteometric variation in the humerus: sexual dimorphism in South Africans. *Forensic Science International*, 106(2), pp.77–85.

STEYN, M. & ISCAN, Y.M., 1997. Sex determination from the femur and tibia in South African whites. *Forensic Science International*, 90(1–2), pp.111–119.

TODD, T.W., 1920. Age changes in the pubic bone. I: The male white pubis. *American Journal of Physical Anthropology*, 3(3), pp.285–334.

TROTTER, M., 1970. Estimation of stature from intact long limb bones. *Personal identification in mass disasters*, pp.71–83.

TROTTER, M. & GLEESER, G.C., 1958. A re-evaluation of estimation of stature based on measurements of stature taken during life and of long bones after death. *American Journal of Physical Anthropology*, 16(1), pp.79–123.

UBELAKER, D.H., 1989. The estimation of age at death from immature human bone. *Age markers in the human skeleton*, pp.55–70.

WALDRON, T., 2009. *Palaeopathology*, Cambridge University Press.

Workshop of European Anthropologists, 1980. Recommendations for Age and Sex Diagnoses of Skeletons. *Journal of Human Evolution*, 9, pp.517–549.

8.9 CONSERVATIERAPPORT

Niet van toepassing

8.10 RESULTATEN VAN AARDKUNDIGE EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE ANALYSES

Niet van toepassing

